

MASARYKOVA UNIVERZITA
PRÁVNICKÁ FAKULTA

COFOLA 2018

Část VI.

Permanentní reforma trestního řízení
(koncepční a nekoncepční změny
na půdě trestního práva procesního)

ACTA UNIVERSITATIS BRUNENSIS

IURIDICA

vol. 627

SPISY PRÁVNICKÉ FAKULTY
MASARYKOVY UNIVERZITY

řada teoretická
svazek č. 627

COFOLA 2018

ČÁST VI.

Permanentní reforma trestního řízení (koncepční a nekoncepční změny na půdě trestního práva procesního)

Eds.:

Marek Fryšták, Dominik Fojt, Marcela Lukášová,
Zdeněk Jiří Skupin, Michal Janovec

Masarykova univerzita
Brno 2018

Tato publikace vznikla na Masarykově univerzitě v rámci projektu „COFOLA 2018“ číslo MUNI/B/1179/2017 podpořeného z prostředků účelové podpory na specifický vysokoškolský výzkum, kterou poskytlo MŠMT v roce 2018.

Recenzent:

Mgr. Nela Faltusová

© 2018 Masarykova univerzita

ISBN 978-80-210-9070-5 (online : pdf)

Obsah

Odklony a možnosti jejich častějšího využití v trestním řízení	7
<i>Radka Bartošíková</i>	
Dohoda o vině a trestu v českém trestním řízení	26
<i>Adam Coufal</i>	
Kriminální zpravodajství: nástin definice.....	41
<i>Jan Dvořák</i>	
Evropský zatýkácí rozkaz – krok správným směrem?	57
<i>Dominik Fojt</i>	
Problematické aspekty práv poškozeného v přípravném řízení trestním.....	79
<i>Pavel Kotlán</i>	
Výkon trestu domácího vězení a jeho kontrola	98
<i>Kateřina Kovářová</i>	
K (ne)využívání institutu narovnání a úvaha nad prohlášením obviněného o spáchání skutku.....	112
<i>Hana Kúkolová</i>	
Zásada kontradiktornosti ve světle probíhající rekodifikace trestního práva procesního	129
<i>Martin Mičkal</i>	
Nahradenie väzby elektronickým monitoringom	147
<i>Martin Orviský, Zoltán Valentovič</i>	
Permanentní oslabování přípravného řízení.....	160
<i>Jan Provažník</i>	
Procesní podmínky zahlazení odsouzení.....	180
<i>Zdeněk Jiří Skupin</i>	

Odklony a možnosti jejich častějšího využití v trestním řízení

Radka Bartošíková

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova
univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

Předkládaný příspěvek reflektuje jeden ze společných cílů Nejvyššího soudu a Nejvyššího státního zastupitelství pro rok 2018. Tím je možnost častějšího užívání odklonů v rámci trestního řízení. Na počátku příspěvku je definován pojem odklon a je přistoupeno k jeho možné klasifikaci. Následně je shrnuta četnost užívání vybraných odklonů v České republice. Třetí kapitola obsahuje obecné i konkrétní návrhy, které by mohly četnost užívání odklonů v rámci trestního řízení zvýšit. Tyto návrhy jsou inspirovány jednak zahraničními právními úpravami čítající úpravu slovenskou, maďarskou, rakouskou, německou či francouzskou, a jednak názory z řad odborné veřejnosti, které se v poslední době především v souvislosti s plánovanou rekodifikací trestního procesu objevují.

Klíčová slova

Definice odklonů; klasifikace odklonů; odklony de lege ferenda; odklony de lege lata.

1 Úvod

Odklony v dnešní době zcela nepochybně představují velmi významné instituty trestního práva a neustále otevírají celou řadu jak teoretických, tak i aplikačních otázek. Především v poslední době se i v souvislosti s plánovanou rekodifikací trestního procesu opakovaně v odborných kruzích diskutuje o tom, zda by nebylo možné využití odklonů nejen v přípravném řízení, ale i v řízení před soudem, rozšířit a zefektivnit. S touto otázkou je pak neodmyslitelně spjata i otázka druhá, a to jakými způsoby častějšího a efektivnějšího využívání odklonů v trestním řízení docílit. Nutno

podotknout, že právě shora předestřené otázky plně korespondují i se společným cílem Nejvyššího soudu a Nejvyššího státního zastupitelství pro rok 2018, který byl deklarován v jejich společné tiskové zprávě ze dne 30. 1. 2018.¹

Z dostupných statistických údajů o aplikaci odklonů v trestním řízení vyplývá, že četnost jejich využití je za poslední léta velmi rozdílná. Na jedné straně stojí odklon ve formě trestního příkazu, jímž je před okresními soudy vyřizována stále více než polovina věcí, na straně druhé se pak nacházejí odklony ve formě narovnání či dohody o vině a trestu, jejichž užití je i dnes pouze marginální. Cílem příspěvku tedy bude jednak poukázat na četnost ve využití jednotlivých odklonů v posledních letech, a zároveň předložit obecné i konkrétní možnosti, které by mohly vést k navýšení, jakož i zefektivnění, při využívání odklonů v trestním řízení.

Na počátku příspěvku bude předestřeno několik definic odklonů. Zároveň budou uvedeny také možnosti, jakými odklony klasifikovat. Nutno podotknout, že pro samotný příspěvek bude sěžejní pojetí odklonů *largo sensu* a pozornost tak bude věnována nejen podmíněnému odložení podání návrhu na potrestání, podmíněnému zastavení trestního stíhání či narovnání, ale také trestnímu příkazu a dohodě o vině a trestu.

Třetí část příspěvku bude sěžejní. V úvodu této části bude analyzován současný stav ve využívání odklonů, přičemž z důvodu přehlednosti budou odklony rozděleny do čtyř základních přehledových tabulek. První z tabulek bude pojednávat o četnosti využití odklonů ve standardním přípravném řízení, druhá tabulka bude analyzovat četnost užití odklonů ve zkráceném přípravném řízení, třetí pak užití odklonů v řízení před okresními soudy a poslední z tabulek bude poukazovat na četnost zastavení trestního stíhání ze strany krajských soudů. Po této analytické části bude přistoupeno k předestření obecných možností vedoucích k navýšení aplikace odklonů *largo sensu*. Obecné možnosti budou následně s ohledem na specifika jednotlivých odklonů doplněny i o možnosti konkrétní. Nutno poznamenat, že pozornost bude věnována pouze některým vybraným obecným a konkrétním možnostem, které by četnost užití odklonů mohly navýšit

¹ Nejvyšší soud a NSZ prosazují větší využívání peněžitých trestů i odklonů v trestním řízení. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 2012 [cit. 20. 3. 2018].

a zefektivnit, neboť postihnout všechny roviny této problematiky není pro účely překládaného příspěvku možné. Stranou taktéž zůstane komplexní analýza zákonem stanovených podmínek při uplatňování jednotlivých odklonů v trestním řízení.

2 Definice a klasifikace odklonů

Legální definici odklonů bychom v českém právním řádu hledali marně. Naproti tomu v odborné literatuře se způsobů jejich definování objevuje nespočet. V nejobecnější rovině jsou odklony chápány jako odchylky od klasického průběhu trestního řízení dle schématu obžaloba – veřejné projednání věci před soudem v rámci hlavního líčení – rozsudek.² Podle Nejvyššího státního zastupitelství se odklony v trestním řízení rozumí zvláštní způsoby trestního řízení, jež jsou alternativní ve vztahu ke standardnímu projednávání věci v rámci hlavního líčení a umožňují trestní věc vyřídit stejně plnohodnotně, jako by tomu bylo ve standardním trestním řízení.³ Suchý pak definuje odklony jako odchylky od tradičního trestního řízení, které spočívají v mimosoudním vyřešení věci, a to před samotným rozhodnutím o vině a trestu.⁴ Pojem alternativní ke standardnímu projednání věci, či jak někteří autoři uvádí mimosoudní vyřízení věci, je však nutné chápat tak, že odklony mohou být užity ještě před tím, než dojde k vyslovení viny a uložení trestu. V žádném případě se nejedná o dekriminlizaci jednání pachatele.⁵ Za zmínku stojí také pojetí Ščerby, který odklony v trestním řízení chápe jako instituty odrážející znatelnější pronikání konceptu restorativní justice do českého právního řádu, kdy trestný čin je dle něj v těchto případech z větší míry konfliktem obviněného a poškozeného s absencí výraznějšího veřejného zájmu na potrestání pachatele.⁶

Stejně jako u definice, tak i u klasifikace odklonů narážíme na pluralitu. V rámci první možné klasifikace odklonů se vydělují tři skupiny. Odklony se společenskou intervencí, odklony prosté a odklony ve formě podmíněného

² JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016, s. 729.

³ Odklony v trestním řízení. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 2012 [cit. 20. 3. 2018].

⁴ SUCHÝ, Oldřich. Odklon v trestním řízení. *Právník*. 1991, roč. 130, č. 3, s. 248.

⁵ NETT, Alexander. K odklonu v trestním řízení. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1994, roč. 2, č. 4, s. 171. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpvp/article/view/9499>

⁶ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 23.

upuštění od trestního stíhání.⁷ Do skupiny odklonů se společenskou intervencí, tedy takových, kde při jejich použití dochází k přeměně trestní odpovědnosti například na odpovědnost společensko-morální, je řazen postup státního zástupce dle ustanovení § 172 odst. 2 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TŘ“), tj. zastavení trestního stíhání za předpokladu, že o skutku bylo rozhodnuto jiným orgánem, kárně, kázeňsky apod., a toto rozhodnutí lze považovat za postačující, popř. postup podle ustanovení § 223 odst. 2 TŘ ve spojení s § 172 odst. 2 TŘ. Druhá skupina tzv. prostých odklonů reflektuje skutečnost, při níž je upuštěno bez jakýchkoliv podmínek od trestního stíhání pachatele, čímž je věc vyřízena a pro pachatele z toho nevyplývají žádné důsledky. Do této skupiny je možné zařadit postup podle ustanovení § 172 odst. 2 písm. c) TŘ.

Další klasifikaci odklonů činí Zůbek. Ten vyděluje odklony tzv. odsuzující, to znamená ty, které zahrnují trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin (typicky trestní příkaz, či dohodu o vině a trestu) a odklony neodsuzující, tj. podmíněně, či nepodmíněně, vylučující trestní odpovědnost pachatele za spáchaný trestný čin (typicky narovnání, nebo podmíněně zastavení trestního stíhání). Odklony neodsuzující pak dále kategorizuje na odklony prosté a odklony vázané na pachatelovu nápravu a nápravu následků jeho činů.⁸

V odborné literatuře lze rovněž vysledovat rozdělení odklonů na odklony *stricto sensu* a odklony *largo sensu*. Odklony *largo sensu* se rozumí ty, které v sobě zahrnují znak nenárokovosti při jejich účinném uplatňování, výsledkem jejich uplatnění je vznik překážky *res iudicata*, vyžadují větší spolupráci a účast stran na rozdíl od klasického trestního řízení a zdůrazňují zjednodušení, jakož i zrychlení trestního řízení či jeho určité fáze (typicky se sem řadí trestní příkaz, či dohoda o vině a trestu).⁹ Specifickým znakem odklonů *stricto sensu* je, kromě shora uvedeného, také to, že řízení končí, aniž by byla vyslovena vina, bývají uplatnitelné u méně závažných trestných činů a samotný

⁷ SUCHÝ, Oldřich. Odklon v trestním řízení. *Právník*, 1991, roč. 130, č. 3, s. 251 a násl.

⁸ ZŮBEK, Jan. Odklony v trestním řízení a jejich současná i budoucí klasifikace. *Trestněprávní revue*, 2017, roč. 16, č. 3, s. 55.

⁹ PROVAZNÍK, Jan. Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekonstrukcí. *Trestněprávní revue*, 2016, roč. 15, č. 4, s. 80.

výsledek řízení odráží potřeby obviněného a poškozeného. Zde se pak řadí podmíněné odložení podání návrhu na potrestání, odstoupení od trestního stíhání, podmíněné zastavení trestního stíhání a narovnání.¹⁰

V následující kapitole budu vycházet z pojetí odklonů *largo sensu*. Pozornost bude věnována četnosti užívání vybraných odklonů, a to narovnání, podmíněného zastavení trestního stíhání, trestního příkazu, dohody o vině a trestu, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a odložení věci za současného schválení narovnání, jakož i případným možným rozšiřujícím pole působnosti vyjmenovaných odklonů v rámci trestního řízení.

3 Užívání odklonů

3.1 Současný stav ve využívání odklonů

Následující přehledové tabulky zachycují četnost užívání vybraných odklonů ve standardním přípravném řízení, zkráceném přípravném řízení a v řízení před soudem. U odklonů užívaných ve zkráceném a standardním přípravném řízení bylo čerpáno ze statistických údajů za rok 2015, 2016 a 2017. Vzhledem ke skutečnosti, že ke dni vypracování příspěvku nebyla přístupná data o odklonech užívaných v řízení před soudy za rok 2017, bylo v těchto případech pracováno toliko se statistickými daty z roku 2015 a 2016.¹¹

standardní přípravné řízení				
Rok	obžaloby	podmíněně zastaveno	návrhy na schválení dohody o vině a trestu	schválení narovnání
2015	39 452	2 851	107	81
2016	38 424	2 857	89	79
2017	35 046	2 962	110	51

¹⁰ Ibid, s. 81.

¹¹ Odklony v trestním řízení 2012–2017. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 2012 [cit. 20. 3. 2018]. MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI ČR. A statistický přehled soudních agend za rok 2015, 2016 a 2017. In: *Justice.cz* [online]. [cit. 20. 3. 2018].

zkrácené přípravné řízení				
Rok	návrhy na potrestání	podmíněně odloženo § 179 g TR	návrhy na schválení dohody o vině a trestu	odloženo po schválení narovnání
2015	44 875	2 553	6	28
2016	39 707	2 375	6	16
2017	35 677	2 153	6	11

řízení před okresními soudy					
Rok	celkový počet vyřízených věcí	trestní příkaz	podmíněně zastavení trestního stíhání	schválení dohody o vině a trestu	narovnání
2015	96 646	48 107	1 930	72	51
2016	80 990	44 437	1 903	93	35

podmíněně zastaveno krajskými soudy		
rok	fyzické osoby	právnícké osoby
2015	4	0
2016	1	0

Jak vyplývá z přehledových tabulek, v rámci standardního přípravného řízení je z vybraných odklonů v největší míře užíváno podmíněné zastavení trestního stíhání. Nejméně naopak narovnání. Ve zkráceném přípravném řízení se v porovnání s ostatními vybranými odklony poměrně často využívá podmíněné odložení podání návrhu na potrestání. Marginálně je naopak využíváno odložení věci za současného schválení narovnání či dohoda o vině a trestu. Za nejčastěji využívaný odklon *largo sensu* lze v řízení před soudy na základě statistických údajů bez dalšího označit trestní příkaz. Právě na základě něj byla v posledních dvou letech vyřízena více než polovina věcí. Naopak málo bylo využito narovnání, jakož i dohoda o vině a trestu.

3.2 Je možné častější využití odklonů?

3.2.1 *Obecně k možností častějšího využití*

Nyní je místě si položit otázku, jaké kroky by mohly vést k častějšímu užívání odklonů v budoucnosti. Postihnout všechny roviny této otázky je však s ohledem na rozsah předkládaného příspěvku nemožné. Z tohoto důvodu se zaměřím pouze na určité aspekty, které se mi osobně jeví jako nejzajímavější.

Domnívám se, že první z obecných možností, které by vedly k častějšímu využívání odklonů, by bylo zavedení nárokovosti v jejich využívání. Obdobný koncept dnes funguje například v Rakousku. Zde je státní zástupce nebo soud, v určitých případech a při splnění podmínek pro aplikaci odklonů předepsaných zákonem, povinen učinit dané osobě nabídku k jejich užití. Neučiní-li tak, může být neuskutečnění takovéto nabídky důvodem k tomu, aby byl podán opravný prostředek.¹² Díky zavedení nárokovosti by podle mého názoru zcela nepochybně byla odstraněna dosavadní roztržštěnost aplikační praxe. Nicméně v souvislosti se zavedením nárokovosti odklonů je neodmyslitelně spjata další otázka. Jak by měla být kritéria pro obligatorní aplikaci stanovena? Taxativně? Demonstrativně? Dle mého mínění by se jako příhodnější jevílo stanovit kritéria demonstrativně. Na jedné straně by byla orgánům činným v trestním řízení poskytnuta berlička, v jaké situaci odklonu aplikovat, na druhou stranu by i nadále měly prostor pro vlastní uvážení v zákonem nevyjmenovaných případech, což by umožňovalo daleko pružněji reagovat na nově vzniklé situace. Se zavedením nárokovosti odklonů je úzce spojena další možnost, kterou je stanovení povinnosti orgánům činným v trestním řízení alespoň zvážit možnost, zda by nebyla aplikace odklonu na místě. To by mohlo být z mého pohledu upraveno buď zákonem, nebo interními předpisy.

K častějšímu využití odklonů by rovněž mohlo vést naplnění cíle stanoveného v dokumentu Východiska a principy nového trestního řádu, jímž je přijetí takových opatření, která by vedla k materiálnímu, jakož

¹² LÖSCHING-GSPANDEL, Marriane. Diversion in Austria: Legal Aspects, *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2001, roč. 9, č. 4, s. 284–285.

i personálnímu posílení Probační a mediační služby. O jaká konkrétní opatření by se mělo jednat, však není výslovně uvedeno.¹³

V neposlední řadě je také na místě se zamyslet nad tím, zda by nemohlo být o všech odklonech v rámci přípravného řízení rozhodováno formou usnesení včetně odůvodnění, proč v konkrétním případě k užití odklonů došlo či nedošlo. Jako hlavní výhodu zde shledávám to, že by o případném odporu rozhodoval nadřízený státní zástupce, rozhodování by tak stále zůstávalo v rovině státního zastupitelství. Díky odůvodnění, proč odklon nebyl aplikován, by rovněž mohlo dojít k eliminaci obav dotčených osob z libovůle orgánů činných v trestním řízení a jakési „větší informovanosti“, jakož i následnému sjednocení rozhodovací praxe v oblasti aplikace odklonů v trestním řízení. Na druhé straně by právě zde bylo nutné pečlivě zvažovat to, zda by shora popsany krok nevedl k podstatnému a neúměrnému navýšení administrativní zátěže orgánů činných v trestním řízení. Osobně bych tedy omezila povinnost na rozhodování formou usnesení včetně řádného odůvodnění toliko na případy, v nichž nebylo k aplikaci odklonů přistoupeno. Ani shora uvedeným se možnosti, které směřují k častějšímu využívání odklonů, nevyčerpají. Z tohoto důvodu budou v následujících podkapitolách předestřeny další, nicméně trošku konkrétnější úvahy, které by aplikovatelnost odklonů mohly rozšířit.

3.2.2 *Narovnání*

Jak vyplývá z přehledových tabulek uvedených v kapitole 3.1, narovnání se v trestním řízení řadí obecně mezi velmi sporadicky užívaný odklon. Odpovědí na otázku, proč tomu tak je, může být hned několik. Východiska a principy nového trestního řádu uvádí, že jeho legislativní úprava není z hlediska praxe vyhovující, neboť základní podmínky pro narovnání (tj. úhrada škody, nemajetkové újmy, popřípadě vydání bezdůvodného obohacení plus řízení o přečinu viz § 309 odst. 1 TR) jsou totožné jako u podmíněného zastavení trestního stíhání.¹⁴ Právě tato skutečnost vede k myšlence, zda by častějšímu užívání napomohlo například to, že budou přesně vymezeny trestné činy, na něž se narovnání bude vztahovat, a které by zároveň měly

¹³ Východiska a principy nového trestního řádu. *Ministerstvo spravedlnosti České republiky* [online]. [cit. 20. 3. 2018].

¹⁴ *Ibid.*

povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným.¹⁵ Shodný názor vyslovilo i Trestní kolegium Nejvyššího soudu v rámci dokumentu Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011 ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. TS 43/2012.¹⁶ S takto pojatým modelem narovnání se lze setkat například v Maďarsku, kde může dojít k narovnání pouze u trestných činů proti jednotlivci (tj. proti životu, zdraví, svobodě, lidské důstojnosti a tělesné integritě).¹⁷

Lichnovský se domnívá, že další překážkou v častějším užívání tohoto odklonu je i pracnost a časová náročnost přípravy jednotlivých dokumentů, jakož i samotná procedura předcházející schválení narovnání, která mnohonásobně překračuje požadavky kladené například na aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání.¹⁸ S tímto názorem se ztotožňuji. Domnívám se, že v úvahu by zde mohlo připadat částečné upuštění od povinnosti stanovené § 310 TŘ, dle něhož musí před schválením narovnání soud, v přípravném řízení pak státní zástupce, vyslechnout obviněného a poškozeného ohledně způsobu a okolností uzavření dohody o narovnání. V praxi nebývá ničím výjimečným, že soud, popřípadě státní zástupce, má ve spisu informace o rozsahu, jakož i způsobu odškodnění k dispozici. Další výslech o těchto skutečnostech se mi proto osobně jeví jako nadbytečný. Jiná situace by však byla, pokud by poškozený například újmu nepožadoval, nebo by v průběhu řízení nevyjadřoval s ohledem na možné odškodnění žádný názor. Zde by samozřejmě odstoupení od výslechu nepřípadalo v úvahu.

K četnější aplikaci narovnání by mohlo vést rovněž i zavedení větší zainteresovanosti obviněného, jemuž by vedle povinností uhradit způsobenou škodu, vydat bezdůvodné obohacení a složit na účet soudu nebo státního zastupitelství peněžitou částku, přistoupila i povinnost ve formě výkonu obecně prospěšných prací či jiné činnosti například v rámci dobrovolnických organizací. Tento krok by mimo jiné dle mého názoru vedl i k tomu, že by narovnání

¹⁵ Ibid., s. 33.

¹⁶ *Sbírka soudních rozhodnutí a stanovisek*. 2014, roč. 36, č. 2, s. 245.

¹⁷ HATVANI, Erzsébet. *Victim-Offender Mediation in Hungary, 10th International Institute for Restorative Practices World Conference*. Budapešť, 2007, s. 1.

¹⁸ LICHNOVSKÝ, František. Účel užívání odklonů v trestním řízení při postihu trestné činnosti. *Trestní právo*, 2015, roč. 20, č. 3, s. 17–20.

přestalo být v praxi vnímáno jako pouhé „vykoupení se“ ze spáchaného trestného činu, neboť vedle finanční kompenzace by přistupoval i určitý trest. Obdobný koncept lze nalézt například ve Spolkové republice Německo, kde jej reprezentuje Täter-Opfer-Ausgleich (narovnání mezi pachatelem a obětí). Podle německé úpravy pachatel nejen nahradí způsobenou škodu, ale musí se poškozenému například omluvit, vykonat pro něj určité práce, popřípadě mu něco darovat.¹⁹

Další, a zcela ne určitě poslední možností vedoucí k četnějšímu užívání narovnání, by mohlo být také setřetí rozdílů v evidenci rozhodnutí o narovnání a podmíněného zastavení trestního stíhání.²⁰ Rozhodnutí o narovnání je dle § 313 TR evidováno jako skutečnost významná pro trestní řízení dle zvláštního zákona. Podmíněné zastavení trestního stíhání je pak evidováno přímo dle § 8 a § 9 zákona č. 269/1944 Sb., o rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů. Nakládání s rozhodnutím o podmíněném zastavení trestního stíhání je výslovně v zákoně upraveno. To ale o narovnání říci nelze. Je tedy otázkou, zda by i marginální překážku při aplikaci narovnání nemůže představovat fakt, že rozhodnutí o narovnání se může objevovat v rámci výpisu z rejstříku trestů a dotčenou osobu tak například diskreditovat v rámci hledání zaměstnání.²¹

3.2.3 Podmíněné zastavení trestního stíhání

Dle Východisek a principů nového trestního řádu je úprava podmíněného zastavení trestního stíhání v celku vyhovující, o čemž mají svědčit i nemalé počty v jeho užití.²² Poměrně vysoká četnost užívání podmíněného zastavení trestního stíhání jak v přípravném řízení, tak i v řízení před soudem, pak vyplývá taktéž z první a třetí přehledové tabulky uvedené v části 3. 1. příspěvku.

I přesto se však domnívám, že přicházejí v úvahu minimálně dvě možnosti, které by mohly využití podmíněného zastavení trestního stíhání ještě o něco

¹⁹ § 46a Strafgesetzbuch. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz* [online]. [cit. 20. 3. 2018].

²⁰ PROVAZNÍK, Jan. Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekonstrukcí. *Trestněprávní revue*, 2016, roč. 15, č. 4, s. 85.

²¹ Ibid.

²² *Východiska a principy nového trestního řádu* [online]. Ministerstvo spravedlnosti České republiky, ©, [cit. 20. 3. 2018].

zvýšit. První z těchto možností je odstranění neodůvodněného rozdílu mezi podmíněným zastavením trestního stíhání, u něhož se vyžaduje doznání obviněného k činu, a narovnáním, u kterého postačí toliko prohlášení obviněného, že skutek spáchal. V praxi je totiž často právě absence doznání obviněného ke skutku jedinou překážkou bránící v aplikaci tohoto odklonu. Zde se kloním k názoru Vantucha, že případná obava obviněných z doznání, vedla následně zákonodárce po necelých dvou letech od zavedení podmíněného zastavení trestního stíhání k tomu, že se doznání nestalo podmínkou u narovnání a byl zde zvolen o něco „mírnější“ koncept prohlášení obviněného, že skutek spáchal.²³ S tím souvisí i druhý problém, kterým je možnost následného užití těchto aktů obviněného, kdy prohlášení o spáchání skutku je z mého pohledu pro obviněné více akceptovatelné, neboť k němu nelze v rámci dalšího do úvahy připadajícího trestního řízení přihlížet jako k důkazu, naproti tomu u doznání tomu tak není.

3.2.4 Trestní příkaz

Jak už bylo uvedeno výše, trestní příkaz je v praxi velmi často užívaným odklonem a okresní soudy jím rozhodují více než v polovině případů. Otázkou tak je, zda jsou nějaké možnosti, které by jeho aplikovatelnost mohly ještě rozšířit.

Osobně se domnívám, že těchto možností se nabízí hned několik. První z nich by mohlo být rozšíření trestního příkazu i na řízení ve věcech mladistvých, kteří nedovršili osmnáctého roku věku. Podle mého názoru nicméně není takový postup s ohledem na nutnou zvýšenou ochranu mladistvých příliš žádoucí. Podobný koncept, kdy je i nadále užití trestního příkazu vůči mladistvému především z důvodu jejich ochrany zapovězeno, funguje například ve Francii.²⁴

Druhá možnost, která se nabízí, je rozšíření využití trestního příkazu i na upuštění od potrestání, tak jako je tomu například ve Spolkové republice Německo.²⁵ Nicméně je nutné podotknout, že právě německá úprava vyka-

²³ VANTUCH, Pavel. Podmíněné zastavení trestního stíhání a právo na obhajobu. *Právní rozhledy*, 1997, roč. 5, č. 8, s. 393.

²⁴ Srovnej Article 495a násl., Code de procédure pénale. *Le service public de la diffusion du droit* [online]. [cit. 20. 3. 2018].

²⁵ K tomu například SELLENG, Dalibor. Ke vztahu upuštění od potrestání a trestního příkazu. In: *Bulletin-advokacie.cz* [online]. 2016 [cit. 20. 3. 2018].

zuje poněkud odchylné hmotněprávní podmínky, kdy dochází obligatorně k upuštění od potrestání za předpokladu, že následky činu, které pachatele postihly, jsou natolik těžké, že by se uložení trestu zjevně minulo účinkem. Výjimku představují situace, u kterých by pachatel trestného činu mohl být uložen trest odnětí svobody v trvání minimálně jednoho roku.²⁶

Další možnost představuje rozšíření trestního příkazu například na rozhodování o uložení ochranného léčení. Nicméně i zde mám za to, že takovéto rozšíření není příhodné. Soud by měl dle mého názoru zvláště v těchto případech, kdy dochází k omezení svobody člověka v takové míře jako je tomu u ochranného léčení, mít možnost se s dotčenou osobou pečlivě seznámit a nerozhodovat toliko „od stolu“.²⁷

Jak vyplývá ze shora uvedeného, prostor k rozšíření aplikace trestního příkazu v trestním řízení zcela nepochybně je. Osobně však rozšíření využití trestního příkazu v trestním řízení považuji ve shora popsáných oblastech spíše za nežádoucí. U trestního příkazu se navíc nabízí i otázka, zda jeho využití není už tak v trestním řízení příliš široké a nemělo by být omezeno. Při hledání odpovědi na tuto otázku se nicméně dostáváme do roviny problému, která jde nad rámec zaměření příspěvku, a proto jí nebude věnována pozornost.

3.2.5 Dohoda o vině a trestu

Byť jsem si vědoma skutečnosti, že dohoda o vině a trestu není většinou odborné veřejnosti tradičně řazena mezi odklony v trestním řízení, i přesto jsem se rozhodla, jí ve svém příspěvku věnovat určitou pozornost. Prvním z důvodů je samotný fakt, že příspěvek vychází z pojetí odklonů *largo sensu*, jejichž znaky dohoda o vině a trestu naplňuje. Druhým důvodem je pak diskuze, která se právě o dohodě o vině a trestu v posledních dnech v odborných kruzích stále častěji objevuje.

Jde-li o samotné rozšíření okruhu v užívání dohody o vině a trestu, i zde je možné nalézt způsoby, jakými to učinit. Mezi jeden z nejvíce diskutovaných způsobů se v poslední době řadí možnost rozšíření dohody o vině a trestu i na kategorii zvláště závažných zločinů. Tento názor prosazuje například

²⁶ § 60 Strafgesetzbuch. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz* [online]. [cit. 20. 3. 2018].

²⁷ Shodně Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. dubna 2013, sp. zn. 7 Tz 9/2013.

nejvyšší státní zástupce Pavel Zeman, a rovněž ho lze nalézt ve Východiscích a principech nového trestního řádu.²⁸ Jako hlavní inspirace by zde mohla posloužit například úprava na Slovensku. Ta umožňuje dohodu o vině a trestu sjednat jak u přečinu, tak i zločinu a obzvláště závažného zločinu.²⁹

Slovenskou úpravou by se dalo rovněž inspirovat i v tom ohledu, že by bylo umožněno dohodu o vině a trestu uzavřít nejen v rámci přípravného řízení, jako je tomu doposud³⁰, ale i v řízení před soudem. Další možnost, která by mohla vést ke zvýšení počtu uzavíraných dohod, státní zástupce Anděl shledává v „rozdělení“ rozhodování o vině a trestu. Inspiraci by dle něj měla představovat opět slovenská úprava, dle které platí, že poté co je sjednána dohoda o vině, ale nikoliv o trestu, je podán soudu návrh na schválení této dohody o vině. Dále se v řízení před soudem pokračuje pouze v otázce trestu, respektive jeho druhu a výměry.³¹

Další východisko pro rozšíření užívání dohody o vině a trestu by mohlo představovat umožnění její aplikace i na mladistvé. Danou možnost doposud český právní řád odmítá. Ani v řadách odborné veřejnosti nepanuje na tuto problematiku jednoznačný názor. Osobně se však kloním k tomu, že předmětné omezení má svůj racionální základ a i nadále by se u něj mělo setrvat. Zde se plně ztotožňuji s názorem Žatecké a Hrušákové, dle kterého by umožnění dohody o vině a trestu u mladistvých vedlo k vytlačení výchovného efektu trestního řízení, neboť by mladistvý mohl již od počátku o své vině „smlouvat“. Zároveň by pak mohlo dojít i ke ztrátě represivní funkce, jakož i důstojnosti trestního řízení a jeho závažnosti, kterou by si měl mladistvý uvědomit, aby se pro příště vyvaroval páchání další trestné činnosti.³² Odlišný názor pak například uvádí Svrček.³³

²⁸ Východiska a principy nového trestního řádu. *Ministerstvo spravedlnosti České republiky* [online]. [cit. 20. 3. 2018].

²⁹ IVOR, Jaroslav. *Trestné právo procesné*. 2. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2010, s. 782.

³⁰ § 175a a násl. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád).

³¹ Anketa: Lze zvýšit počet uzavíraných dohod o vině a trestu? In: *ASPI* [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR [cit. 20. 3. 2018].

³² ŽATECKÁ, Eva a Milana HRUŠÁKOVÁ. Odklony v řízení ve věcech mladistvých. In: KOTÁSEK, Josef a kol (eds.). *Dny práva 2012 – Days of Law 2012: Část VII: Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 1648 [cit. 20. 3. 2018].

³³ SVRČEK, Lukáš. Dohoda o vině a trestu po roce v českém trestním procesu aneb jak je tento institut v praxi (ne)využíván. In: *ASPI* [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR [cit. 20. 3. 2018].

3.2.6 Podmíněné odložení podání návrhu na potrestání

Jak vyplývá z přehledové tabulky č. 2, podmíněné odložení podání návrhu na potrestání je ve zkráceném přípravném řízení nejčastěji užívaným odklonem.³⁴ Ve své podstatě je pak obdobou odklonu ve formě podmíněného zastavení trestního stíhání. Je však uzpůsobeno zvláštním rysům zkráceného přípravného řízení.³⁵ Nutno podotknout, že jeden z nejpalcivějších limitů v aplikaci tohoto odklonu byl podle mého názoru již odstraněn. Tento limit představovala zákonem předepsaná podmínka, aby byla škoda, pokud vznikla, podezřelým přímo uhrazena. Pouhé uzavření dohody mezi podezřelým a poškozeným nebylo zákonem u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání připuštěno. Oproti předpokladům stanovených zákonem u podmíněného zastavení trestního stíhání podle § 307 odst. 1 TŘ, tak byly podmínky pro aplikaci podmíněného odložení návrhu na potrestání o dost přísnější a v konečném důsledku aplikaci odklonu v praxi stěžovaly. Uvedený nedostatek byl nicméně na základě zákona č. 459/2011 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, odstraněn.³⁶

Za možnost, která by mohla přispět v současné době k rozšíření ve využívání této formy odklonu, považuji shodně jako u podmíněného zastavení trestního stíhání upuštění od podmínky doznání podle § 179 g odst. 1 písm. a) TŘ a jejího nahrazení prohlášením podezřelého o tom, že skutek spáchal. V argumentaci pak plně odkazují na již řečené u podmíněného zastavení trestního stíhání.

3.2.7 Odložení věci za současného schválení narovnání

Odložení věci za současného schválení narovnání bývá, jakožto odklon ve zkráceném přípravném řízení, užíván spíše okrajově. To dokládají i statistické údaje uvedené v části 3. 1. příspěvku. Jako jeden z hlavních důvodů předmětného stavu je odbornou literaturou uváděno to, že podmínky pro schválení narovnání se ve většině případů nedají během lhůty pro konání

³⁴ K tomu blíže například ŠČERBA, Filip. K odklonům uplatňovaným ve zkráceném přípravném řízení. *Bulletin advokacie*, 2006, roč. 17, č. 5, s. 22–24.

³⁵ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 105.

³⁶ ZEMAN, Petr. Právní úprava zkráceného řízení z perspektivy rekodifikace trestního procesu. *Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 10, s. 230.

zkráceného přípravného řízení splnit.³⁷ S čímž se plně ztotožňuji. Jak již bylo uvedeno u samotného narovnání, jedná se o odklon, který se vyznačuje pracností a časovou náročností přípravy jednotlivých dokumentů, jakož i procedury předcházející jeho schválení. Domnívám se, že i zde by tedy bylo více než příhodné zvažovat, zda by k častější aplikaci nemohlo přispět již zmíněné částečné upuštění od povinnosti stanovené § 310 TR.

4 Závěr

V předkládaném příspěvku jsem se zamýšlela nad možnostmi, které by mohly vést k četnějšímu užívání odklonů *largo sensu* v trestním řízení. Téma příspěvku bylo inspirováno cílem Nejvyššího soudu a Nejvyššího státního zastupitelství pro rok 2018, jímž je právě častější a efektivnější využívání odklonů v trestním řízení. Ve stěžejní kapitole příspěvku, byly nejprve uvedeny statistické údaje o četnosti užívání odklonů ve zkráceném a standardním přípravném řízení, jakož i řízení před soudem. Z těch vyplynulo, že v současné době, je nejčastěji využívaným odklonem *largo sensu* trestní příkaz, jež je okresními soudy aplikován ve více než polovině rozhodovaných případů. Na druhé straně nejméně užívanými odklony je narovnání a dohoda o vině a trestu. Posléze byly předestřeny úvahy již o samotných možnostech častějšího využití odklonů v rámci trestního řízení. Úvahy byly systematicky rozděleny na úvahy obecné a specifické, které se již vztahovaly k jednotlivým odklonům. Mezi obecné možnosti vedoucí k rozšíření využití odklonů se podle mého názoru řadí možnost zavedení nárokosti při jejich užívání na základě demonstrativního výčtu zákonem stanovených kritérií, jakož i zavedení rozhodování o odklonech v přípravném řízení ve formě usnesení, které by bylo vydáváno vždy při negativním rozhodnutí o aplikaci odklonů. Za konkrétní možnosti, které by mohly vést k rozšíření využití narovnání v trestním řízení, je podle mého mínění možné řadit vymezení okruhu trestných činů, na něž se narovnání bude vztahovat, a které budou mít zároveň povahu konfliktu mezi obviněným a poškozeným. Dále pak částečné upuštění od povinnosti stanovené § 310 TR, nebo požadavek větší zainteresovanosti obviněného, který by například nejen uhradil

³⁷ K tomu například ŠČERBA, Filip. Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 109.

způsobenou škodu, ale rovněž vykonal pro poškozeného nějaké práce. U podmíněného zastavení trestního stíhání, stejně tak jako u podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, bych doporučovala změnit zákonem stanovený předpoklad doznání na prohlášení o spáchání skutku. Naopak u trestního příkazu se k možnostem jeho rozšíření například na řízení ve věcech mladistvých či na rozhodování o uložení ochranného léčení stavím spíše zdrženlivě. U dohody o vině a trestu se pak nabízí možnost rozšíření i na zvláště závažné zločiny či na řízení ve věcech mladistvých, ke které se já osobě opět stavím spíše skepticky.

Úvahy předestřené v samotném příspěvku byly inspirovány jednak probíhajícími diskuzemi v řadách odborné veřejnosti, které se s ohledem na plánovanou rekonfiguraci trestního procesu objevují, a jednak zahraničními právními úpravami.

Literatura

Monografie

IVOR, Jaroslav. *Trestné právo procesné*. 2. vyd. Bratislava: Iura Edition, 2010, 1049 s. ISBN 9788080783099.

JELÍNEK, Jiří. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: Leges, 2016, 848 s. ISBN 978-80-7502-160-1.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. ISBN 978-80-87576-93-9.

Články a příspěvky ve sbornících

LICHNOVSKÝ, František. Účel užívání odklonů v trestním řízení při postihu trestné činnosti. *Trestní právo*, 2015, roč. 20, č. 3, s. 17–20. ISSN 1211-2860.

LÖSCHING-GSPANDL, Marriane. Diversion in Austria: Legal Aspects. *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, 2001, roč. 9, č. 4, s. 284–285. ISSN 1571-8174.

NETT, Alexander. Odklon v trestním řízení jako prostředek řešení trestněprávní problematiky AIDS. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 1995, roč. 3, č. 1, s. 92–101. ISSN 1210-9126. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cvpv/article/view/9499>

- PROVAZNÍK, Jan. Odklony v českém trestním řízení – úvahy před možnou rekodifikací. *Trestněprávní revue*, 2016, roč. 14, č. 4, s. 79–85. ISSN 1213-5313.
- ŠČERBA, Filip. K odklonům uplatňovaným ve zkráceném přípravném řízení. *Bulletin advokacie*, 2006, roč. 17, č. 5, s. 22–24. ISSN 1805-8280.
- SUCHÝ, Oldřich. Odklon v trestním řízení. *Právník*, 1991, roč. 130, č. 3, s. 53–259. ISSN 0231-6625.
- SVRČEK, Lukáš. Dohoda o vině a trestu po roce v českém trestním procesu aneb jak je tento institut v praxi (ne)využíván. In: *ASPI* [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR.
- VANTUCH, Pavel. Podmíněné zastavení trestního stíhání a právo na obhajobu. *Právní rozhledy*, 1997, roč. 5, č. 8, s. 397–398. ISSN 1210-6410.
- ZEMAN, Petr. Právní úprava zkráceného řízení z perspektivy rekodifikace trestního procesu. *Trestněprávní revue*, 2008, roč. 7, č. 10, s. 213–293. ISSN 1213-5313.
- ZŮBEK, Jan. Odklony v trestním řízení a jejich současná i budoucí klasifikace. *Trestněprávní revue*, 2017, roč. 15, č. 3, s. 53–59. ISSN 1213-5313.
- ŽATECKÁ, Eva a Milana HRUŠÁKOVÁ. Odklony v řízení ve věcech mladistvých. In: KOTÁSEK, Josef a kol (eds.). *Dny práva 2012 – Days of Law 2012: Část VII: Trestněprávní a procesní alternativy v trestním právu individuálním a kolektivním* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 1640–1649. Dostupné z: https://www.law.muni.cz/sborniky/dny_prava_2012/files/sbornik.pdf

Elektronické zdroje

- Odklony v trestním řízení. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 2012. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/cs/prubeh-rizeni-v-trestnich-a-netrestnich-vecech/odklony-v-trestnim-izeni>
- Odklony v trestním řízení 2012–2017. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 2012. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/Tiskovy/priloha_1.pdf

Nejvyšší soud a NSZ prosazují větší využívání peněžitých trestů i odklonů v trestním řízení. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 2012. Dostupné z: <http://www.nsz.cz/index.php/en/tiskove-zpravy/2021-nejvyi-soud-a-nsz-prosazuji-vti-vyuivani-penitnych-trest-i-odklon-v-trestnim-izeni>

Statistický přehled soudních agend za rok 2015, 2016 a 2017[online], Ministerstvo spravedlnosti ČR. In: *Justice.cz*. Dostupné z: <http://cslav.justice.cz/InfoData/statisticke-rocenky.html>

ŠELLENG, Dalibor. Ke vztahu upuštění od potrestání a trestního příkazu. In: *Bulletin-advokacie.cz* [online]. 2016. Dostupné z: <http://www.bulletin-advokacie.cz/ke-vztahu-upusteni-od-potrestani-a-trestniho-prikazu?browser=mobi>

Východiska a principy nového trestního řádu. *Ministerstvo spravedlnosti České republiky* [online]. Dostupné z: <http://novyportal.justice.cz/document-s/11715/0/v%C3%BDchodiska+a+principy+-+upraven%C3%A9.docx/7ff6efc7-5123-45f7-a696-aa06aa25f5fc?version=1.0>

Zhodnocení praxe soudů v oblasti ukládání a výkonu vybraných trestních sankcí v letech 2010 a 2011 ze dne 12. 2. 2014, sp. zn. TS 43/2012. *Nejvyšší soud České republiky* [online]. Dostupné z: http://nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/DE9E9A7F119D8DADC12580CE0040E8D4?openDocument&Highlight=0; http://nsoud.cz/Judikatura/judikatura_ns.nsf/WebSearch/DE9E9A7F119D8DADC12580CE0040E8D4?openDocument&Highlight=0

Národní soudy

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 23. dubna 2013. sp. zn. 7 Tz 9/2013.

Právní předpisy a jiné zdroje

Anketa: Lze zvýšit počet uzavíraných dohod o vině a trestu? In: *ASPI* [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR.

Code de procédure pénale. *Le service public de la diffusion du droit* [online]. Dostupné z: <https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT000006071154&dateTexte=29990101>

HATVANI, Erzsébet. *Victim-Offender Mediation in Hungary*. 10th International Institute for Restorative Practices World Conference, Budapešť, 2007, s. 1.

Strafgesetzbuch. *Bundesministerium der Justiz und für Verbraucherschutz* [online].
Dostupné z: <https://www.gesetze-im-internet.de/stgb/>

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění
pozdějších předpisů.

Kontakt – e-mail

405364@mail.muni.cz; bartosikovaradka@email.cz

Dohoda o vině a trestu v českém trestním řízení

Adam Coufal

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova
univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

Tento příspěvek se zabývá relativně mladým institutem našeho trestního procesního práva. Jedná se o institut dohody o vině a trestu. Ten pochází z angloamerického právního prostředí, kde má poměrně dlouhou tradici. U nás se naopak jeho zavedením jednalo o poměrně nový prvek. Již zde je možno naznačit, že užívání tohoto nového prvku je v praxi spíše ojedinělé. Tento příspěvek se proto snaží o představení institutu dohody o vině a trestu, jeho využívání a stranou nezůstává ani existence tohoto institutu v sousedním Slovensku a v angloamerickém právním systému. Kromě právního hlediska pak nezůstávají opomenuty ani společenské a morální aspekty, které jsou spojeny s institutem dohody o vině a trestu, resp. „dohadováním se s pachatelem trestného činu“.

Klíčová slova

Angloamerický právní systém; dohadovací řízení; dohoda o vině a trestu; státní zástupce; obviněný; trest; vina.

1 Úvod

V úvodu je jistě nezbytné pokusit se o definování institutu dohody o vině a trestu. Můžeme říci, že dohoda o vině a trestu je postup v trestním řízení, kdy se obviněný z trestného činu vzdá svého práva na projednání věci před trestním soudem. Obžaloba pak výměnou za tento postoj obviněného slíbí, že jej obžaluje z méně závažného trestného činu nebo že bude soud žádat o mírnější trest. Obviněný tedy dozná svou vinu a soudní řízení nemusí proběhnout.¹ Právní úpravy jednotlivých států, ve kterých se můžeme

¹ ŠČERBA, Filip a kol. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vyd. Praha: Leges, 2012, s. 18.

s institutem dohody o vině a trestu setkat, pak stanoví, zdali je postup s využitím dohody o vině a trestu možný u všech trestných činů, co všechno je možno ponechat na vyjednávání mezi obžalovaným a obžalobou (výše trestu, právní kvalifikace, náhrada škody apod.). Svým způsobem může dohoda o vině a trestu připomínat odklon v trestním řízení. Avšak především s ohledem na to, že výsledkem dohadovacího řízení je odsuzující rozsudek, neřadíme dohodu o vině a trestu do odklonů.²

2 Původ institutu dohody o vině a trestu

Podíváme-li se ve stručnosti v první řadě do historie, zjistíme, že první zmínky o vyjednávání o trestu za spáchání trestného činu můžeme nalézt v období před občanskou válkou ve Spojených státech, hovoříme tedy zhruba o roce 1860.³ Je tedy možno říct, že dohadování či vyjednávání mezi osobou obviněnou ze spáchání trestného činu a osobou, která tento čin vyšetřuje, má v angloamerickém právním systému dlouhou tradici. Zároveň si zde také našel své nezastupitelné místo. Nepochybně to souvisí s faktem, že v USA se před soudem projednávají jak trestné činy, tak přestupky.⁴ Proto jsou místní soudy pod podstatně větším náporem než soudy v České republice, byť obecné přesvědčení laické veřejnosti bývá právě opačné. V každém případě ovšem platí, že ve Spojených státech panuje daleko větší potřeba existence institutů, které napomohou omezit nápor věcí, které musí projednávat soudy. Jedním z těchto institutů je pak právě dohoda o vině a trestu, potažmo dohadovací řízení – *plea bargaining*.⁵ To ve Spojených státech spočívá v možnosti obviněného odejít s mnohem mírnějším trestem, než kdyby nebyl ochoten uzavřít dohodu o vině a trestu a právě o otázce viny a trestu by musel rozhodnout soud klasickým postupem. Dohoda o vině a trestu zde dokonce může být dojednána ve třech formách v závislosti na tom, zdali výsledným kompromisem je méně závažný trestný čin, ze kterého nakonec státní zástupce obviněného obžaluje, mírnější trest anebo

² Viz např. SUCHÝ, Oldřich. Odklon v trestním řízení. *Právník*, 1991, roč. 130, č. 2, s. 248.

³ MAYNARD, Douglas W. *Inside plea bargaining*. 1. vyd. Arizona: Springer Science & Business Media, 1984, s. 1.

⁴ *Ibid.*, s. 20.

⁵ ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. 1. vyd. Praha: ASPI, 1999, s. 328–329.

obžaloba z menšího počtu trestných činů.⁶ Použití dohody o vině a trestu je pak ve Spojených státech obecně přípustné, tedy v každé trestní věci. Podle dostupných statistik dokonce platí, že uznáním viny je ve Spojených státech skončeno více než 90% trestních věcí.⁷ Zcela jednoznačně je proto možné konstatovat, že dohádovací řízení je v USA nezbytnou součástí tamního trestního práva procesního, kde zároveň napomáhá k vyšší hospodárnosti celého soudního systému.

3 Dohoda o vině a trestu ve stávajícím trestním právu ČR

Podíváme li se ale již na právní úpravu dohody o vině a trestu v českém trestním řízení, zjistíme, že tento institut byl do našeho trestního procesního práva zaveden novelou trestního řádu (dále jen „TŘ“) z roku 2012.⁸ Při pohledu do důvodové zprávy k příslušné novele zjistíme, že hlavní motivací zákonodárce pro zavedení institutu dohody o vině a trestu do našeho TŘ byla snaha o zrychlení a zefektivnění trestního řízení. Stranou nezůstaly ani oběti trestných činů, jelikož v případě využití institutu dohody o vině a trestu v dané trestní věci odpadne nutnost jejich výpovědi před soudem. Stejně tak si zákonodárce sliboval snížení nákladů na trestní řízení.⁹ V důvodové zprávě je navíc explicitně uvedeno, že při přípravě dané novely bylo vycházeno ze zkušeností ze zahraničí. Konkrétně jsou zde uvedeny státy jako Polsko, Německo, Slovensko, Itálie či Španělsko.

Samotný institut dohody o vině a trestu je pak upraven v ustanoveních § 175a a § 314o a násl. TŘ. Dohodu o vině a trestu je v souladu s těmito ustanoveními možno uzavřít toliko u zločinů a přečinů. Naopak u zvlášť závažných zločinů je použití tohoto institutu zcela vyloučeno. Logicky pak není možno uzavřít dohodu o vině a trestu v řízení proti uprchlému. Už jenom z podstaty tohoto institutu je zjevné, že jejímú sjednávání musí být daný pachatel přítomen, aby mohl přiznat svou vinu, projevit svou vůli k uzavření dohody apod.

⁶ KAMISAR, Yale, Wayne R. LAFAVE, Jerold H. ISRAEL a kol. *Modern Criminal Procedure*. 12. vyd. Spojené státy americké: Thomson/West, 2008, s.1271.

⁷ ŠTĚPÁN, Jan. Některé rysy trestního řízení ve Spojených státech. *Právo a zákonnost*, 1991, roč. 39, č. 5, s. 298.

⁸ Zákon č. 193/2012 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb.

Podstatné je, že kromě výše uvedeného je třeba splnit, resp. prokázat, tři základní věci. Že se stal skutek, který je příslušnými orgány činnými v trestním řízení vyšetřován, že tento skutek je trestným činem a že se tohoto trestného činu dopustil obviněný, se kterým je v plánu uzavřít dohodu o vině a trestu. Zásada materiální pravdy, na které je postaveno naše trestní řízení, proto porušena není, jakkoliv nepochybně dochází k jejímu určitému prolomování. Zatímco v souladu s materiální zásadou pravdy je nutno mít praktickou jistotu, že se daný obžalovaný dopustil příslušného trestného činu, v případě dohody o vině a trestu postačuje k jejímu uzavření a následnému vydání odsuzujícího rozsudku, pokud veškeré okolnosti nasvědčují tomu, že se pachatel dopustil trestného činu, ohledně kterého bude daná dohoda uzavírána.

Je tedy podle mého názoru zřejmé, že bude li mít státní zástupce pochybnosti, neuzavře dohodu o vině a trestu, byť by o ni měl daný potenciální pachatel zájem a byl by ochoten přiznat svoji vinu. Jednání o dohodě o vině a trestu zahajuje vždy státní zástupce, a to jak z vlastní iniciativy, tak na návrh obžalovaného či soudu (§ 186 písm. g) TR).

Ani jeden z těchto subjektů nicméně nemůže přimět státního zástupce k tomu, aby předmětnou dohodu uzavřel. Jedná se vždy o projev vůle daného státního zástupce. Vyjednávání o dohodě o vině a trestu je pak jedním z důvodů nutné obhajoby, které se ani sám obviněný nemůže vzdát.¹⁰ Vyjednávání je kromě státního zástupce, obviněného a jeho advokáta přítomen i poškozený. Ten musí být vyrozuměn o době konání tohoto vyjednávání a upozorněn, že nejpozději zde má možnost uplatňovat své nároky na náhradu škody či nemajetkové újmy. Jeho účast na samotném jednání je nicméně fakultativní, závisí na jeho rozhodnutí, zda se dostaví či nikoliv. V kladném případě má potom možnost vyjadřovat se zejména právě k rozsahu a způsobu náhrady škody, nemajetkové újmy případně bezdůvodného obohacení. Vyjadřovat se ovšem může i k dalším otázkám včetně sjednávání sankce. Pokud poškozený sjednávání dohody přítomen není, dbá na jeho zájmy státní zástupce. Ten může i bez přítomnosti

¹⁰ ŠČERBA, Filip a kol. *Dohoda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vyd. Praha: Leges, 2012, s. 35.

poškozeného dohodnout náhradu škody, a to až do výše, do níž poškozený svá práva uplatňuje.

Právě fakt, že při ideálním průběhu nemusí v trestním řízení, kde se úspěšně použije institut dohody o vině a trestu, vůbec dojít k setkání mezi pachatelem a poškozeným daného trestného činu, považuji za silnou stránku tohoto institutu. I v případě, že k dohodě o náhradě škody nedojde, však může dojít ke schválení dohody. Státní zástupce pouze v příslušném návrhu upozorní soud, který pak o náhradě škody rozhodne buďto sám, anebo odkáže poškozeného na řízení ve věcech občanskoprávních. Náležitosti dohody o vině a trestu pak nalezneme v trestním řádu (§ 175a odst. 6 TR). Na tomto místě bych pouze zdůraznil, že při sjednávání dohody o vině a trestu je třeba brát v potaz veškerá ustanovení trestního zákoníku. Není kupříkladu přípustné dohodnout se, že dojde k uložení trestu obecně prospěšných prací, pokud tento druh trestu za daný trestný čin trestní zákoník nepřipouští apod. Podobně pak není možné ani dohodnout se na trestu mimo zákonnou trestní sazbu.

Sjednanou dohodu o vině a trestu pak schvaluje soud ve veřejném zasedání. Při něm se obžalovaný musí vyjádřit, zda rozumí sjednané dohodě a souhlasí s ní. Právo vyjádřit se přísluší i poškozenému, je-li veřejnému zasedání přítomen. Až do závěrečné porady má přítom státní zástupce právo vzít návrh na schválení dohody zpět. Soud nemá právo tuto dohodu měnit, pouze ji může ve čtyřech případech neschválit. První možností je nesprávnost či nepřiměřenost dohody o vině a trestu vzhledem ke zjištěnému skutkovému stavu. Dbá se tedy opět na zásadu materiální pravdy. Z hlediska důkazů ovšem soud zásadně bere v potaz pouze ty, na kterých se státní zástupce s obžalovaným dohodli.¹¹ Můžeme tedy zaregistrovat jistý zásah do zásady volného hodnocení důkazů. Druhým důvodem je potom nesprávnost či nepřiměřenost dohodnutého trestu. Třetí důvod představuje nesprávnost či nepřiměřenost dohody ohledně náhrady škody, nemajetkové újmy či bezdůvodného obohacení. Nicméně vzhledem k tomu, že v tomto případě soud může schválit dohodu a následně poškozenému přiznat právo na náhradu škody, neměl by být tento důvod příliš užíván. Závěrečným

¹¹ JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*, 2012, roč. 13, č. 10, s. 19–25.

důvodem pro neschválení je zjištěné porušení práv obviněného, např. pokud by jejímu sjednání nebyl přítomen obhájce apod.

Není-li dán žádný z uvedených důvodů, soud odsuzujícím rozsudkem dohodu schválí. Do sjednané dohody soud zasáhnout nesmí, jak již bylo zmiňováno, avšak s jedinou výjimkou. Může uložit obžalovanému ochranné opatření, které nebylo sjednáno. Tento postup však je možný pouze na návrh státního zástupce, nastaly-li důvody pro uložení daného opatření až po schválení dohody. Z hlediska opravných prostředků je proti rozhodnutí o neschválení možno podat stížnost, které TŘ přiznává odkladný účinek (§ 314r odst. 2). Proti odsuzujícímu rozsudku lze podat odvolání, avšak toliko v jednom jediném případě, a to tehdy když napadený rozsudek není v souladu se sjednanou dohodou.

4 Dohoda o vině a trestu v komparativním pohledu

Nyní považuji za účelné poukázat na některé odlišnosti naší právní úpravy institutu dohody o vině a trestu oproti dohadovacímu řízení ve Spojených státech amerických a také oproti nám podstatně bližšímu státu – Slovenské republice. První rozdíl spočívá již v samotné možnosti aplikování a využívání institutu dohody o vině a trestu. Ve Spojených státech nenalezneme absolutně žádnou limitaci, pokud se jedná o trestné činy, ohledně kterých je možno uvažovat o postupu skrze dohadovací řízení, resp. dohodu o vině a trestu. Totéž pak platí o osobě pachatele daného trestného činu. V České republice je naproti tomu situace jiná. Institut dohody o vině a trestu je explicitně zakázáno uzavírat s mladistvým pachatelem stejně jako ohledně zvláště závažného zločinu.

Jakkoliv prvnímu omezení a motivaci zákonodárce pro tento zákaz rozumím, domnívám se, že by bylo možné diskutovat o možnosti uzavírat dohodu o vině a trestu i s mladistvým pachatelem. Je sice evidentní, že o faktické rovnosti obou stran – státního zástupce a mladistvého – v dané trestní věci můžeme úspěšně pochybovat. Zatímco státní zástupce má s trestním řízením bohaté zkušenosti a je tedy patrné, že nebude uzavírat dohodu nepřiměřenou pro stát, u mladistvého (ovšem nejen u něho) může být a pravděpodobně i bývá postavení jiné. Nejspíše bychom tedy skutečně mohli mluvit o riziku, že daný mladistvý uzavře dohodu o vině a trestu, která pro něj

nebude výhodná kupříkladu proto, že může nabýt dojmu, že v případě klasického trestního postupu mu hrozí přísnější sankce a následek, než je tomu ve skutečnosti. Na druhé straně stávající právní úprava podle mého názoru obsahuje rovnou dvě pojistky proti tomu, aby mladistvý nemohl být při uzavírání dohody o vině a trestu svým postavením znevýhodněn. První z nich je, že sjednávání dohody o vině a trestu je obligatorním důvodem nutné obhajoby (srov. ustanovení § 36 odst. 1 písm. d) TR). Nemůže se tudíž stát, že dohodu o vině a trestu bude sjednávat na jedné straně trestního práva perfektně znalý státní zástupce, kdežto na druhé straně nezkušený nezletilý. Za ním vždy bude stát jeho obhájce, jehož úkolem koneckonců je bojovat za práva svého klienta, v daném případě za nezletilého pachatele daného trestného činu. V případě, že by se státní zástupce chystal k uzavření dohody o vině a trestu, jež by nebyla pro nezletilého právě nejvýhodnější, daný obhájce by tento postup mohl kvalifikovaně odmítnout. Stejně tak by mohl průběžně a se vši odborností svého mladistvého klienta informovat o tom, jaká sankce mu za spáchaný skutek hrozí, co se asi bude v trestním řízení odehrávat a podobně. Na základě těchto informací pak dle mého přesvědčení nic nebrání tomu, aby se daný mladistvý pachatel se znalostí věci rozhodl, zdali nechce svou věc vyřešit právě prostřednictvím institutu dohody o vině a trestu. Ani na Slovensku koneckonců nenalezneme omezení využívání dohody o vině a trestu v závislosti na tom, zdali jde o mladistvého pachatele nebo nikoliv.

Druhou pojistkou je poté oprávnění soudu neschválit nepřiměřenou dohodu o vině a trestu. Z toho jednoznačně vyplývá, že pokud by i přes výše uvedenou povinnou přítomnost obhájce přece došlo k předložení dohody o vině a trestu, jež by neodpovídala zjištěnému skutkovému stavu, soud by ji jednoduše neschválil. I tento fakt mě vede k závěru, že nemusíme mít přílišné obavy z umožnění aplikace institutu dohody o vině a trestu na mladistvé pachatele a z možného zneužívání jejich nezkušenosti. Rozhodně se nedomnívám, že by v případě možnosti použití dohody o vině a trestu i na mladistvé pachatele došlo k nějakému zázračnému rozmachu tohoto institutu či že by se na mladistvé pachatele aplikoval častěji než na ostatní pachatele trestné činnosti. Na druhé straně však z předchozího plyne, že absolutní zákaz používání dohody o vině a trestu v řízení

s mladistvým považuji za zbytečnou překážku. Mladiství přirozeně a správně požívají v trestním právu zvýšené ochrany. Přesto se domnívám, že stávající právní úprava dohody o vině a trestu jim tuto ochranu poskytuje a rozšíření použití tohoto institutu o možnost uzavřít dohodu o vině a trestu s mladistvým by dle mého názoru bylo možno hodnotit kladně.

Výrazně obtížnější na hodnocení je podle mého názoru rozdíl spočívající v možnosti aplikace dohody o vině a trestu na všechny trestné činy, jako je tomu jak ve Spojených státech amerických, tak na Slovensku. Je totiž podle mého názoru spíše otázkou společenské akceptace a etiky, nakolik je vhodné vést jednání o uzavření dohody o vině a trestu i s pachateli těch nejzávažnějších a nejbrutálnějších trestných činů. Je jistě logické, že na čím větší portfolio případů je možno dohodu o vině a trestu aplikovat, tím víc těchto dohod bude v praxi uzavřeno. Na druhé straně bych však varoval před takto dle mého názoru značně zúženým úhlem pohledu. Ve Spojených státech má totiž dohadovací řízení mnohaletou tradici¹². Nejspíše proto pak místní společnost nepovažuje dohadování se s pachatelem kteréhokoliv trestného činu za nic morálně závadného. Jenže podle mého názoru není možné stejný postup jednoduše vzít a přenést jej do našeho právního systému, resp. společnosti. Představa, že se bude uzavírat dohoda o vině a trestu s pachatelem několikanásobné vraždy je pro mě v České republice alespoň zatím naprosto nepředstavitelná. Sám si nejsem vůbec jistý, zdali jde o ideální postup.

Pro příklad bohužel nemusíme chodit daleko – není tomu tak dlouho, kdy byl na Slovensku brutálně zavražděn investigativní novinář Ján Kuciak i se svou partnerkou. Na jedné z tiskových konferencí Policejního prezidia jsem pak slyšel výzvu slovenského policejního prezidenta pachateli či pachatelům tohoto trestného činu, aby se přihlásili a že je možné uvažovat o některém z odklonů trestního řízení, např. o dohodě o vině a trestu. Jakkoliv v USA by na takovém postupu asi nic nebylo, v našem kontinentálním prostředí se mi aplikace dohody o vině a trestu i na ty nejzávažnější trestné činy nelíbí. Je nutno zmínit, že ačkoliv na Slovensku zákaz aplikace dohody o vině a trestu na zvláště závažné zločiny nenalezeme, specifické postavení v tomto ohledu nejzávažnější trestné činy přece jenom mají. Ve vyjmenovaných případech

¹² Viz část 2 tohoto textu.

totiž není možno v rámci dohodovacího řízení dohodnout nižší trest, než jaký stanoví zákonná trestní sazba (§ 39 odst. 4 ve spojení s odst. 3 slovenského trestného zákona). Osobně se nicméně domnívám, že vůbec aplikace dohody o vině a trestu je ohledně zvláště závažných trestných činů příliš problematická (zejména morálně) a v České republice bych se do této změny právní úpravy na místě zákonodárce nepouštěl.

Dalším rozdílem, podle mého názoru asi tím nejzásadnějším, je pak možnost autonomie vůle obou stran při sjednávání dohody o vině a trestu ohledně ukládané sankce. Zatímco ve Spojených státech a na Slovensku, jak již bylo nastíněno, je možno sjednat nižší trest, než je spodní hranice trestní sazby pro daný trestný čin (srov. ustanovení § 39 odst. 2 písm. d) slovenského trestného zákona), v České republice tato možnost TR dána není. Podle mého mínění právě tento fakt způsobuje nepříliš časté užívání dohod o vině a trestu v praxi. Pokud se pachatel trestného činu vzdává svého Listinou garantovaného práva na projednání své trestní věci před soudem, je asi logické, aby za tento postup dostal nějaký benefit. Nejvýraznějším by nepochybně bylo, pokud by pachatel věděl, že si může „vyjednat“ trest, který by mu soud uložit jakožto nezákonně mírný nemohl. Proto jsem přesvědčen, že v případě změny právní úpravy tak, aby snížení trestu pod zákonnou sazbu (v omezené míře) přípustné bylo, dojde k častějšímu uzavírání dohod o vině a trestu. Navíc se domnívám, že dohodovací řízení, resp. dohoda o vině a trestu a jeho podstata spočívá právě v dohodě o tom, že obviněný netrvá na klasickém trestním řízení včetně hlavního líčení a za odměnu dostává nižší trest. Existence dohody o vině a trestu v našem právním řádu a zároveň nemožnost dohodnout trest pod zákonnou sazbou považuji za nejzásadnější slabinu naší právní úpravy. Domnívám se, že zákonodárce by si měl zvolit ze dvou variant. Buďto půjde cestou inspirace tohoto prvku angloamerického právního systému, ale se vším všudy tak, aby byl tento prvek využíván, anebo jej bude považovat v České republice za nepříliš vhodný a těžko aplikovatelný a upustí od něj. Nicméně stávající stav, kdy zde tento institut je, ale okleštěný o dle mého přesvědčení nejzákladnější jeho prvek, považuji za nevhodný a nelze se divit, že ve srovnání se Slovenskem používání institutu dohody o vině a trestu u nás značně pokulhává.

Americká právní úprava rovněž připouští další modifikace dohody o vině a trestu. Je tak možno dohodnout se, že obviněný se dozná k méně závažnému skutku, než ze kterého by jej býval státní zástupce obžaloval či že se dozná k menšímu počtu trestných činů, než který je mu kladen za vinu a ve zbytku nebude státní zástupce obžalobu podávat. Tyto prvky jistě prospívají k hojnějšímu využití tohoto institutu v praxi, avšak s odkazem na výše uvedenou úvahu o společenské akceptaci takového dohadování se s pachatelem bych ponechal na každém, aby si určil, zda by byl či nebyl krok správným směrem, umožnit takto široké pole působnosti pro dohodu o vině a trestu i v České republice.

Ve srovnávaných právních úpravách bychom pak našli řadu dalších, dílčích rozdílů, jako je např. nutná obhajoba při sjednávání dohody o vině a trestu či možnost sjednat ústní dohodu o vině a trestu v USA,¹³ nicméně považoval jsem za vhodné spíše hlouběji poukázat na podle mého názoru nejdůležitější a nejvýraznější rozdíly mezi naší právní úpravou a úpravou dohody o vině a trestu v USA a na Slovensku.

5 Dohoda o vině a trestu v návrhu nového trestního řádu

Počátkem letošního roku představilo Ministerstvo spravedlnosti ČR aktuální návrh nového trestního řádu¹⁴, na jehož tvorbě se podílela Komise pro nový trestní řád pod vedením prof. JUDr. Dagmar Císařové, DrSc. V tomto návrhu, který má možnost připomínkovat v současné době i veřejnost, se i nadále počítá s existencí institutu dohody o vině a trestu v našem trestním procesu a dojít by dokonce mělo i ke změnám, z nichž některé můžeme označit za poměrně zásadní.

Jako první změnu můžeme vidět možnost sjednat dohodu o vině a trestu i ve chvíli, kdy již v dané trestní věci probíhá hlavní líčení (ustanovení § y37 aktuálně navrhovaného znění). Zatímco tedy stávající právní úprava umožňuje uzavřít dohodu o vině a trestu toliko v přípravném řízení, v novém trestním řádu se zatím počítá s možností uzavřít takovou dohodu před soudem. Osobně bych tuto změnu jednoznačně uvítal. Domnívám se,

¹³ LAFAVE, Wayne R., ISRAEL, Jerold H., KING, Nancy J. kol. *Criminal procedure*. 5. vyd. Spojené státy americké: West Academic Publishing, 2009, s. 1000.

¹⁴ Dostupné z: <https://tpp.justice.cz/> [cit. 4. 3. 2018].

že si můžeme snadno představit situaci, kdy v přípravném řízení trvá pachatel trestného činu na řádném projednání své věci před trestním soudem. V průběhu hlavního líčení však může dojít ke změně, typicky důkazní situace, a daný pachatel by již byl ochoten vyjednávat se státním zástupcem o uzavření dohody o vině a trestu. V současné době by nicméně měl smůlu a o jeho vině a uloženém trestu by musel rozhodovat klasickým způsobem trestní soud. Nevidím nicméně důvod, pro který by nemohlo být přípustné hlavní líčení přerušit a umožnit stranám vyjednávat o dohodě o vině a trestu, jestliže dávají najevo svoji vůli k takovému postupu. Přesně s tímto stávající návrh nového trestního řádu počítá. Podle mého názoru by se tedy v tomto případě jednalo o krok správným směrem.

Druhou změnu, opět velmi zásadní, pak představuje změna stávajícího ustanovení TŘ, které zapovídá uzavření dohody o vině a trestu v řízení o zvláště závažném zločinu a v řízení proti uprchlému. Ustanovení § x29 odst. 8 navrhovaného znění nového TŘ totiž obsahuje pouze zákaz uzavření dohody v řízení proti uprchlému. Je tedy zjevné, že by podle Komise pro nový trestní řád mělo být možné uzavřít dohodu o vině a trestu ohledně jakéhokoliv trestného činu. Musím se přiznat, že s ohledem na již uvedené argumenty v části tohoto textu týkající se právě omezení využití dohody o vině a trestu na přečiny a zločiny, nepovažuji na rozdíl od první změny tuto zvažovanou novinku za právě šťastnou. Jakkoliv dohoda o vině a trestu představuje zajímavý institut, nedomnívám se, že je v našich kontinentálních podmínkách ideálním řešením pro všechny trestné činy. Neměl bych nic proti možnosti uzavírat dohodu o vině a trestu i u některých zvláště závažných zločinů, např. spadajících do hospodářské kriminality. Nicméně aplikaci tohoto institutu i na zvláště závažné zločiny, které se dotýkají lidského zdraví nebo dokonce života a které jsou úmyslné, si stále neumím představit. Osobně bych proto spíše preferoval jinou variantu. Bylo by například možné akceptovat ono rozšíření aplikace dohody o vině a trestu i na zvláště závažné zločiny. Zároveň by však nový trestní řád mohl obsahovat taxativní výčet trestných činů – zejména úmyslných zvláště závažných zločinů proti životu a zdraví – u kterých by sjednání dohody o vině a trestu i nadále nebylo přípustné. Takové řešení bych považoval za optimální kompromis, který by na jedné straně rozšířil možnosti využití dohody o vině a trestu,

avšak nikoliv na případy, ve kterých podle mého názoru můžeme spatřovat závažný etický problém, resp. otázku, na kolik by naše společnost akceptovala uzavření dohody o vině a trestu v daném případě.

Třetí změnou, kterou na rozdíl od té předcházející poměrně vítám, je poté vypuštění sjednávání dohody o vině a trestu jako jeden z důvodů pro nutnou obhajobu. Vzhledem k tomu, že je i nadále počítáno s tím, že s ohledem na zjištěný skutkový stav nepřiměřenou dohodu o vině a trestu má soud možnost (či spíše povinnost) neschválit, je dle mého názoru ochrana práv pachatele daného trestného činu zajištěna dostatečně. Problém by podle mého názoru mohl nastat jedině tehdy, pokud by byla z trestního řádu odstraněna (resp. do nového trestního řádu nezakomponována) jak nutná přítomnost obhájce při sjednávání dohody o vině a trestu, tak možnost soudu neschválit tuto dohodu v případě, že bude nepřiměřená okolnostem. V takovém případě by nejspíše hrozilo, že pachatel trestného činu přistoupí z neznalosti věci na pro něj krajně nevýhodnou dohodu o vině a trestu, uzavře ji a nebude existovat způsob, jak tento stav napravit. Nic takového však zatím evidentně nehrozí a je to tak dle mého správné. Navíc každý obviněný bude mít pochopitelně i nadále plné právo si na sjednávání dohody o vině a trestu svého obhájce pozvat. Pouze se již nebude jednat o jeho povinnost, ale o svobodnou volbu mezi tím, zdali chce sjednat dohodu o vině a trestu se státním zástupcem on sám, nebo zdali využije pomoci advokáta.

V dalších aspektech již navrhované znění nového TŘ přebírá dosavadní právní úpravu dohody o vině a trestu. I nadále tedy by mohl iniciovat vyjednávání o dohodě o vině a trestu jak státní zástupce, tak obžalovaný nebo soud. Ten by však i nadále byl pouhým iniciátorem, nemohl by jinak do sjednávání nijak zasahovat ani do uzavření dohody kteroukoliv ze stran nutit. Stejně tak i nadále má platit, že nebude možné v rámci dohody o vině a trestu sjednat nižší trest, než pro příslušný trestný čin stanoví daná trestní sazba, mírnější právní kvalifikaci apod.

Osobně se domnívám, že v konečném důsledku je asi možno aktuální návrh nového TŘ – z hlediska dohody o vině a trestu – vnímat spíše pozitivně. S většinou změn se ztotožňuji, pouze aplikaci na veškeré trestné činy považuji za nevhodnou. Je pochopitelně možno zdůraznit, že to, že takovou aplikaci

na veškeré trestné činy by trestní řád připouštěl, ještě nemusí znamenat, že by skutečně docházelo k jejímu využívání na všechny stíhané trestné činy. Záleželo by již na postoji jednotlivých státních zástupců, zdali by byli ochotni vyjednávat o dohodě o vině a trestu např. ohledně vraždy. Nicméně už jen tím, že zákonodárce by takovou variantu připustil, by podle mého názoru dal jednoznačně najevo, že takový postup přípustný, a to i z etického hlediska, je. Proto mám koneckonců s tímto rozšířením takový problém.

Jinak se nicméně i nadále domnívám, že má-li docházet k hojnějšímu využívání institutu dohody o vině a trestu, než je jen několik desítek uzavřených dohod ročně¹⁵, bylo by vhodné umožnit již několikrát zmíněné sjednání trestu (nepochybně však v omezené míře, podobně jako na Slovensku) pod zákonnou trestní sazbu. V opačném případě se domnívám, že sice opatření jako zrušení nutné obhajoby u sjednávání dohody o vině a trestu a rozšíření možnosti aplikace na veškeré trestné činy sice mohou o něco zvýšit využívání tohoto institutu, nicméně nikterak zásadním způsobem.

6 Závěr

V závěru bych si dovolil shrnout, že institut dohody o vině a trestu považuji za zajímavý způsob řešení trestních věcí. Rozhodně by však nebylo vhodné jeho přehnané nadužívání. To zatím v České republice věru nehrozí, naopak by nejspíše bylo vhodné přijmout takovou změnu právní úpravy, která by napomohla spíše hojnějšímu využívání. Domnívám se, že v aktuální podobě je zkrátka dohoda o vině a trestu v našem trestním řádu odsouzena k tomu, aby hrála naprosto marginální roli. Státní zástupci nemají důvod sahat k tomuto institutu, jelikož na drtivou většinu trestních věcí se lépe hodí jiné právní instituty, např. narovnání (jakkoliv ani tento institut není v praxi právě nadužíváný). To mi alespoň sdělila drtivá většina státních zástupců, kterých jsem měl možnost se dotazovat v rámci výkonu své práce na trestním úseku Krajského soudu v Brně.

Nechť jednotlivých pachatelů pak dle mého názoru vyplývá z faktu, že v rámci dohody o vině a trestu jim toho státní zástupce nemůže oproti jiným právním úpravám příliš nabídnout za to, že se vzdají projednání své trestní věci před soudem. Jsem skutečně přesvědčen, že podstata dohody

¹⁵ *Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2016* [online]. [cit. 4. 3. 2018].

o vině a trestu by měla spočívat v tom, že státní zástupce nabízí nižší trest, než hrozí pachatelí u soudu. Pachatel na oplátku uzavřením dohody o vině a trestu a svým prohlášením o vině napomůže rychlému vyřešení jeho trestní věci. Podle mého názoru by tedy buď měl i český zákonodárce tuto možnost připustit, anebo ponechat tento angloamerický institut trestního práva stranou. Oba dva přístupy jsou podle mého názoru legitimní, avšak jejich kombinace, která je právě podle mého názoru nyní v našem trestním řádu zakotvena, není příliš vhodná. Nemůžeme se poté divit, že oproti Slovensku (kde je tedy pro změnu využívána možná až přespříliš) ve využívání dohody o vině a trestu zaostáváme a zjevně i nadále zaostávat budeme.

Poděkování, dedikace

Tento příspěvek byl zpracován v rámci projektu specifického výzkumu na téma „Vývojové tendence trestní politiky II“ (MUNI/A/1142/2017).

Literatura

Monografie

- KAMISAR, Yale, Wayne R. LAFAVE, Jerold H. ISRAEL a kol. *Modern Criminal Procedure*. 12. vyd. Spojené státy americké: West Academic Publishing, 2008, 1770 s. ISBN 978-03-1418-987-5.
- LAFAVE, Wayne R., Jerold H. ISRAEL, Nancy J. KING a kol. *Criminal procedure*. 5. vyd. Spojené státy americké: West Academic Publishing, 2009, 1496 s. ISBN 978-03-1419-936-2.
- MAYNARD, Douglas W. *Inside plea bargaining*. 1. vyd. Arizona: Springer Science & Business Media, 1984, 257 s. ISBN 0-306-41577-1.
- ŠÁMAL, Pavel. *Základní zásady trestního řízení v demokratickém systému*. 1. vyd. Praha: ASPI, 1999, 403 s. ISBN 80-859-6389-2.
- ŠČERBA, Filip a kol. *Doboda o vině a trestu a další prostředky racionalizace trestní justice*. 1. vyd. Praha: Leges, 2012. 128 s. ISBN 978-80-87576-30-4.

Kapitoly v knihách, články (i elektronické), příspěvky ve sbornících

- JELÍNEK, Jiří. Dohadovací řízení v trestním procesu a otázky související. *Bulletin advokacie*, 2012, roč. 13, č. 10, s. 19–25. ISSN 1210-6348.

ŠTĚPÁN, Jan. Některé rysy trestního řízení ve Spojených státech. *Právo a zákonost*, 1991, roč. 39, č. 5, s. 298–299. ISSN 1210-0900.

SUCHÝ, Oldřich. Odklon v trestním řízení. *Právník*, 1991, roč. 130, č. 2, s. 248. ISSN 0231-6625.

Elektronické zdroje

Návrh nového trestního řádu. *Ministerstvo spravedlnosti ČR* [online]. 2018. Dostupné z: <https://tpp.justice.cz>

Zpráva o činnosti státního zastupitelství za rok 2016. *Nejvyšší státní zastupitelství* [online]. 2018. Dostupné z: http://www.nsz.cz/images/stories/PDF/Zpravy_o_cinnosti/2016/Zprava_o_cinnosti_SZ_za_rok_2016.pdf

Právní předpisy a jiné dokumenty

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád.

Zákon č. 193/2012 Sb., zákon, kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony.

Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb.

Zákon č. 300/2005 Z.z., Trestný zákon, ve znění pozdějších předpisů.

Kontakt – e-mail

acoufal@mail.muni.cz

Kriminální zpravodajství: nástin definice

Jan Dvořák

Fakulta bezpečnostně právní/Fakulta bezpečnostního managementu,
Policejní akademie České republiky v Praze, Česká republika

Abstrakt

Kriminální zpravodajství je pojem vymezený v nauce o zpravodajství a zpravodajských službách, zatímco trestní řád tento pojem (a ostatně ani pojem zpravodajství) nezná. Předkládaný příspěvek obsahuje rozbor existujících definic pojmu kriminální zpravodajství, upozorňuje na některé jejich problematické aspekty a snaží se na ně nahlížet optikou českého právního řádu, primárně trestního práva procesního. Nalezení bezrozporné definice kriminálního zpravodajství by v budoucnu mohlo sloužit jako východisko pro úvahy, zda jde o pojem čistě akademický, nebo zda v trestním právu procesním nalézáme instituty, které mají být takto souhrnně označovány. V závěru příspěvku se dospívá k nástinu definice kriminálního zpravodajství, a to vytyčením jejich tří rozměrů: institucionálního, teleologického a obsahového.

Klíčová slova

Kriminální zpravodajství.

1 Úvod

Cílem předkládaného příspěvku je zamyšlení nad pojmem kriminální zpravodajství a snaha o nalezení jeho konkrétního obsahu v kontextu českého práva, zejména pak trestního práva procesního. Název příspěvku nemá představovat jakousi apriorní snahu o exoneraci pro případ, že se zde nepodaří dospět k definitivnímu a bezrozpornému vymezení pojmu kriminální zpravodajství, nýbrž spíše reflektovat fakt, že nalezení takové definice není v tuto chvíli předpokládáno a reálně se tedy bude jednat spíše o její nástin ve světle definic již existujících. V názvu příspěvku se tedy odráží skutečnost, že pojem kriminální zpravodajství je pojmem relativně novým, jemuž je dosud věnována pozornost spíše okrajově, a který stojí poněkud stranou zájmu trestněprávní doktríny, ačkoliv s ohledem na jeho bezprostřední spojování s trestním

řízením a s orgány činnými v trestním řízení (viz níže) považuji za odůvodnitelnou premisu, že právě proto by mělo jít o zcela jednoznačně chápaný pojem primárně z pohledu trestního práva procesního.¹

Samotný trestní řád (zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů; dále jen „tr. řád“) pojem kriminální zpravodajství nezná, což platí i pro samotný pojem zpravodajství.² Tedy nejenže v tr. řádu nenalzáme definici kriminálního zpravodajství, ale nenacházíme ani vodítko pro stanovení, které instituty trestního řízení by bylo možno tímto pojmem souhrnně označovat. Toto se výmluvně zrcadlí i v trestněprocesní literatuře, kdy např. v učebnicích nenacházíme kapitoly zaměřené na toto téma. Z toho můžeme vcelku spolehlivě dovodit, že ať již je kriminální zpravodajství čímkoliv, nepochybně se musí jednat o průřezovou a paralelně existující kategorii prostupující výklady o úkonech trestního řízení, dokazování apod.

Vycházím tedy z toho, že kriminální zpravodajství je potřeba definovat právě v kontextu trestního práva procesního. Jakmile je totiž nějaký pojem *ex definitionis* spojován s orgány činnými v trestním řízení (viz níže), nelze nevycházet z účelu tr. řádu jasně vymezeného v jeho § 1 odst. 1. Kriminální zpravodajství proto patrně musí představovat určitou výšeč úpravy postupu orgánů činných v trestním řízení s cílem náležitého zjištění trestných činů a spravedlivého potrestání jejich pachatelů.

Výše popsané zaměření na vnímání kriminálního zpravodajství v kontextu trestního práva procesního, potažmo právního řádu obecně, samozřejmě znamená, že vlastní definice by měla být natolik precizní, že nebude ponechán prostor pro dohady, zda některý konkrétní úkon trestního řízení, potažmo jiný zákonný institut, spadá, anebo nespadá do rámce kriminálního zpravodajství. To je u pojmu, který samotný tr. řád vůbec neuznává, úkol poměrně obtížný, proto by tento příspěvek měl spíše než předložit finální definici přispět do diskuse o ní.

¹ To neznamená, že snad kriminálnímu zpravodajství není věnována pozornost vůbec. Svědčí o tom jednak literatura uvedená dále v tomto příspěvku, jednak skutečnost, že jde o téma, které se již vyskytlo jako předmět vysokoškolské kvalifikační práce, a zejména pak existence dlíhého výzkumného úkolu řešeného na Policejní akademii České republiky v Praze zaměřeného právě na kriminální zpravodajství. Tento příspěvek byl zpracován jako část disertační práce, která s řešením zmíněného DVÚ souvisí.

² Používá-li tr. řád samotné slovo „zpravodajství“, činí tak výhradně v souvislosti s názvem zpravodajské služby Vojenské zpravodajství.

2 Rozbor existujících definic

V první řadě je pro vyloučení jakéhokoliv nedorozumění nutno upozornit, že zde rozebíraný pojem kriminální zpravodajství nikterak nesouvisí s tímto pojmem ve smyslu mediálního zpravování o kriminalitě.³

Definice kriminálního zpravodajství, které již existují, nacházíme nikoliv v nauce trestního práva, nýbrž spíše v literatuře zaměřené na zpravodajské služby či zpravodajskou činnost (zpravodajská studia). Při chronologickém náhledu lze jako první zmínit definici prezentovanou *L. Michálkem*, který kriminální zpravodajství, jež zároveň ztotožňuje s anglickým výrazem criminal intelligence (CRIMINT), vymezuje jako činnost prováděnou zejména policejními orgány zahrnující získávání, shromažďování a vyhodnocování informací o jednotlivých typech kriminální činnosti, o konkrétní situaci v zájmových oblastech, pronikání do zájmových oblastí a skupin či identifikaci subjektů zapojených do kriminální činnosti.⁴ *L. Michálek* výslovně uvádí, že v českém právním prostředí není pojem kriminální zpravodajství zaveden, avšak činnosti, které zahrnuje, považuje za činnosti prováděné v rámci operativně pátrací činnosti policie. Zároveň upozorňuje, že v různých zemích je pojem chápán různě: „někdy jako komplexní činnost zaměřená na poznání kriminality a jejích pachatelů, někdy jako informační a analytické metody používané v rámci operativně-pátrací činnosti policie.“⁵

3 Srov. např.: „obsah kriminálního zpravodajství v šesti regionálních skotských denících (...) kriminální zpravodajství v několika birminghamských denících“ in TOMÁŠEK, Jan. Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin. Praha: Grada Publishing, 2010, s. 34; Viz také: „Z principu presumce nevinny dle čl. 6 odst. 2 Úmluvy je proto možno dovést povinnost státu zajistit pozitivními opatřeními, že se tisk při kriminálním zpravodajství o trestních věcech bude držet v mezích věcného a pravdivého zpravodajství.“ in HERCZEG, Jiří. Vliv medializace trestního stíhání na odpovědnost státu za dodržení spravedlivého procesu. *Trestní právo*, 2017, č. 3. Citováno dle noveaspi.cz.

4 MICHÁLEK, Luděk. *Základy zpravodajské činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2011, s. 34.

5 MICHÁLEK, Luděk. *Základy zpravodajské činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2011, s. 34. V této souvislosti odkazuje *L. Michálek* na práci *J. Štieranky*. Na *J. Štieranku* a na slovenský zákon o Policejním sboru odkazuje rovněž *L. Pokorný* v MICHÁLEK, Luděk, Ladislav POKORNÝ, Josef ŠTIERANKA a Michal MARKO. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 44–45.

Podle § 39a odst. 1 zákona č. 171/1993 Z. z., o Policejním sboru, ve znění pozdějších předpisů, se kriminálním zpravodajstvím rozumí činnost, kterou se utajeným způsobem získávají, soustřeďují a vyhodnocují informace o trestných činech a jejich pachatelích a vytvářejí se podmínky pro použití agenta.

První potíží zmíněné definice je její první znak, totiž že jde o činnost prováděnou „zejména“ policejními orgány. Z toho by mělo vyplývat, že jde i o činnost prováděnou orgány jinými, avšak není zřejmé, o které orgány by mělo jít (a zda by mělo jít o jiné orgány činné v trestním řízení, anebo např. o jiné bezpečnostní sbory).

Význam pojmu policejní orgán je přitom nepochybný, neboť jde o pojem definovaný tr. řádem. Policejní orgán patří mezi orgány činné v trestním řízení (§ 12 odst. 1) a jeho konkrétní vymezení obsahuje § 12 odst. 2 tr. řádu. I v těch případech, kdy se policejními orgány rozumí nikoliv útvary Policie České republiky, nýbrž např. Generální inspekce bezpečnostních sborů (§ 12 odst. 2 písm. b)) nebo např. pověřené orgány některé zpravodajské služby (§ 12 odst. 2 písm. f) až h)), jedná se stále o policejní orgán ve smyslu tr. řádu. Nabízí se proto otázka, zda použitím slova „zejména“ *L. Michálek* míní, že kriminální zpravodajství provádí vedle policejních orgánů rovněž zpravodajské služby. Tomu nasvědčuje v první řadě to, že v rámci definice je použito sousloví „získávání, shromažďování a vyhodnocování informací“. V této podobě totiž vyjmenovává tyto tři činnosti § 2 zákona č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zák. o zprav. službách“), který pro tyto tři činnosti zároveň zavádí legislativní zkratku zabezpečování informací. Zpravodajské služby jsou zde definovány jako státní orgány pro získávání, shromažďování a vyhodnocování informací (tedy zabezpečování informací) důležitých pro ochranu ústavního zřízení, významných ekonomických zájmů, bezpečnost a obranu České republiky. Působnost jednotlivých zpravodajských služeb pak vymezuje § 5 zák. o zprav. službách.

V definici zpravodajských služeb ani ve vymezení jejich působnosti nenacházíme žádnou vazbu na trestní odpovědnost. Lze říct, že zák. o zprav. službách je v tomto směru zcela indiferentní. Uvádí-li zák. o zprav. službách, že zpravodajské služby zabezpečují mj. informace důležité pro ochranu ústavního zřízení, je z pohledu zák. o zprav. službách naprosto irelevantní, zda taková informace zároveň je, anebo není např. informací o trestném

činu rozvracení republiky podle § 310 tr. zákoníku (zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů; dále jen „tr. zákoník“).⁶

Nelze dále přehlížet, že *L. Michálek* definuje kriminální zpravodajství coby jednu z položek při pojednání o funkčním dělení zpravodajství, přičemž toto dělení vychází „ze zaměření na získávání a vyhodnocování informací týkajících se určité oblasti (objektu) zájmu a tedy mající konkrétní funkci v rozhodovacím procesu.“⁷

Na tomto místě nutno připomenout, že zpravodajství samo o sobě je pojmem s trojím významem, a to zaprvé zpravodajská informace, zadruhé zpravodajská činnost a zatřetí zpravodajská organizace.⁸ Vymezuje-li autor kriminální zpravodajství jako činnost, znamená to, že význam má zejména chápání zpravodajství jako zpravodajské činnosti, což je „proces zaměřený na získání požadovaných informací, jehož konečným produktem je zpravodajská informace“, přičemž zpravodajská informace je „výsledek zpracování shromážděných dat a informací týkajících se informačních požadavků zadavatele“.⁹

S ohledem na uvedené vazby na teorii zpravodajství i na zák. o zprav. službách by se mohlo zdát, že kriminální zpravodajství je vlastně označením pro zpravodajskou činnost či zpravodajské informace, pokud se shodou okolností jedná i o informace o trestném činu. V přímém rozporu s tím je však uvedení, že jde o činnost prováděnou „zejména“ policejními orgány, jakož i ztotožnění činností zahrnutých pod kriminální zpravodajství s činnostmi prováděnými v rámci operativně pátrací činnosti policie. Z toho lze totiž dovozovat, že primárně má jít o činnost policejních orgánů, tudíž činnost orgánů činných v trestním řízení.

⁶ Trestný čin rozvracení republiky podle § 310 tr. zákoníku spočívá v účasti na násilných akcích proti České republice nebo jejím orgánům v úmyslu rozvrátit ústavní zřízení, územní celistvost nebo obranyschopnost České republiky nebo zničit její samostatnost. Zatímco v trestním řízení budou u takového skutku zkoumány všechny podmínky vzniku trestní odpovědnosti, z pohledu zák. o zprav. službách se jedná o informace důležité pro ochranu ústavního zřízení bez ohledu na to, zda dochází, anebo nedochází ke vzniku trestní odpovědnosti.

⁷ MICHÁLEK, Luděk. *Základy zpravodajské činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2011, s. 32 a násl.

⁸ *Ibid.*, s. 14.

⁹ *Ibid.*, s. 14. Ke vnímání criminal intelligence ve smyslu zpravodajství jako činnosti srov. také MICHÁLEK, Luděk, Ladislav POKORNÝ, Josef STIERANKA a Michal MARKO. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 42.

Samotná operativně pátrací činnost není v tr. řádu ani jinde legálně definována. V právním řádu ji explicitně nalézáme např. v nařízení vlády č. 104/2005 Sb., kterým se stanoví katalog činností v bezpečnostních sborech, ve znění pozdějších předpisů. Toto nařízení vlády počítá s výkonem operativně pátracích činností nejen v rámci policie, nýbrž i v rámci Celní správy a Generální inspekce bezpečnostních sborů.

Co však tr. řád definuje, jsou operativně pátrací prostředky, jimiž jsou předstíraný převod, sledování osob a věcí a použití agenta; jejich používání nesmí sledovat jiný zájem než získání skutečností důležitých pro trestní řízení (§ 158 b tr. řádu). *I. Stríž* konstatuje, že § 158 b tr. řádu představuje „*taxativní výčet jednotlivých druhů operativně pátrací činnosti*“.¹⁰ Z toho by vyplývalo, že operativně pátracími prostředky podle tr. řádu by se vyčerpával obsah pojmu operativně pátrací činnost. *I. Stríž* nicméně dále uvádí, že od operativně pátracích prostředků je třeba rozlišovat zpravodajské prostředky používané zpravodajskými službami, nástrahové prostředky a zabezpečovací techniku používané Vojenskou policií a „*podpůrné operativně pátrací prostředky používané v rámci operativně pátrací činnosti příslušníky bezpečnostních sborů*“¹¹, což by nasvědčovalo tomu, že ve skutečnosti má pojem operativně pátrací činnost rozsah širší, zahrnující také podpůrné operativně pátrací prostředky. Výsledky použití podpůrných operativně pátracích prostředků „*nemohou být důkazem v trestním řízení, a pokud se týkají trestné činnosti, mají pouze informační hodnotu pro vytyčení směru a prostředků dokazování*“.¹²

Spíše širšímu vnímání operativně pátrací činnosti v prostředí policie pak nasvědčuje i rozsah uváděný autory *V. Dvořákem* a *M. Kloubkem*, kteří pod tento pojem řadí nejen operativně pátrací prostředky, nýbrž také odposlech a záznam telekomunikačního provozu, zadržení a otevření zásilek, jejich záměnu a sledování, podpůrné operativně pátrací prostředky či pátrání po osobách a věcech.¹³

Totožnou definici kriminálního zpravodajství jako shora uvádí *L. Michálek* i v publikaci z r. 2013, a to opět v rámci pojednání o funkčním dělení

¹⁰ DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. Cit. dle noveaspi.cz.

¹¹ Ibid.

¹² Ibid.

¹³ DVOŘÁK, Vratislav a Martin KLOUBEK. *Základy operativně pátrací činnosti policie v definicích a schématech*. Praha: Policejní akademie ČR, 2011.

zpravodajství, přičemž uvádí, že „určitou část policejních činností zahrnovaných pod pojem operativně-pátrací činnost lze nepochybně považovat za formu kriminální zpravodajské činnosti (například použití agenta, informátora, sledování)“.¹⁴

Z uvedeného v první řadě vyplývá, že L. Michálek ztotožňuje ty policejní činnosti, které jsou zahrnuty do operativně-pátrací činnosti (nebo jejich určitou část), s kriminálním zpravodajstvím (představují-li „formu kriminální zpravodajské činnosti“, jde jinými slovy o kriminální zpravodajství). Za druhé uvádí-li se vedle sebe použití agenta i použití informátora, je tím tvrzeno, že do operativně pátrací činnosti spadají jak operativně pátrací prostředky podle tr. řádu, tak podpůrné operativně pátrací prostředky podle zákona č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „zák. o policii“). Není však jisté, zda se tím obsah kriminálního zpravodajství vyčerpává, a to zejména proto, že stále zůstává částečně otevřené vymezení subjektu v rámci této definice, neboť stále jde o činnost prováděnou „zejména“ policejními orgány.

V téže publikaci je však zařazeno také pojednání L. Pokorného přímo o zpravodajství a kriminálním zpravodajství, který v první řadě konstatuje, že kriminální zpravodajství je standardně zmiňováno jako druh zpravodajství, nicméně odlišení zpravodajství a kriminálního zpravodajství dosud nebylo uspokojivě vyřešeno.¹⁵

L. Pokorný cituje definici, jejímiž autory jsou J. Anderle a M. Kný: „Kriminální zpravodajství spočívá tedy především ve shromažďování, analyzování a distribuci informací, důležitých pro předcházení, odhalování nebo vyšetřování trestné činnosti. Jeho záměrem je identifikovat osoby (skutky), důvodně podezřelé z účasti na nebo páčání určitého druhu trestné činnosti. Ve své podstatě se jedná o skrytou formu vyšetřování, probíhající bez interakce s pachatelem. Jde o proaktivní formu vyšetřování, vyznačující se cílenou a aktivní činností policejního/ bezpečnostního orgánu.“¹⁶

¹⁴ MICHÁLEK, Luděk, Ladislav POKORNÝ, Josef STIERANKA a Michal MARKO. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 36.

¹⁵ *Ibid.*, s. 41.

¹⁶ ANDERLE, J. a M. KNÝ. Moudrost poznání. Řízení znalostí ke criminal intelligence. *Bezpečnostní teorie a praxe*, 2010, č. 3, s. 29. Cit. dle MICHÁLEK, Luděk, Ladislav POKORNÝ, Josef STIERANKA a Michal MARKO. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 41.

Uvedená definice váže kriminální zpravodajství k trestné činnosti a jejímu odhalování a vyšetřování natolik, že se prakticky nejeví myslitelné, aby zahrnovalo i činnost zpravodajských služeb, jejichž zákonným úkolem není ani odhalování, ani vyšetřování trestné činnosti.

Pojem kriminální zpravodajství doporučuje L. Pokorný zřetelně odlišovat od zpravodajství, za rozhodující kritérium považuje tzv. intuitivní teleologii, tj. „*vymezení a určení toho, co je úkolem, smyslem a účelem existence a činnosti, mandátem, posláním, cílem atp. v případě zpravodajských služeb a co v případě policie*“.¹⁷ Upozorňuje také na tzv. oddělovací imperativ, což je požadavek na nesměšování zpravodajského získávání informací a donucovacích pravomocí.¹⁸

Následně pak L. Pokorný shrnuje, že „*kriminální zpravodajství používá zpravodajské metody a postupy, ale je realizováno jinými subjekty (orgány činnými v trestním řízení) a za jiným účelem*“.¹⁹ Všimněme si, že se zde již nehovoří o policejních orgánech, nýbrž o orgánech činných v trestním řízení. To je nepochybně přiléhavější, např. s ohledem na oprávnění státního zástupce osobně provést jednotlivý úkon přípravného řízení nebo i celé vyšetřování (§ 174 odst. 2 písm. c) tr. řádu).

Přestože požaduje odlišování zpravodajství od kriminálního zpravodajství (viz výše), pracuje také tato definice s pojmoslovím nauky o zpravodajství a zpravodajských službách („zpravodajské metody a postupy“). To by podle mého názoru mohlo implikovat, že zpravodajské metody a zpravodajské postupy jsou vnímány jako cosi objektivně daného, že jsou „vlastní“ zpravodajským službám a orgány činné v trestním řízení si je „vypůjčují“ pro jiné účely. To však nepovažují za přesné.

¹⁷ MICHÁLEK, Luděk, Ladislav POKORNÝ, Josef STIERANKA a Michal MARKO. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 42 a násl. Srov. také: „*Činnost zpravodajských služeb přitom není vázána na trestnou činnost, zpravodajské služby nejsou orgány činné v trestním řízení a nelze je označit ani jako „Law enforcement authorities“*“; jakož i odkaz na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3038/07, Ibid., s. 43–44. K rozdílu mezi zpravodajskými službami a policií v teritoriální působnosti, pravomocích a působnosti z hlediska předmětu činnosti srov. také MICHÁLEK, Luděk. *Základy zpravodajské činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2011, s. 38–39. K rozlišení zpravodajských služeb a policie viz rovněž POKORNÝ, Ladislav. K rozlišení zpravodajství a kriminálního zpravodajství. *Kriminalistika*, 2014, roč. 47, č. 1, s. 42–46.

¹⁸ MICHÁLEK, Luděk, Ladislav POKORNÝ, Josef STIERANKA a Michal MARKO. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 43.

¹⁹ Ibid., s. 44.

Je nepochybně pravda, že některé úkony podle tr. řádu a některá oprávnění zpravodajských služeb mají podobnou povahu a jsou si svým charakterem blízké.²⁰ To však vychází z pohledu „zvenčí“, tj. při komparaci dvou různých institutů ze dvou různých zákonů. Aby se skutečně jednalo o „vypůjčení“ některého institutu, musel by tr. řád např. přímo odkazovat na jiný zákon, tedy kupř. stanovit, že v trestním řízení je orgán činný v trestním řízení oprávněn použít konkrétní institut konkrétního jiného zákona.

Tak tomu ovšem není. Podobně jako je zák. o zprav. službách zcela indiferentní co do otázky trestní odpovědnosti, pokud jde o oblasti, o nichž jsou zpravodajskými službami zabezpečovány informace, tak je tr. řád zcela indiferentní co do „zpravodajské“, či „nezpravodajské“ povahy jednotlivých úkonů, které v rámci trestního řízení umožňují.

Bez zajímavosti v této souvislosti není třídění zajišťovacích úkonů podle tr. řádu, které uvádí J. Souček, a to na úkony k zajištění osob a úkony „*ke zajištění věcí, jiných majetkových hodnot (a informací)*“²¹. J. Souček rovněž konstatuje: „*Trestní řád ani literatura se o zajištění informací pro účely trestního řízení nezmiňují. Jsou však v hlavě IV. tr. řádu takové úkony, které slouží pouze ke zajištění informací, viz § 88 a § 88a. Dalšími úkony, sloužícími nejen ke zajištění věcí, ale také informací pro účely trestního řízení, jsou úkony uvedené v pátém oddílu hlavy IV. tr. řádu (§ 86 až 87c) o zadržetí a otevření zásilek, jejich záměně a sledování. Za takové úkony lze do jisté míry považovat také prohlídku domovní, jiných prostor a pozemků a osobní (§ 82 odst. 1 až 3), pokud důvodem pro jejich nařízení a výkon je zajištění listin jako listinné důkazy.*“²²

Podobné vymezení dává tušit, že „zpravodajskými metodami či postupy“ by mohly být myšleny takové instituty, které slouží k zajištění informací, avšak nikoliv instituty sloužící k zajištění osob nebo věcí. To se jeví logické zejména s ohledem na již zmíněný § 2 zák. o zprav. službách, podle kterého zpravodajské služby zabezpečují (tedy získávají, shromažďují a vyhodnocují)

²⁰ Jako příklad uveďme sledování osob a věcí, jímž je zasahováno do listovního tajemství podle § 158d odst. 3 tr. řádu, a použití zpravodajské techniky při otevírání dopravovaných zásilek podle § 8 odst. 1 písm. a) zákona č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, ve znění pozdějších předpisů.

²¹ NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo procesní*. 2. aktual. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 172.

²² *Ibid.*, s. 172.

informace, avšak zákon je neopravňuje zajišťovat osoby ani věci. Proto mají-li si být některé instituty tr. řádu a zákonů upravujících činnost zpravodajských služeb v něčem podobné, musí to být právě ty, které se týkají zabezpečování, resp. zajišťování informací.

Nelze samozřejmě přehlížet, že pojem informace je použit i v teoretické definici jednoho z klíčových pojmů dokazování: „*Důkazem se rozumí informace plynoucí z procesních úkonů, kterou se orgán činný v trestním řízení přesvědčuje o skutečnosti důležité buď pro rozhodnutí věci, nebo pro správný postup v trestním procesu.*“²³

Zdroj, z něhož orgán činný v trestním řízení důkaz (tedy výše popsanou informaci) čerpá, se pak nazývá důkazní prostředek.²⁴ Zdá se tedy, že zajištění informací je imanentní i některým institutům tr. řádu, které slouží k zajištění osob nebo k zajištění věcí, neboť i v těchto případech může jít ve výsledku o zajištění informací (důkazů ve smyslu výše uvedené definice).

Vrátíme-li se nyní k samotnému pojmu zpravodajské metody, L. Michálek podává přehled zpravodajských zdrojů a metod (přičemž v zásadě *promiscue* používá pojem zpravodajské obory): zpravodajství z otevřených zdrojů (OSINT), zpravodajství z lidských zdrojů (HUMINT), signálové zpravodajství (SIGINT), obrazové zpravodajství (IMINT) a měřicí a znakové zpravodajství (MASINT).²⁵ Toto dělení (kdy některé metody/obory jsou ještě dále členěny) je jistě přehledné, nicméně je v principu založeno na tom, odkud pochází informace, na jejichž využití je daná metoda založena (tedy např. OSINT využívá informace ze zdrojů veřejně dostupných, HUMINT využívá informace od lidských zdrojů apod.²⁶).

Zdá se proto obtížné takto chápené zpravodajské metody dosadit do L. Pokorného definice kriminálního zpravodajství, neboť tím nic neříkáme o prostředcích a metodách, nýbrž toliko o původu informací (srov. výše zmíněnou definici důkazního prostředku coby zdroje, z něhož se čerpají

²³ FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 330.

²⁴ Ibid.

²⁵ MICHÁLEK, Luděk. *Základy zpravodajské činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2011, s. 30 a násl. Uvedené zkratky mají podobnou konstrukci jako výše zmíněná CRIMINT, nicméně L. Michálek upozorňuje na nutnost nesměšovat zpravodajské zdroje a metody, jako např. HUMINT, a funkční oblasti zpravodajství, tedy např. právě CRIMINT, Ibid., s. 37. K používání pojmů zpravodajský obor, zpravodajský zdroj, zpravodajská metoda a zpravodajská činnost srov. také Ibid., s. 68.

²⁶ Ibid., s. 30.

důkazy). Je přitom zřejmé, že pokud bychom bez dalšího vztahovali např. pojem HUMINT na činnost orgánů činných v trestním řízení, spadal by potom do kriminálního zpravodajství např. i výslech obviněného nebo výslech svědka, neboť se mimo jakoukoliv pochybnost jedná o informace od lidských zdrojů.

Za příležitější proto považují shrnující konstatování *L. Pokorného*, podle něhož „odlišnost činnosti zpravodajských služeb (intelligence) od operativní, resp. „zpravodajské“ činnosti policie (criminal intelligence) tedy spočívá v tom, že: objektem jejich činnosti není kriminalita, předpokladem působení zpravodajských služeb není porušení právních/ zákonných norem, subjektem jsou výlučně zpravodajské služby takto označené zákonem.“²⁷ Zde totiž již nedochází k vymezení kriminálního zpravodajství prostřednictvím názvosloví nauky o zpravodajství a zpravodajských službách. Naopak použití uvozovek v sousloví „operativní, resp. „zpravodajská“ činnost policie“ naznačuje, že nejde o „vypůjčení“ prostředků a metod od zpravodajských služeb, nýbrž o takovou činnost, která tyto prostředky a metody připomíná, a tuto označujeme jako criminal intelligence.

Výše uvedené můžeme vlastně obrátit „naruby“ a dovést tak, že odlišnost kriminálního zpravodajství (criminal intelligence) od činnosti zpravodajských služeb (intelligence) spočívá především v tom, že objektem kriminálního zpravodajství je kriminalita, předpokladem působení criminal intelligence je porušení právních norem a subjektem nejsou zpravodajské služby.

Podrobněji pak pojednal *L. Pokorný* o rozdílu mezi zpravodajstvím a kriminálním zpravodajstvím v článku z roku 2014.²⁸ Zde mimo jiné používá pro pojem criminal intelligence také ekvivalent policejní zpravodajství²⁹, což nasvědčuje tomu, že jde opravdu toliko o činnost policie, potažmo orgánů činných v trestním řízení. *L. Pokorný* uvádí jednotlivé definice kriminálního zpravodajství a upozorňuje, že vycházejí ze zaměření kriminálního

²⁷ MICHÁLEK, Luděk, Ladislav POKORNÝ, Josef STIERANKA a Michal MARKO. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, s. 48.

Obdobně též POKORNÝ, Ladislav. K rozlišení zpravodajství a kriminálního zpravodajství. *Kriminalistika*, 2014, roč. 47, č. 1, s. 49, kde navíc přibývá kritérium „předmětem činnosti zpravodajských služeb je „zabezpečování“ informací týkajících se bezpečnosti státu v rozsahu vymezeném jejich působností“.

²⁸ POKORNÝ, Ladislav. K rozlišení zpravodajství a kriminálního zpravodajství. *Kriminalistika*, 2014, roč. 47, č. 1, s. 41–50.

²⁹ *Ibid.*, s. 41.

zpravodajství na trestnou činnost, avšak neodlišují rozdílnou povahu a cíle zpravodajství a kriminálního zpravodajství.³⁰ Rozlišovací kritérium spatřuje nikoliv v samotných metodách a prostředcích, které označuje za shodné či velmi podobné, nýbrž v identifikaci a posouzení rozdílů v postavení subjektů, které provádějí zpravodajství, a těch, které provádějí kriminální zpravodajství, v tzv. institucionální teleologii.³¹

V tomto přístupu je podle mého názoru dobře patrné, že se nehovoří o zpravodajských metodách či prostředcích, nýbrž o metodách a prostředcích bez dalšího, tedy odpadá výše zmíněná problematická implikace, že by šlo o zpravodajské metody a prostředky, které jsou „využity“ pro účely kriminálního zpravodajství.

Po zevrubném rozboru rozdílů mezi zpravodajskými službami a policií, jakož i základních charakteristik právního postavení zpravodajských služeb (včetně existence tzv. oddělovacího imperativu) dospívá L. Pokorný ke konstatování, že odlišení zpravodajských služeb a policie je založeno na cílech svěřených pravomocí, a odkazuje též na nález Ústavního soudu sp. zn. I. ÚS 3038/07, který „vyjádřil, že rozhodujícím kritériem posuzování těchto institutů není jejich reálná věcná a zákonnými podmínkami daná podobnost, nýbrž jejich zákonný smysl, účel a cíl, který je navíc vyjádřen i úpravou těchto institutů v rozdílných zákonech“.³² Následně shrnuje, že „kriminální zpravodajství používá zpravodajské metody a postupy, ale je realizováno jinými subjekty než zpravodajskými službami (policijními orgány činnými v trestním řízení) a za jiným účelem (zajišťování informací důkazně využitelných v trestním řízení).“³³

Zde se tudíž opět „vrací do hry“ výše zmíněné vnímání metod a postupů jako (implikovaně původně) zpravodajských a využívaných jinými subjekty a za jiným účelem. Toto je o něco zřetelnější, když L. Pokorný upozorňuje, že jeden z problémů plynoucích z nejasnosti odlišení zpravodajství a kriminálního zpravodajství může vést „k používání zpravodajských metod a forem činnosti policejními složkami bez souvislosti s trestním řízením, tedy čistě zpravodajským shromažďováním informací nikoli pro potřeby trestního řízení, zároveň ale neurčené

30 POKORNÝ, Ladislav. K rozlišení zpravodajství a kriminálního zpravodajství. *Kriminalistika*, 2014, roč. 47, č. 1, s. 42.

31 Ibid..

32 Ibid., s. 46.

33 Ibid., s. 49.

ani pro příslušné ústavní orgány jako informační podpory jejich rozhodovací činnosti, nýbrž jako jakýsi informační potenciál případně využitelný do budoucna. Takovýto postup ale příslušná legislativa u policie nepředpokládá. (...) V této souvislosti by se dalo hovořit o jakési činnosti „v předpolí zločinu“; vždy však musí jít o získávání informací ve výsledku účelově určených k použití jako důkazu v trestním řízení, či alespoň o informace operativní povahy potřebné pro stanovení dalšího postupu v trestní věci či vyhledání a provedení důkazně využitelného důkazního prostředku ohledně již spáchaného trestného činu. Jiný účel získávání informací policejními orgány by byl zjevně v rozporu se smyslem zákonné úpravy.⁶⁴

Domnívám se, že by bylo možné polemizovat s výše naznačeným kategoričtým rozlišováním na shromažďování informací v souvislosti s trestním řízením, anebo bez souvislosti s trestním řízením, tedy „čistě zpravodajským shromažďováním informací“. Čistě zpravodajské shromažďování informací by mělo být výlučně zabezpečováno informací ve smyslu § 2 zák. o zprav. službách.

Na druhou stranu pak policie nemusí shromažďovat informace výlučně v souvislosti s trestním řízením. § 2 zák. o policii naopak výslovně stanoví, že úkolem policie není pouze plnit úkoly podle trestního řádu, nýbrž také např. předcházet trestné činnosti. Přitom však např. odhalení přípravy trestného činu a tím zmaření jeho dokonání je sice všeobecně vnímáno jako předcházení trestné činnosti, avšak *de iure* se již jedná o úkony trestního řízení, neboť příprava zvláště závažného zločinu, je-li trestná, je trestná podle trestní sazby stanovené na zvláště závažný zločin, k němuž směřovala (§ 20 odst. 2 tr. zákoníku). Předcházení trestné činnosti ve smyslu § 2 zák. o policii je proto nutno chápat jako něco odlišného, něco jiného než úkoly podle trestního řádu, tedy kupříkladu „odhalování“ takového jednání, které má *de facto* povahu přípravy, avšak o přípravu trestného činu *de iure* se nejedná (např. proto, že u daného trestného činu není příprava trestná).

Zák. o policii přitom dává policii oprávnění zpracovávat informace v rozsahu nezbytném pro plnění jejích úkolů (§ 60 odst. 1), tedy i pro plnění jiných úkolů, než úkolů podle tr. řádu. Podobně použití podpůrných operativně pátracích prostředků podle zák. o policii je vázáno nejen na souvislost

⁶⁴ POKORNÝ, Ladislav. K rozlišení zpravodajství a kriminálního zpravodajství. *Kriminalistika*, 2014, roč. 47, č. 1, s. 47–48.

s trestním řízením, nýbrž také na předcházení trestným činům, získávání poznatků o trestné činnosti či zajišťování krátkodobé ochrany osoby (§ 72). Právě jako činnost policie při předcházení trestným činům vnímám *L. Pokorným* zmiňovaný pojem „předpolí zločinu“ a proto nesouhlasím s tím, že by vždy (tedy bezvýjimečně) muselo jít o získávání informací určených k použití jako důkazu v trestním řízení, či alespoň o informace operativní povahy potřebné pro stanovení dalšího postupu v trestní věci či vyhledání a provedení důkazu ohledně již spáchaného trestného činu.

3 Závěr a nástin definice

S ohledem na shora uvedené můžeme konstatovat, že definice kriminálního zpravodajství by měla být „trojrozměrná“. S ohledem na definice výše zmíněné a upozornění na jejich problematické aspekty se totiž zdá, že definice kriminálního zpravodajství by měla mít rozměr institucionální, rozměr teleologický a rozměr obsahový.

Pokud jde o rozměr institucionální, jeví se nesporné, že v případě kriminálního zpravodajství se nebude jednat o činnost zpravodajských služeb, nepůjde o zabezpečování informací ve smyslu zák. o zprav. službách. Označit za subjekt provádějící kriminální zpravodajství pouze policii se jeví naopak příliš úzké, patrně lepší proto bude hovořit o orgánech činných v trestním řízení zahrnujících též každý v úvahu přicházející policejní orgán ve smyslu § 12 odst. 2 tr. řádu. Avšak příliš úzká se jeví i vazba výhradně na trestní řízení, takže by definice měla zahrnovat např. i policii v případě předcházení trestné činnosti ve smyslu zák. o policii.

Pokud jde o rozměr teleologický, tedy vymezení, co je účelem a cílem kriminálního zpravodajství, nepovažuji za nejvhodnější přílišné lpění na souvislosti toliko s trestním řízením (viz výše), spíše by mělo jít o vše, co souvisí s trestnou činností, tedy nejen provádění úkonů trestního řízení podle tr. řádu, nýbrž právě i např. předcházení trestné činnosti ve smyslu § 2 zák. o policii.

Pokud jde o rozměr obsahový, tedy které metody a prostředky vlastně kriminálního zpravodajství zahrnuje, tak zde asi bude vymezení nejobtížnější. Výše jsme uvedli, že by nemělo být implikováno, že jde o metody či postupy, které jsou nějakým způsobem „vlastní“ zpravodajským službám, nicméně bylo

by možné např. konstatovat, že jsou to takové, které se jim podobají? V tom případě by se patrně mělo jednat nikoliv o zajišťování osob či zajišťování věcí, nýbrž toliko o zabezpečování informací, přičemž však se nejeví vhodné využít tuto legislativní zkratku, neboť ji zák. o zprav. službách zavádí právě v souvislosti se zpravodajskými službami.

Na základě výše popsané „trojrozměrnosti“ se pokusme nastínit definici kriminálního zpravodajství: Kriminální zpravodajství je činnost prováděná orgány činnými v trestním řízení pro účely trestního řízení, popř. policií nebo jiným subjektem pro účely získávání poznatků o trestné činnosti nebo předcházení trestné činnosti, spočívající ve využití zákonných oprávnění umožňujících získávání, shromažďování a vyhodnocování informací a prováděná utajovaným způsobem nebo jiným způsobem bez vědomí osoby, proti které se trestní řízení vede, popř. o jejíž trestné činnosti jsou poznatky získávány nebo jejíž trestné činnosti má být předcházeno.

Literatura

- DRAŠTÍK, Antonín a kol. *Trestní řád: komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2017. ISBN 978-80-7552-600-7.
- DVOŘÁK, Vratislav a Martin KLOUBEK. *Základy operativně pátrací činnosti policie v definicích a schématech*. Praha: Policejní akademie ČR, 2011, 76 s. ISBN 978-80-7251-351-2.
- FENYK, Jaroslav a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, 928 s. ISBN 978-80-7478-750-8.
- HERCZEG, Jirí. Vliv medializace trestního stíhání na odpovědnost státu za dodržení spravedlivého procesu. *Trestní právo*, 2017, č. 3. Citováno dle noveaspi.cz. ISSN 1211-2860.
- MICHÁLEK, Luděk. *Základy zpravodajské činnosti*. Praha: Policejní akademie ČR v Praze, 2011, 130 s. ISBN 978-80-7251-360-4.
- MICHÁLEK, Luděk, Ladislav POKORNÝ, Josef STIERANKA a Michal MARKO. *Zpravodajství a zpravodajské služby*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2013, 303 s. ISBN 978-80-7380-428-2.
- NOVOTNÝ, František a kol. *Trestní právo procesní*. 2. aktual. vyd. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, 458 s. ISBN 978-80-7380-677-4.

POKORNÝ, Ladislav. K rozlišení zpravodajství a kriminálního zpravodajství. *Kriminalistika*, Praha: Ministerstvo vnitra ČR, 2014, roč. 47, č. 1, s. 41–50. ISSN 1210-9150.

TOMÁŠEK, Jan. *Úvod do kriminologie. Jak studovat zločin*. 1. vyd. Praha: Grada Publishing, 2010, 216 s. ISBN 978-80-247-2982-4.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 153/1994 Sb., o zpravodajských službách České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 154/1994 Sb., o Bezpečnostní informační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 273/2008 Sb., o Policii České republiky, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Nářízení vlády č. 104/2005 Sb., kterým se stanoví katalog činností v bezpečnostních sborech, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 171/1993 Z. z., o Policejním sboru, ve znění pozdějších předpisů.

Kontakt – e-mail

dvorak.jan2@pacr.eu

Evropský zatýkácí rozkaz – krok správným směrem?

Dominik Fojt

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova
univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

At' chceme nebo ne, legislativa Evropské unie ovlivňuje právní systémy jednotlivých členských států. Je to trend, se kterým musíme, jakožto členové Evropské unie, počítat. A trestní právo není žádnou výjimkou, i když zásahy do této oblasti jsou pro členské státy velice citlivé. Významným mezníkem bylo zavedení institutu evropského zatýkácího rozkazu.

V mém příspěvku tak provedu analýzu rámcového rozhodnutí Rady ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkáčím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy, na jejímž základě představím, co evropský zatýkáčím rozkaz konkrétně znamená, na jakých zásadách je postaven, jaké jsou jeho hmotněprávní účinky a jak probíhá řízení o předání na základě vydaného evropského zatýkáčím rozkazu. Na závěr se pokusím představit návrhy de lege ferenda.

Klíčová slova

Evropský zatýkáčím rozkaz; trestní právo Evropské unie.

1 Úvod

Myšlenka nahradit klasické formální extradiční řízení zjednodušeným předáváním osob v rámci států EU se poprvé objevila již v dokumentu Corpus Juris jako jeden z prvků Evropské justiční oblasti.¹ Evropský zatýkáčím rozkaz je jeden z klíčových prvků budovaného prostoru svobody, bezpečnosti a práva, coby jednoho z cílů evropské integrace. Význam tohoto institutu dokladují i slova Valsamise Mitsilegase, že: „*Evropský zatýkáčím rozkaz zásadně*

¹ POLÁK, P. Evropský zatýkáčím rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 79.

změnil stávající dohody o spolupráci při extradici a vytvořil silný precedent pro uplatňování vzájemného uznávání v trestních věcech v rámci Evropské unie.⁴² Preambule rámcového rozhodnutí Rady č. 2002/584/SVV ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy (dále jen „rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu“ nebo jen „rámcové rozhodnutí“) poté zmiňuje že: „zavedení zjednodušeného systému předávání odsouzených nebo podezřelých osob za účelem trestního řízení nebo výkonu soudních rozhodnutí ve věcech trestních umožňuje (resp. má umožnit) odstranit složitost a možné prodlení spojené se stávajícími postupy vydávání.“⁴³ Ovšem mechanismus evropského zatýkacího rozkazu je značně kontroverzním prvkem evropské integrace, který v sobě kombinuje prvky evropského práva, vnitrostátního ústavního i „běžného“ práva, ale i neprávnické politické a symbolické prvky.⁴⁴ Evropský zatýkací rozkaz je také revoluční v tom, že přináší tři nové základní prvky. Jedná se o zrušení rozhodovací pravomoci ústředního správního orgánu (ve většině států Evropské unie je jím ministerstvo spravedlnosti), prolovení zásady oboustranné trestnosti a zásady nevydávání vlastních občanů.⁴⁵

Zajímavé je, že projekt evropského zatýkacího rozkazu byl realizován poměrně rychle oproti jiným takto zásadním projektům. Obzvláště zajímavé se to jeví právě v porovnání s výše uvedeným dokumentem Corpus Juris, na němž, resp. na projektu evropského veřejného žalobce, se představitelé Evropské unie nemohou dohodnout dodnes. K rychlosti přijetí také značnou mírou pomohla politická podpora Evropské rady v otázkách nahrazení extradičních procedur předáváním. Přijetí evropského zatýkacího rozkazu tak vyústilo ze tří hlavních důvodů. Prvním byl plán vybudování evropského prostoru svobody, bezpečnosti a práva jak jej předpokládala Amsterodamská smlouva a Niceská smlouva. Druhým důvodem byla omezená úspěšnost dosavadního právního rámce spolupráce založeného na mezinárodních smlouvách – v rámci III. pilíře EU nebo jiných mezinárodních struktur zejména s ohledem na neuspokojivý počet ratifikací.⁴⁶ V neposlední řadě byly také významným katalyzátorem přijetí události

² MITSILEGAS, V. *EU criminal law*. Oxford: Hart publishing, 2009, s. 120.

³ Bod 5 preambule rámcového rozhodnutí Rady č. 2002/584/SVV ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy.

⁴ ŠLOSARČÍK, I. Evropský zatýkací rozkaz. *Europeum*, 2004, č. 3, s. 21.

⁵ VANTUCH, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní rádce*, 2004, č. 4, s. 61.

⁶ *Ibid.*

z 11. 9. 2001 a předávání se jevílo jako jedno z mnoha dalších opatření v boji proti terorismu.⁷

Zajímavostí taktéž je, že prosazení evropského zatýkacího rozkazu se podařilo v tak krátkém čase, resp. se vůbec podařilo prosadit, vezmeme v úvahu skutečnost, že u předchozích dvou extradičních smluv vypracovaných v rámci EU se objevily značné problémy s ratifikací (konkrétně se pak jedná o Úmluvu o zjednodušeném vydávacím řízení mezi státy EU z 10. 3. 1995 a Úmluvy o vydávání mezi členskými státy EU z 27. 9. 1996). Zdá se, že použití zcela nového, přestože radikálnějšího řešení, je pro členské státy přijatelnější než významné zásahy do institutu extradice.⁸

Výsledkem zavedení nového institutu evropského zatýkacího rozkazu tak bylo přijetí rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu. Úprava extradice a evropského zatýkacího rozkazu se zásadně liší v několika prvcích. Evropský zatýkací rozkaz je oproti extradici charakterizován:

- aplikací principu vzájemného uznávání, která se projevuje v obecné povinnosti členských států evropskému zatýkacímu rozkazu vyhovět, pokud se nejedná o některý z obligatorních nebo fakultativních důvodů pro odmítnutí;
- přímou spoluprací justičních orgánů členských států;
- kratšími lhůtami pro předání;
- výrazným oslabením požadavku oboustranné trestnosti;
- vydáváním vlastních občanů;
- zapojením dalších orgánů jako je Europol, Evropská justiční síť, Schengenský informační systém.⁹

2 Základní zásady

Z preambule rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu lze vyvodit několik výchozích principů, na kterých je evropský zatýkací rozkaz postaven.

⁷ JELÍNEK, J., T. GRIVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 232.

⁸ POLÁK, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 76.

⁹ JELÍNEK, J., T. GRIVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 233.

Stavební kámen evropského zatýkacího rozkazu je princip vzájemné důvěry. Jednotlivé členské státy mají důvěřovat ve strukturu a fungování justičních systémů ostatních členských států EU a ve schopnost všech členských států zajistit spravedlivý proces (fair trial).¹⁰ Ostatně tento princip vyjádřil ve svém rozsudku i Soudní dvůr EU, který konstatoval: „Členské státy mají vzájemnou důvěru ve své systémy trestní justice a každý z nich uznává trestní právo účinné v jiném členském státě, i když by při aplikaci vlastního práva dospěl k jinému výsledku.“¹¹ Princip vzájemné důvěry vyzdvihuje samo rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu již ve své preambuli, kde mluví o „vysoké úrovni důvěry mezi členskými státy“.¹²

Jedná se o vůbec první konkrétní institut realizující princip vzájemného uznávání na poli trestního práva.¹³ Tento princip je velice důležitý a revoluční, jelikož v rámci prostoru svobody, bezpečnosti a spravedlnosti zavedeného Amsterodamskou smlouvou směřuje k nahrazení tradičních vztahů založených na spolupráci, které doposud převažovaly, systémem volného pohybu rozhodnutí justičních orgánů v trestních věcech, a to jak rozhodnutí ve věci samé, tak ostatních rozhodnutí.¹⁴ Tento princip se snaží odrazit a reflektovat fakt, že rozhodování justičních orgánů se může dostatečně pružně přizpůsobit podmínkám volného pohybu osob jen tehdy, když na volný pohyb osob naváže také volný pohyb rozhodnutí, tedy vzájemné uznávání rozhodnutí.¹⁵

Když mluvíme o evropském zatýkacím rozkazu, mluvíme současně i o fikci jednotného státního území. Jedná se o určitý druh fikce, protože justiční orgán jednoho členského státu rozhoduje o výkonu rozhodnutí justičního orgánu jiného členského státu, které je na jeho území bez dalšího účinné, a na základě jeho rozhodnutí, které je vázáno pouze na právně definovaná kritéria a je oprostěno od politických a administrativních prvků, dochází

¹⁰ POLÁK, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 76.

¹¹ Judgement of the Court of 11 February 2003, Criminal proceedings against Hüseyin Gözütok (C-187/01) and Klaus Brügge (C-385/01). Dostupné z [http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-187/01 & language=cs](http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-187/01&language=cs)

¹² Bod 10 preambule rámcového rozhodnutí Rady č. 2002/584/SVV ze dne 13. 6. 2002 o evropském zatýkacím rozkazu a postupech předávání mezi členskými státy.

¹³ POLÁK, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 76.

¹⁴ Ibid.

¹⁵ JELÍNEK, J., T. GRIVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 233.

k předání osoby z území jednoho členského státu na území jiného členského státu pro účely trestního řízení nebo výkonu trestu. Fikce jednotného státního území je omezena účelem evropského zatýkacího rozkazu. Jednotlivé členské státy Evropské unie i nadále zůstávají samostatnými suverénními státy a předání na základě evropského zatýkacího rozkazu je v podstatě postaveno na stejných základech jako extradice. Je ovšem modifikováno principem vzájemné důvěry. Tyto základy nacházejí své uplatnění zejména při rozhodování justičního orgánu vykonávajícího státu o výkonu evropského zatýkacího rozkazu.

Dalším důležitým principem je princip justiční kontroly. Ten se projevuje jednak v tom, že evropský zatýkací rozkaz je rozhodnutím justičního orgánu, jednak v tom, že podle odstavců 8 a 9 preambule rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu musí rozhodnutí o výkonu evropského zatýkacího rozkazu podléhat dostatečné kontrole, která je zaručena tím, že rozhodnutí o předání činí justiční orgány státu, v němž byla požadována osoba zatčena, přičemž role ústředních orgánů je omezena pouze na praktickou a administrativní pomoc.¹⁶

Odstavce 12 a 13 preambule rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu poté odráží neopomenutelný princip ochrany lidských práv. Konkrétně se jedná o zásady zakotvené v čl. 6 Smlouvy o Evropské unii, které jsou ovšem vyjádřeny i v Listině základních práv Evropské unie, zejména v kapitole IV. Princip ochrany lidských práv se u evropského zatýkacího rozkazu primárně odráží v ustanovení o právu na obhájce, lhůtách pro předání a v tom, že je vyloučeno předání do státu, v němž hrozí vážné nebezpečí, že předaná osoba bude vystavena trestu smrti, mučení nebo jinému ponižujícímu či nelidskému zacházení nebo trestu.¹⁷ Žádné ustanovení rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu přitom nelze vykládat tak, že je zakázáno odmítnutí předání osoby v případě, že jsou na základě objektivních elementů dány důvody věřit, že evropský zatýkací rozkaz byl vydán za účelem trestního stíhání a potrestání osoby z důvodu jejího pohlaví, rasy, náboženství, etnického původu, národnosti, jazyka,

¹⁶ JELÍNEK, J., T. GRÍVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 234.

¹⁷ POLÁK, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 76.

politických názorů, sexuální orientace, nebo že postavení této osoby může být z těchto důvodů zhoršeno.¹⁸

Poslední, ne však méně důležitý, z výchozích principů evropského zatýkáčského rozkazu je princip ochrany osobních údajů, který stále více proniká i do oblasti mezinárodní právní pomoci v trestních věcech v širším smyslu.¹⁹

3 Co je evropský zatýkáčský rozkaz?

Definice evropského zatýkáčského rozkazu je uvedena v čl. 1 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkáčském rozkazu, podle kterého je evropský zatýkáčský rozkaz soudní rozhodnutí, které vydal některý členský stát proto, aby jiný členský stát zatkl a předal vyžádanou osobu za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojené s odnětím svobody. To ovšem neznamená, že evropský zatýkáčský rozkaz vydaný jedním justičním orgánem členského státu je bez dalšího vykonatelný na území jiného členského státu.²⁰ Není tak možné, aby pouze na základě vydaného evropského zatýkáčského rozkazu byl někdo zatčen a bez dalšího vnitrostátního rozhodnutí předán do členského státu, který evropský zatýkáčský rozkaz vydal. Právě z výše zmíněného principu justiční kontroly vyplývá, že soudní orgán členského státu, ve kterém byla hledaná osoba zatčena, musí vždy přijmout rozhodnutí o jejím předání.²¹

Srovnáme-li evropský zatýkáčský rozkaz s extradicí, definovanou jako „*přesun osoby z jedné jurisdikce do jiné za účelem jejího trestního stíhání nebo výkonu trestu, který jí byl uložen*“, přestává tato definice extradice vyhovovat, neboť i předání na základě evropského zatýkáčského rozkazu, které není ničím jiným než právě přesunem osoby z jedné jurisdikce do jiné za uvedeným účelem, pod tuto definici spadá. Je to způsobeno tím, že předmětná definice extradice popisuje v obecné rovině až mechanismus extradice, aniž by zmiňovala, co je jeho podkladem a jaký postup mu předchází, a předání na základě evropského zatýkáčského rozkazu se od extradice v obecné rovině kromě rozdílného uplatnění některých hmotněprávních zásad liší právě v tomto směru.²²

¹⁸ JELÍNEK, J., T. GRÍVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 234 a 235.

¹⁹ POLÁK, P. Evropský zatýkáčský rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 77.

²⁰ PLACHTA, M. European Arrest Warrant: Revolution in Extradition? *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice*, 2003, s. 180.

²¹ KLOUČKOVÁ, S. Evropský zatýkáčský rozkaz. *Státní zastupitelství*, 2004, č. 1, s. 3.

²² POLÁK, P. Evropský zatýkáčský rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 77.

Jednotlivé členské státy jsou povinny vykonávat evropský zatýkácí rozkaz v souladu s ustanoveními rámcového rozhodnutí o evropském zatýkáacím rozkazu, ale také na základě zásady vzájemného uznávání. Pokud justiční orgán členského státu vydá evropský zatýkáací rozkaz, tak jej sám může předat příslušnému justičnímu orgánu jiného státu. To je samozřejmě ale možno učinit pouze tehdy, pokud justiční orgán, který evropský zatýkáací rozkaz vydal, ví, kde se nachází místo pobytu vyžadované osoby. Pokud vystavující justiční orgán nezná příslušný vykonávající justiční orgán jiného státu, provede potřebné pátrání, včetně pátrání prostřednictvím kontaktních míst Evropské justiční sítě. Kromě toho může justiční orgán požadující předání osoby učinit záznam do Schengenského informačního systému podle čl. 95 Schengenské prováděcí úmluvy. Takto vytvořený záznam je postaven na roveň evropskému zatýkáacím rozkazu. Evropský zatýkáací rozkaz lze doručit také prostřednictvím bezpečného telekomunikačního systému Evropské justiční sítě, nebo, nelze-li využít Schengenského informačního systému, prostřednictvím Interpolu.²³

Evropský zatýkáací rozkaz sám o sobě vyvolává určité bezprostřední účinky. Pouze a jen na jeho základě může dojít k zatčení požadované osoby. Ovšem o tom, zda bude požadovaná osoba předána do státu, který vydal evropský zatýkáací rozkaz, bude rozhodovat justiční orgán vykonávajícího státu ve lhůtách a za podmínek stanovených rámcovým rozhodnutím.

I když podstata mechanismu předání zůstává stejná jako u extradice, v obou případech jde o přesun osoby z jedné jurisdikce do jiné za účelem trestního stíhání nebo výkonu trestu, představuje předání podstatně jednodušší a rychlejší postup, neboť tím, že evropský zatýkáací rozkaz vyvolává přímé účinky v jiném členském státě a je předáván přímo nebo způsobem, který je rychlý a efektivní, odpadají prostředníci v podobě ústředních orgánů spolu s řadou administrativních překážek.²⁴

4 Hmotněprávní účinky evropského zatýkáacího rozkazu

Reciprocita hraje stále zásadní roli. Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkáacím rozkazu je na ní postaveno stejně, jako byly extradiční smlouvy.

²³ TOMÁŠEK, M. et al. *Evropéizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 343.

²⁴ TOMÁŠEK, M. et al. *Evropéizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 343.

Reciprocita je tak neodmyslitelně spjata s předáním, jako byla s extradicí. Jasným znakem reciprocit jsou principy vzájemné důvěry a vzájemného uznání, ve kterých je vyjádřena.²⁵

Rámcové rozhodnutí stanovuje, na které trestné činy se vztahuje evropský zatýkácí rozkaz. Podle čl. 2 odst. 1 rámcového rozhodnutí lze evropský zatýkácí rozkaz vydat jen v případech jednání, která lze podle práva vystavujícího členského státu potrestat trestem odnětí svobody nebo ochranným opatřením s odnětím svobody s horní hranicí sazby v délce nejméně 12 měsíců, nebo byl-li již rozsudkem uložen trest nebo nařízeno ochranné opatření, v případě trestu nebo ochranného opatření v délce nejméně čtyř měsíců.²⁶ Stejnými hranicemi trestní sazby odnětí svobody či výměry trestů jsou bagatelní trestné činy vyloučeny i z extradicce podle Evropské úmluvy o vydávání z roku 1957.²⁷ Je tu ovšem jeden podstatný rozdíl. Podle Evropské úmluvy o vydávání z roku 1957 musela být podmínka výše horní hranice trestu odnětí svobody splněna jak ve státu dožadujícím, tak ve státě dožadovaném. V rámcovém rozhodnutí o evropském zatýkáčím rozkazu tomu ovšem tak není. V tomto ohledu se tedy rámcové rozhodnutí jeví podstatně radikálnější než tomu je u klasické extradicce. Radikalnost představuje i fakt, že rámcové rozhodnutí nikde neuvádí, že by předání bylo vyloučeno u trestných činů politických, vojenských a fiskálních, které představují tradiční překážku extradicce. Díky zařazením těchto trestných činů se tedy poměrně široce rozrůstá počet trestných činů, na které se vztahuje evropský zatýkáčím rozkaz a existuje u nich možnost předání.²⁸

Jak jsem psal výše, oboustranná trestnost nemusí být dána u trestných činů, u kterých je stanovena horní hranice trestu odnětí svobody nejméně jeden rok podle práva státu, který evropský zatýkáčím rozkaz vydává. Rámcové rozhodnutí jde ovšem v prolamování zásady oboustranné trestnosti ještě dále oproti extradicí.²⁹ Ve svém čl. 2 odst. 2 tak uvádí třicet dva druhů trestné činnosti, u nichž za podmínky, že právo členského státu, jehož justiční

²⁵ POLÁK, P. Evropský zatýkáčím rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 77.

²⁶ TOMÁŠEK, M. et al. *Evropské trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 344.

²⁷ POLÁK, P. Evropský zatýkáčím rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 77.

²⁸ JELÍNEK, J., T. GRIVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 236.

²⁹ PLACHTA, M. European Arrest Warrant: Revolution in Extradition? *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice*, 2003, s. 185.

orgán evropský zatýkácí rozkaz vydal, za ně stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby nejméně tři rok, nebude při předání na základě evropského zatýkácího rozkazu vyžadována oboustranná trestnost skutku.³⁰ Tento seznam nemusí být konečný. Rámcové rozhodnutí umožňuje Radě EU jednomyslným rozhodnutím po konzultaci s Evropským parlamentem tento seznam kdykoliv rozšířit o další trestné činy.³¹ Kromě trestného činu terorismu a dalších trestných činů spojovaných s terorismem (což byl jeden z primárních důvodů přijetí rámcového rozhodnutí o evropském zatýkáčím rozkazu) se v této dvaatřicítce nacházejí i další skutkové podstaty, které stojí v centru zájmu Evropské unie jako je obchodování s lidmi, pohlavní zneužívání dětí, obchod s drogami a psychotropními látkami, korupce, podvod, atd. Zahrnuta je také násilná trestná činnost, jako je trestný čin vraždy, loupeže, znásilnění, atd.³²

K tomuto je nutno poznamenat, že absence oboustrannosti trestných činů uvedených v čl. 2 odst. 2 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkáčím rozkazu byla již řešena před Soudním dvorem EU. Belgickými soudci byla v roce 2007 vznesena předběžná otázka, zda absence oboustrannosti trestných činů slučitelná s čl. 6 odst. 2 Smlouvy o EU (ve znění Niceské smlouvy) a především se zásadou legality v trestních věcech, jakožto i se zásadou rovného zacházení a zásadou zákazu diskriminace zaručenými tímto ustanovením. Soudní dvůr EU následně konstatoval, že čl. 2 odst. 2 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkáčím rozkazu neporušuje zásadu legality v trestních věcech ani zásadu rovného zacházení. Soudní dvůr k uvedenému závěru vedla velmi jednoduchá a logická úvaha. Podotkl, že čl. 2, odst. 2 rámcového rozhodnutí, uvádějící seznam trestných činů nevyžadujících ověření oboustranné trestnosti činu, je toliko výčtem, který má význam pouze pro procesní účely.³³ Jinými slovy „definice těchto trestných činů a použitelné tresty vyplývají z práva členského státu vystavení“. Nejedná

³⁰ POLÁK, P. Evropský zatýkácí rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 77.

³¹ JELÍNEK, J., T. GRIVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 237.

³² VANTUCH, P. Evropský zatýkácí rozkaz. *Právní rádce*, 2004, č. 4, s. 61.

³³ SARMIENTO, D. European Union: The European Arrest Warrant and the quest for constitutional coherence. *International Journal of Constitutional Law*, Oxford University Press and New York University School of Law, 2008, roč. 6, č. 1, s. 171–183. DOI: /10.1093/icon/mom040

se tak v žádném případě o harmonizaci trestního práva hmotného a princip legality ergo není nijak dotčen.³⁴

Otázka možného porušování základních lidských práv a svobod je stále velice aktuální a je na ní reagováno mnoha odbornými články či komentáři.³⁵

U ostatních druhů trestné činnosti, než jsou vyjmenovány konkrétně v rámcovém rozhodnutí, může být předání vázáno na podmínku, že jednání, pro které byl evropský zatýkácí rozkaz vydán, je ve vykonávajícím státu také trestným činem.³⁶

Odmítnout výkon evropského zatýkácího rozkazu je možná jen z důvodů, které rámcové rozhodnutí stanoví. Argumentem a *contrario* tedy můžeme dovodit, že obecně jsou členské státy povinny vyhovět evropskému zatýkácímu rozkazu justičním orgánem jiného členského státu a hledanou osobu předat dožadujícímu státu.

Důvody pro obligatorní odmítnutí evropského veřejného rozkazu rámcové rozhodnutí taxativně vyjmenovává ve svém čl. 3. Podle tohoto ustanovení justiční orgán členského státu, který má evropský zatýkácí rozkaz vykonat, odmítne jeho výkon v těchto případech:

- pokud se na trestný čin, pro který je zatýkácí rozkaz vydán, vztahuje ve vykonávajícím členském státě amnestie, pokud byl tento stát příslušný ke stíhání tohoto trestného činu podle svého vlastního trestního práva,
- pokud má vykonávající justiční orgán informace, že vyžádaná osoba byla pravomocně odsouzená za stejný čin členským státem za předpokladu, že v případě odsouzení byl trest vykonán, právě je vykonáván nebo podle práva členského státu, ve kterém byl vynesena rozsudek, ho již nelze vykonat,
- pokud osoba, na niž byl evropský zatýkácí rozkaz vydán, není podle práva vykonávajícího státu vzhledem ke svému věku trestně odpovědná za jednání, pro které je zatýkácí rozkaz vydán.³⁷

³⁴ Rozsudek SDEU, věc C-303/05, odst. 62, bod 3. Dostupné z <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=cs & num=C-303/05>

³⁵ Např. HINAREJOS, A. Recent Human Rights Developments in the EU Courts: The Charter of Fundamental Rights, the European Arrest Warrant and Terror Lists. *Human Rights Law Review*, Published by Oxford University Press, 2007.

³⁶ POLÁK, P. Evropský zatýkácí rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 78.

³⁷ TOMÁŠEK, M. et al. *Evropské trestní právo*. Praha: Linde, 2009, s. 345.

Kromě výše uvedených obligatorních důvodů odmítnutí výkonu evropského zatýkácího rozkazu, rámcové rozhodnutí uvádí i důvody fakultativní, které jsou uvedeny v čl. 4.³⁸ Podle tohoto ustanovení může vykonávající justiční orgán odmítnout výkon evropského zatýkácího rozkazu:

- pokud v některém z případů uvedených v čl. 2 odst. 4 nepředstavuje jednání, pro které byl vydán evropský zatýkácí rozkaz, trestný čin podle práva vykonávajícího členského státu; avšak v případě daní, poplatků, cel nebo měny nelze odmítnout výkon evropského zatýkácího rozkazu z toho důvodu, že právo vykonávajícího členského státu neukládá tentýž druh daní, poplatků nebo cel nebo neobsahují stejnou úpravu, pokud jde o daně, poplatky, cla a měny, jako právo vystavujícího státu;
- pokud osoba, na niž se vztahuje evropský zatýkácí rozkaz, je ve vykonávajícím členském státě stíhána za stejný čin, jako je trestný čin, pro který byl evropský zatýkácí rozkaz vydán;
- pokud justiční orgány vykonávajícího členského státu rozhodly buď ne zahájit trestní stíhání kvůli trestnému činu, pro který byl evropský zatýkácí rozkaz vydán, nebo zastavit takové řízení, nebo byl-li v členském státě vynesena proti vyžádané osobě za stejné jednání pravomocný rozsudek, který zamezuje dalšímu trestnímu stíhání;
- jsou-li trestní stíhání vyžádané osoby nebo výkon trestu podle práva vykonávajícího členského státu promlčeny a jednání spadá do pravomoci tohoto členského státu na základě jeho vlastního trestního práva;
- pokud má vykonávající justiční orgán informace, že vyžádaná osoba byla pravomocně odsouzena za stejný čin třetím státem, za podmínky, že v případě odsouzení byl trest vykonán, právě je vykonáván nebo podle práva státu, který vynesl rozsudek, ho již nelze vykonat;
- byl-li evropský zatýkácí rozkaz vydán za účelem výkonu trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného s odnětím osobní svobody, vyžádaná osoba se zdržuje ve vykonávajícím členském státě, je jeho státním příslušníkem nebo zde má trvalé bydliště a tento stát se zaváže provést výkon trestu odnětí svobody nebo ochranného opatření spojeného s odnětím osobní svobody v souladu se svým vnitrostátním právem;

³⁸ PLACHTA, M. European Arrest Warrant: Revolution in Extradition? *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice*, 2003, s. 187.

- vztahuje-li se evropský zatýkací rozkaz na trestné činy, které buď byly podle práva vykonávajícího členského státu spáchány zcela nebo zčásti na území vykonávajícího členského státu nebo na místě, které se za toto území považuje, nebo byly spáchány mimo území vystavujícího členského státu a právo vykonávajícího členského státu neumožňuje stíhání za stejné trestné činy, byly-li spáchány mimo jeho území.³⁹

5 Řízení o předání na základě vydaného zatýkacího rozkaz

Rámcové rozhodnutí zcela nechává na právních řádech jednotlivých členských států, aby si určily justiční orgány, které budou oprávněné vydat evropský zatýkací rozkaz, a justičních orgánů, které budou oprávněné vykonat evropský zatýkací rozkaz.⁴⁰ Stejně tak si jednotlivé státy určí jeden či více ústředních orgánů, které budou nápomocny příslušným justičním orgánům. Stát poté musí oznámit sekretariátu Rady, o které justiční a ústřední orgány se jedná.

Evropský zatýkací rozkaz se může podat výhradně na připraveném formuláři, který je přiložen k rámcovému rozhodnutí. V tomto formuláři jsou tak předepsány veškeré náležitosti, které musí obsahovat. Kromě toho jsou též taxativně vyjmenovány v čl. 8 rámcového rozhodnutí.⁴¹

I když úředními jazyky Evropské unie je všech 24 jazyků, kterými se hovoří v členských státech, tak evropský zatýkací rozkaz musí být přeložen do úředního jazyka vykonávajícího státu nebo do jiného jazyka akceptovaného tímto státem. Je to v celku logické, jelikož by se mělo co možná nejméně ulehčit práci justičním orgánům dožadovaného státu.

V případě, že je vyžadovaná osoba zatčena, vykonávající justiční orgán má povinnost ji informovat o evropském zatýkacím rozkaz a jeho obsahu. Na základě tohoto oznámení může vyžadovaná osoba souhlasit se svým předáním vystavujícímu justičnímu orgánu. Vyžadovaná osoba, pokud je zatčena v souvislosti výkonu evropského zatýkacího rozkazu, má právo na, kromě výše uvedených informací o evropském zatýkacím rozkazu, tlumočníka a právního zástupce.⁴²

³⁹ TOMÁŠEK, M. et al. *Evropské trestní právo*. Praha: Linde, 2009, s. 346.

⁴⁰ POLÁK, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 78.

⁴¹ Ibidem.

⁴² JELÍNEK, J., T. GRIVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 240.

Justiční orgán vykonávajícího státu rozhoduje o udělení vazby vydávané osobě podle svého práva. Požadovaná osoba může být podle práva vykonávajícího státu z vazby podmíněně propuštěna, jestliže příslušný orgán vykonávajícího státu učiní příslušná opatření, aby požadovaná osoba neuprchla. Doba, kterou požadovaná osoba strávila ve vazbě v souvislosti s evropským zatýkáčím rozkazem, je nutno započítat do celkové doby vazby nebo trestu odnětí svobody ve státě, který evropský zatýkáčím rozkaz vydal.⁴³

Kromě výše uvedených zásad se v řízení o předání uplatňuje ještě jedna velice významná zásada, a to zásada speciality.⁴⁴ Podle čl. 27 odst. 2 nemůže být předaná osoba trestně stíhána, odsouzena nebo jinak zbavena osobní svobody pro jiný trestný čin spáchaný před jejím předáním než pro ten, pro který byla předaná.⁴⁵ Tato zásada má ovšem nějaké výjimky. Toto pravidlo se nepoužije tedy v případech:

- neopustila-li vyžádaná osoba území členského státu, kterému byla předána, ve lhůtě do 45 dnů od svého konečného propuštění, i když k tomu měla příležitost, nebo vrátila-li se na území tohoto státu poté, co ho opustila;
- trestný čin nelze potrestat trestem odnětí svobody nebo ochranným opatřením spojeným s odnětím osobní svobody;
- trestní řízení nevede k uplatnění opatření omezujícího osobní svobodu;
- mohl-li by osobě být uložen trest nebo opatření, které nezahrnují odnětí osobní svobody, zejména peněžitý trest nebo opatření místo tohoto trestu, i když tento trest nebo opatření mohou omezit její osobní svobodu;
- pokud osoba souhlasí s předáním a popřípadě se současně zřekla uplatnění zásady speciality podle článku 13;
- pokud se osoba po svém předání výslovně zřekla nároku na zásadu speciality, pokud jde o určité trestné činy spáchané před jejím předáním. Prohlášení o zřeknutí se musí být učiněno před příslušnými justičními orgány vystavujícího členského státu a zaznamenáno do protokolu v souladu s vnitrostátním právem tohoto státu.

⁴³ POLÁK, P. Evropský zatýkáčím rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 78.

⁴⁴ PLACHTA, M. European Arrest Warrant: Revolution in Extradition? *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice*, 2003, s. 189.

⁴⁵ POLÁK, P. Evropský zatýkáčím rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2, s. 78.

Prohlášení o zřeknutí se musí být vyjádřeno takovým způsobem, aby bylo zřejmé, že ho tato osoba učinila dobrovolně a s plným vědomím důsledků. Za tímto účelem má tato osoba právo na právního zástupce;

- dá-li vykonávající justiční orgán, který osobu předal, svůj souhlas v souladu s čl. 27 odst. 4 rámcového rozhodnutí.⁴⁶

Rámcové rozhodnutí stanovuje pro rozhodnutí justičního orgánu vykonávajícího státu o výkonu evropského zatýkacího rozkazu i pro následné předání požadované osoby lhůty. Obecně lze říci, že Evropský zatýkací rozkaz se projednává a vykonává jakožto neodkladná záležitost. Pokud vyžádaná osoba souhlasí se svým předáním, rozhodnutí o výkonu evropského zatýkacího rozkazu by mělo být přijato do deseti dnů od tohoto souhlasu. V ostatních případech pak rámcové rozhodnutí stanovuje lhůtu 60 dnů od zatčení vyžádané osoby.⁴⁷ Pokud v těchto lhůtách nelze vykonat evropský zatýkací rozkaz, mohou být prodlouženy o dalších 30 dnů, ale musí být uvědomen vystavující justiční orgán s uvedením důvodů prodloužení.⁴⁸

Stejně tak rámcové rozhodnutí stanovuje lhůty pro předání osoby. Vyžádaná osoba by měla být předána co možná nejdříve, ale v den, na kterém se justiční orgány dohodnou. Nejpozději osoba má být předána do deseti dnů od přijetí pravomocného rozhodnutí o výkonu evropského zatýkacího rozkazu. Lhůty na předání opět mohou být prodlouženy a to v případech, kdy v předání brání okolnosti, které jsou mimo kontrolu členských států nebo ze závažných humanitárních důvodů. V takovýchto případech justiční orgány dohodnou nové datum a požadovaná osoba má být předána nejpozději do deseti dnů od stanovení nového data. Pokud tomu tak není a není předání realizována, požadovaná osoba musí být z vazby propuštěna na svobodu.⁴⁹

6 Evropský zatýkací rozkaz v České republice

Jelikož rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu bylo přijato v roce 2002, musela Česká republika implementovat evropský zatýkací

⁴⁶ TOMÁŠEK, M. et al. *Evropské trestní právo*. Praha: Linde, 2009, s. 347.

⁴⁷ NOVOTNÁ, J. Evropský zatykač – významný mezník mezinárodní spolupráce v trestních věcech. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 10, s. 309.

⁴⁸ JELÍNEK, J., T. GRIVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 241.

⁴⁹ Ibid.

rozkaz na základě svého přistoupení jakožto součást *acquis* EU. Protože rámcové rozhodnutí je nástroj mezivládní spolupráce ve III. pilíři Evropské unie, který musí být přijat jednomyslně všemi členskými státy, které musí schválit vnitrostátní prováděcí legislativu, musela Česká republika tak učinit k datu svého přijetí, tedy k 1. 5. 2004. Rámcové rozhodnutí jako takové nemá přímý účinek. Jeho účelem je sblížení právních předpisů jednotlivých členských států. Rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu bylo závazné pro členské státy co do výsledku, kterého se má dosáhnout, přičemž je ponecháno na jednotlivých státech, jakou formu a prostředky k tomuto účelu zvolí.

Implementace evropského zatýkacího rozkazu do českého právního řádu ovšem vyvolala vášnivou politickou debatu, kvůli které nebyla novela trestního zákona a trestního řádu přijata ke dni přistoupení České republiky do EU, tedy k 1. 5. 2004, ale až o 6 měsíců později, tedy k datu 1. 11. 2004. Novely k tomuto datu byly přijaty i proti vetu prezidenta republiky, který argumentoval jejich protiústavností. S přijetím novel nesouhlasila ani skupina poslanců a senátorů, která podala stížnost k Ústavnímu soudu. Tato skupina se tak snažila zrušit některá novelizovaná ustanovení trestního zákona a trestního řádu. Zajímavostí je, že ve Spolkové republice Německo byl zákon provádějící rámcové rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu také předmětem ústavní stížnosti.⁵⁰ Spolkový ústavní soud stížnosti vyhověl a zrušil zákon o evropském zatýkacím rozkazu, na základě čehož musel být přijat nový zákon, který nabyl účinnosti až 2. 8. 2006.⁵¹ Případnou protiústavností se zabýval i polský Ústavní soud.⁵²

Podle navrhovatelů byla napadená úprava českého trestního zákona a trestního řádu v rozporu s čl. 14 odst. 4 ústavního zákona č. 2/1993 Sb., Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina základních práv a svobod“)

⁵⁰ Rozsudek Ústavního soudu SRN ze dne 18. 7. 2005, sp. zn. 2 BvR 2236/04. *Bundesverfassungsgericht* [online]. Bundesverfassungsgericht, (C) 2013 [cit. 22. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20050718_2bvr223604en.html

⁵¹ JELÍNEK, J., T. GRÍVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014, s. 242. Blíže též FILIP, J. *BVerfG – eurozatykač ano, ale právněstátně transponovaný*. *Právní zpravodaj*, 2005.

⁵² Blíže např. KOMÁREK, J. *European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in search of the Limites of „contrapunctal principles“*. *Common Market Law Review*, 2007, s. 11.

podle kterého „občan nesmí být nucen k opuštění své vlasti“, a s čl. 39, podle kterého „jen zákon stanoví, které jednání je trestným činem a jaký trest, jakož i jiné jeho újmy na právech nebo majetku, lež za jeho spáchání uložit.“

V závislosti na implementování rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu, vláda také navrhla doplnění Listiny základních práv a svobod o nový čl. 14 odst. 5, tak aby navrhované změny v trestním zákoníku a trestním řádu byly v souladu s Listinou základních práv a svobod. Čl. 14 odst. 5 měl mít následující znění: „Občan může být vydán členskému státu Evropské unie k trestnímu stíhání nebo k výkonu trestu odnětí svobody, pokud to vyplývá ze závazků České republiky jako členského státu Evropské unie, které nelze omezit ani vyloučit.“⁵³ Novela Listiny základních práv a svobod nakonec nebyla přijata. Tomu ovšem předcházela velice bouřlivá diskuse poslanců.⁵⁴

Plénum Ústavního soudu návrh na zrušení novelizovaných ustanovení ve svém nálezu ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. Pl. ÚS 66/04, zamítlo. V odůvodnění bylo poté uvedeno, že z čl. 1 odst. 2 ústavního zákona č. 1/1993 Sb., Ústavy České republiky (dále jen „Ústava“), ve spojení s principem spolupráce, stanoveným čl. 10 Smlouvy ES, vyplývá ústavní princip, podle něhož mají být domácí právní předpisy, včetně Ústavy, interpretovány v souladu s principy evropské integrace a spolupráce komunitárních orgánů a orgánů členského státu. Jestliže tedy existuje několik interpretací Ústavy, jejíž součástí je i Listina základních práv a svobod, přičemž jen některý z nich vede k dosažení závazku, který převzala Česká republika tím, že vstoupila do Evropské unie, je nutno zvolit výklad, který podporuje realizaci tohoto závazku a nikoli výklad, který tuto realizaci znemožňuje.⁵⁵

Dle konstatování Ústavního soudu není opodstatněné tvrzení navrhovatelů, že vnitrostátním přijetím evropského zatýkacího rozkazu by byl porušen čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod, podle něhož nesmí být občan nucen k opuštění své vlasti. Ústavní soud argumentoval, že i během trvání trestního řízení v jiném členském státu, tento občan i nadále zůstává občanem České republiky a tedy pod ochranou České republiky. Evropský

⁵³ VANTUCH, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní rádce*, 2004, č. 4, s. 61.

⁵⁴ Blíže k argumentům pro změnu Listiny základních práv a svobod i proti změně viz VANTUCH, P. Evropský zatýkací rozkaz. *Právní rádce*, 2004, č. 4.

⁵⁵ KOMÁREK, J. European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in search of the Limites of „Contrapunctal Principles“. *Common Market Law Review*, 2007, s. 26.

zatýkáci rozkaz pouze umožňuje časově omezené předání občana k jeho trestnému stíhání v jiném členském státu Evropské unie pro konkrétně vymezený skutek. Další důležitý fakt je, že po skončení tohoto řízení mu nic nebrání vrátit se zpět na území České republiky. Občan má i nadále právo bránit se proti opatřením orgánů činných v trestním řízení, při předání podle evropského zatýkácího rozkazu i opravnými prostředky, nevyjímaje z toho ani případnou ústavní stížnost.⁵⁶

Znění čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod zcela znemožňuje vyloučit českého občana ze společenství občanů České republiky. Čistě z jazykového výkladu ovšem nelze říci, zda a nakolik omezuje časové omezení předání občana do členského státu EU pro tam probíhající trestní řízení. Ústavní soud tak využil řadu dalších výkladů. Poukázal mimo jiné na historické motivy přijetí Ústavy a tedy na historický výklad. Historický výklad naznačuje tomu, že Listina základních práv a svobod měla zabránit obdobné situaci, kdy za komunistického režimu byly nepohodlné osoby nuceny opustit Českou republiku. Historický výklad tedy naznačuje, že toto ustanovení Listiny se nikdy netýkalo extradice.

Ani z teleologického výkladu Listiny základních práv a svobod není tento přístup možný. Současná realita Evropské unie je založena na vysoké mobilitě občanů v rámci celého unijního prostoru. Z tohoto pohledu tak není možné, aby čl. 14 odst. 4 Listiny základních práv a svobod neumožňoval ani časově omezené předání občana do jiného členského státu za účelem trestního řízení o trestném činu spáchaném tímto občanem v tomto státě, pokud je garantováno, že po skončení trestního řízení bude, na vlastní žádost, převezen do České republiky k případnému výkonu trestu. Časově omezené předání občana k trestnímu řízení, probíhajícímu v jiném členském státě Evropské unie, podmíněné jeho následným předáním do vlasti, tedy není a nemůže být nucením k opuštění vlasti ve smyslu výše zmiňovaného čl. 14 odst. 4. K porušení by ovšem došlo, pokud by byl občan předán k trestnímu řízení do státu, kde by standardy trestního řízení nesplňovaly požadavky kladené na trestní řízení českým ústavním pořádkem, např. v situaci, kdy by bylo reálně ohroženo právo na spravedlivý proces, případně by občan mohl být vytaven mučení nebo jinému nelidskému zacházení. Tomu tak

⁵⁶ TOMÁŠEK, M. et al. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009, s. 352.

ovšem v žádné z členských zemí Evropské unie není, jelikož všechny státy jsou signatáři Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.⁵⁷

Ústavní soud se neztotožnil ani s argumentací navrhovatelů, že novela trestního řádu v § 412 odst. 2 je v rozporu s čl. 39 Listiny základních práv a svobod (nyní § 207 zákona č. 104/2013 Sb., zákon o mezinárodní justiční spolupráci ve věcech trestních (dále jen „zákon o mezinárodní justiční spolupráci“)). Navrhovatelé argumentovali tím, že tato úprava nijak nedefinuje trestné činy, které nevyžadují oboustrannou trestnost. Ústavní soud oponoval tím, že pokud by se jednalo o hmotněprávní předpis zakotvující trestnost jednání způsobem, jakým to činila výše zmíněná novela trestního řádu, tedy jen jeho pojmenování bez jakékoliv zákonné definice, došlo v tomto k rozporu. Jedná se ovšem o ustanovení procesně právní a ne hmotněprávní. Samotné předání podle evropského zatýkacího rozkazu ještě není uložením trestu ve smyslu čl. 39 Listiny základních práv a svobod. Osoby podezřelé za spáchání trestného činu a předané podle evropského zatýkacího rozkazu nebudou stíhány pro trestnou činnost podle výše zmíněného § 412 odst. 2 trestního řádu (nyní § 207 zákona o mezinárodní justiční spolupráci), ale trestní řízení bude vedeno pro trestné činy vymezené v hmotném právu vyžadujícího státu. Tento výčet trestných činů tak slouží pouze a jen k procesnímu postupu soudu. Pokud orgán vyžadujícího státu označí v evropském zatýkacím rozkazu chování předávané osoby jako jedno z jednání uvedených v § 412 odst. 2 trestního řádu (nyní v § 2017 zákona o mezinárodní justiční spolupráci, resp. v čl. 2 odst. 2 rámcového rozhodnutí o evropském zatýkacím rozkazu), nezjišťuje tak český soud trestnost takového činu podle práva České republiky.⁵⁸

Tento postup znamená, že Česká republika pomáhá ostatním členským státům s prosazováním jejich trestního práva. Výčet těchto trestných činů obecně odpovídá jednáním, která jsou trestná i podle českého trestního práva, i když názvy jednotlivých trestných činů nemusí zcela přesně korespondovat. Výčet trestných činů, které nevyžadují oboustrannou trestnost,

⁵⁷ KOMÁREK, J. European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in search of the Limits of „contrapunctal principles“. *Common Market Law Review*, 2007, s. 27.

⁵⁸ Ústavní soud se tak vycházel z rozsudku SDEU ve věci C-303/05, o které jsem se zmíňoval již výše.

není dán proto, že by se předpokládalo, že některý z uvedených jednání není trestným činem v některém členském státu, nýbrž právě naopak, že jde o jednání, která, s ohledem na silné hodnoty, jsou trestná ve všech členských státech Evropské unie. Důvodem, proč je zde uveden výčet jednání, je uspišení vyřízení evropského zatýkacího rozkazu, protože odpadne procedura zjišťování trestnosti takového činu podle českého práva. Navíc, každý členský stát přijetím tohoto rámcové rozhodnutí vyjádřil svůj souhlas s tím, že všechna trestná jednání, spadající do takto obecně definovaných kategorií, budou také trestně stíhána. Opuštění principu oboustranné trestnosti nijak neporuší princip legality. Myslím si, že požadavek oboustranné trestnosti může být mezi členskými státy Evropské unie opuštěn, jelikož se jedná o demokratické režimy dodržující principy „rule of law“ a jsou vázány povinností tento princip dodržovat. Členské státy Evropské unie navíc mají dostatečnou úroveň vzájemného sblížení hodnot a vzájemné důvěry.⁵⁹

7 Závěr

Institut evropského zatýkacího rozkazu byl na úrovni Evropské unie přijat rámcovým rozhodnutím, tedy nástrojem mezivládní spolupráce ve III. pilíři EU, podmíněný jednomyslným přijetím všemi členskými státy, a z toho právě vyplývají problémy, které evropský zatýkací rozkaz přinesl. Jedná se o konkrétní aplikační problémy se zaměřením na zásadu oboustranné trestnosti. Ukazuje se, že některé trestné činy jsou vymezeny příliš široce (např. počítačová kriminalita), že při implementaci do národních právních řádů dochází k rozdílnému vymezení jednání, které nevyžaduje oboustrannou trestnost. Tento jen jistě dokládají výše zmíněny nálezy ústavních soudů některých členských států, včetně České republiky.

Na druhou stranu je potřeba zmínit, že celý institut je postaven na zásadě vzájemné důvěry mezi členskými státy, že jsou demokratickými společnostmi, které trestně stíhají pouze tak závažné skutky, které jsou celospolečensky nebezpečné a je na nic nějaká „obecná shoda“ napříč jednotlivými členskými státy. A právě na principu vzájemné důvěry celý institut evropského zatýkacího rozkazu stojí a padá zároveň. Jak jsem psal výše,

⁵⁹ Více k tomu viz Nález Ústavního soudu ČR ze dne 3. 5. 2006, sp. zn. Pl.ÚS 66/04. *ASPI* [online]. [cit. 22. 5. 2017].

sám Soudní dvůr Evropské unie judikoval, že členské státy mají vzájemnou důvěru ve své systémy trestní justice a každý z nich uznává trestní právo účinné v jiném členském státě, i když by při aplikaci vlastního práva dospěl k jinému výsledku. Z tohoto důvodu vidím jako největší problém celého institut evropského zatýkacího rozkazu fakultativní podmínku oboustranné trestnosti jako důvodu pro fakultativní odmítnutí výkonu evropského zatýkacího rozkazu. Můžeme si uvést konkrétní příklady, kdy jednání je v jednom státu trestným činem a v jiném státu nikoliv. Takovým jednáním může být např. interrupce, eutanázie, držení zbraně, atd. Pokud by cizí státní občan jednal tak, že by naplnil znaky skutkové podstaty trestného činu tohoto státu, ve kterém zdržuje, přičemž v jeho domovském státě toto jednání není trestné, tak by dle mého názoru i tak měl být vydán na základě evropského zatýkacího rozkazu. Soudní dvůr Evropské unie judikuje princip vzájemné důvěry. To znamená, že si věříme navzájem v rámci trestní justice, ale také respektujeme odlišné systémy trestního práva, a tedy i různé skutkové trestní zákony obsahující různé skutkové podstaty trestných činů. Každý by se v jednotlivém státě měl chovat tak, aby neporušil zákony tohoto státu. Pokud se tak stane, měl by za své jednání nést odpovědnost. Tento postup podporuje i jedna ze základních zásad práva, a to že neznalost práva neomlouvá. Stát by neměl chránit své občany, kteří porušili zákony jiných členských států. Možnost odmítnout výkon evropského zatýkacího rozkazu na základě neexistence oboustranné trestnosti jednání pachatele tak rozbíjí celý smysl zásady vzájemné důvěry mezi jednotlivými členskými státy Evropské unie.

Pokud tento problém nebude vyřešen, nemůže evropský zatýkací rozkaz plně fungovat tak, jak byl zamýšlen. Členské státy by měly vzájemně důvěřovat v právní systémy dalších států, jinak není možnost udělat další krok kupředu k zajištění prostoru svobody, bezpečnosti a práva.

Osobně považuji přijetí evropského zatýkacího rozkazu jako krok správným směrem, jelikož volný pohyb osob umožňuje i „volný pohyb trestné činnosti“, která má být bezesporu stíhána a proces extradice byl zbytečně zdlouhavý a komplikovaný, přičemž ve velkém množství případů ani nebyl úspěšný.

Literatura

- FILIP, J. BVerfG – eurozatykač ano, ale právněstátně transponovaný. *Právní zpravodaj*, 2005.
- HINAREJOS, A. Recent Human Rights Developments in the EU Courts: The Charter of Fundamental Rights, the European Arrest Warrant and Terror Lists. *Human Rights Law Review*, Published by Oxford University Press, 2007.
- JELÍNEK, J., T. GŘIVNA, J. HERCZEG, J. NAVRÁTILOVÁ, A. SYNKOVÁ et al. *Trestní právo Evropské unie*. Praha: Leges, 2014,
- KLOUČKOVÁ, S. Evropský zatykáací rozkaz. *Státní zastupitelství*, 2004, č. 1.
- KOMÁREK, J. European Constitutionalism and the European Arrest Warrant: in search of the Limites of „contrapunctal principles“. *Common Market Law Review*, 2007.
- MITSOLEGAS, V. EU criminal law. *Oxford: Hart publishing*, 2009, 352 s. ISBN 9781841135854
- NOVOTNÁ, J. Evropský zatykač – významný mezník mezinárodní spolupráce v trestních věcech. *Trestněprávní revue*, 2002, č. 10.
- PLACHTA, M. European Arrest Warrant: Revolution in Extradition? *European Journal of Crime Criminal Law and Criminal Justice*, 2003.
- POLÁK, P. Evropský zatykáací rozkaz. *Právní fórum*, 2004, č. 2.
- SARMIENTO, D. European Union: The European Arrest Warrant and the quest for constitutional coherence. *International Journal of Constitutional Law*, Oxford University Press and New York University School of Law, 2008, roč. 6, č. 1, s. 171–183. DOI: /10.1093/icon/mom040
- ŠLOSARČÍK, I. Evropský zatykáací rozkaz. *Europeum*, 2004, č. 3.
- TOMÁŠEK, M. et al. *Europeizace trestního práva*. Praha: Linde, 2009.
- VANTUCH, P. Evropský zatykáací rozkaz. *Právní rádce*, 2004, č. 4.
- Rozsudek Ústavního soudu SRN ze dne 18. 7. 2005, sp. zn. 2 BvR 2236/04. *Bundesverfassungsgericht* [online]. Bundesverfassungsgericht, (C) 2013 [cit. 22. 5. 2017]. Dostupné z: http://www.bundesverfassungsgericht.de/entscheidungen/rs20_050718_2bvr223604en.html

Rozsudek SDEU, věc C-303/05, odst. 62, bod 3. Dostupné z <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=cs & num=C-303/05>

Judgement of the Court of 11 February 2003, Criminal proceedings against Hüseyin Gözütok (C-187/01) and Klaus Brügge (C-385/01). Dostupné z <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-187/01 & language=cs>

Kontakt – e-mail

390544@law.muni.cz

Problematické aspekty práv poškozeného v přípravném řízení trestním

Pavel Kotlán

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova
univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

Předkládaný příspěvek se zabývá právy, která přísluší poškozenému v trestním řízení, a které může uplatnit již ve fázi přípravného řízení trestního. V průběhu polistopadového vývoje docházelo legislativními úpravami k postupnému posilování práv poškozeného, avšak ne vždy se jednalo o přístup koncepční. Účelem tohoto pojednání je proto identifikovat ta práva poškozeného, která působí v počáteční fázi trestního řízení disproporčně, a ukázat, že ne vždy je posilování práv poškozeného správným krokem. Pozornost je věnována zejména těm právům, která umožňují poškozenému výrazně ovlivňovat průběh přípravného trestního řízení a postup policejního orgánu. Výsledkem analýzy pak jsou některé návrhy de lege ferenda, jež by práva poškozeného zpřesnily a optimalizovaly.

Klíčová slova

Právo; poškozený; trestní řízení.

1 Úvod

Polistopadový vývoj trestního práva přinesl mj. i poněkud rozdílné nazírání na roli poškozeného v trestním řízení, což se odrazilo v postupném zvyšování standardů jeho práv. Ne vždy se ovšem jednalo o přístup promyšlený a koncepční.

V zásadě lze vysledovat tři tendence, které zákonodárnou aktivitu v této oblasti stimulovaly. Především to byla snaha jaksi „dorovnat“ práva poškozeného s právy obviněného, což bylo úzce propojeno s druhou tendencí – zavádět prvky směřující ke kontradiktornosti řízení. Posledním mocným impulsem byla reflexe práv obětí, jež jsou s právy poškozeného nerozlučně spojena.

Smyslem tohoto článku však není postihnout tyto tendence, nýbrž identifikovat práva poškozeného, která může uplatnit již v přípravném řízení (trestním), jako určitý celek mající svůj význam. Z tohoto důvodu budou práva poškozeného rozdělena dle účelu, který (v jednotlivé fázi) trestního řízení plní. To by mělo umožnit jejich analýzu a posouzení, zda jsou přiměřená. Výsledkem pak budou návrhy *de lege ferenda* (i *de lege interpretata*), jež by úlohu poškozeného v (přípravném) trestním řízení lépe vystihovaly.

2 Vymezení a charakter přípravného řízení trestního

Trestní řízení je rozděleno do několika fází, jež mají poněkud odlišný charakter. První fází je přípravné řízení, vedené policejním orgánem. Počátek (přípravného) řízení lze zpravidla ztotožnit s okamžikem, kdy policejní orgán shledá podezření z určitého trestného činu důvodným a zahájí úkony trestního řízení dle § 158 odst. 3 trestního řádu (dále „TR“).¹ Následující prověřování vede buď k závěru, že pro zahájený skutek je na místě trestně stíhat konkrétní osobu (§ 160 odst. 1 TR), nebo k odložení věci (§ 159a TR). Nastala-li první alternativa, posunuje se přípravné řízení do své druhé (a poslední) fáze – do vyšetřování. Zatímco ukončení prověřování zpravidla realizuje policejní orgán (alternativně státní zástupce), vyšetřování zásadně končí státní zástupce, a to nejčastěji obžalobou (§ 176 TR). Obžalobou se trestní řízení posouvá do fáze řízení před soudem.²

Z uvedeného je zřejmé, že účelem přípravného řízení je „oddělit zrno od plev“, tedy „poslat“ před soud pouze ty případy, ve kterých se jeví pravděpodobně a důkazně doložitelně spáchání trestného činu určitou osobou. Přitom je velmi významná vnitřní diference přípravného stadia na prověřování a vyšetřování. „Přetavení“ důvodného podezření v obvinění je totiž klíčovým předělem, který by měl být nepochybně vnímán i z hlediska práv poškozeného.

¹ Trestní řád není důsledný, když nevymezuje postup, který policejní orgán realizuje od přijetí oznámení/podnětu do zahájení úkonů trestního řízení dle § 158 odst. 3 TR. Tuto „předpřípravnou“ fázi, kdy policejní orgán postupuje ve smyslu § 158 odst. 1 TR (tj. provádí „*všechna potřebná šetření a opatření*“) za vlastní trestní řízení považovat nelze. Jeví se proto správný názor, který v této fázi nepřiznává osobě trestným činem dotčené práva poškozeného. Viz RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poskozený a adhezní řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, s. 346.

² Zvláštní formou přípravného trestního řízení je zkrácené přípravné řízení, ve kterém je přípravná fáze řízení víceméně shodná s prověřováním (viz § 179a–179h TR).

3 Poškozený a oběť trestného činu

Poškozeného v trestním řízení nutno vymezit ze dvou hledisek – věcného a časového. Pokud se týká věcné stránky, tak ta je nutně spojena i s rozlišením pojmů poškozený a oběť (trestného činu). Poškozený je v ust. § 43 odst. 1 TR vymezen jako „ten, komu bylo trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková škoda nebo nemajetková újma, nebo ten, na jehož úkor se pachatel trestným činem obohatil“.³ Jeho definice tak odvisí od přímého spojení s následkem trestného činu ve formě škody/újmy. Přitom není rozhodující, zda je škoda majetková, na zdraví či jiná. V podstatě tak lze poškozeného spojit s osobou, které byla způsobena újma na chráněném zájmu (objektu trestného činu).³

Směřuje-li trestný čin vůči osobě (potenciálnímu poškozenému), avšak nebyl dokonán (viz § 8 odst. 1 TR), případně je-li ve stadiu přípravy u zvlášť závažného zločinu, u něhož je příprava trestná (viz § 7 odst. 1 TR), je nezpůsobený následek pokusem/přípravou trestného činu vcelku souhlasně vnímán jako *jiná škoda* ve smyslu § 43 odst. 1 TR.⁴ Zastávám ovšem názor opačný, a to minimálně ze dvou zásadních důvodů: (1) Termín škoda nutno chápat nanejvýš v rozsahu nároku, který lze uplatnit jako způsobenou škodu v občanskoprávním řízení. Zde je chápána škoda jako materiální újma (škoda na majetku) nebo imateriální újma (újma na nemajetkových právech), nikoliv škoda potenciální.⁵ (2) Extenzivní interpretace pojmu „způsobená škoda“ jako „potenciální škoda“ nadbytečně umožňuje uplatnění práv poškozeného osobě, která poškozená není. To ve svém důsledku vede k nepřiměřenému znevýhodnění osoby, proti níž je řízení vedeno, což je v rozporu s interpretační zásadou trestního práva *in dubio mitius*,⁶ tj. nutností v případě rovnocenných výkladových alternativ zvolit výklad výhodnější pro obviněného.⁷

³ Blíže viz ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. § 1–156. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 506 a násl.

⁴ Jiří Jelínek argumentuje tím, že dotčený je poškozen nebezpečím, že by pokus byl opakován nebo dokonán (JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 24–25). Komentář k trestnímu řádu tvrdí, že pokusem „*jsou obroženy společenské vztahy*“, tj. jinou škodou je „*škoda způsobená na bezpečnosti života občana, zdraví a majetku*“ (ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. (§ 1 až 179h). 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 311). Podobně RŮŽIČKA, PŮRY, ZEZULOVÁ, op. cit., s. 239.

⁵ Viz § 2894 a násl. občanského zákoníku.

⁶ V případě pochybností mírněji (ve prospěch obviněného).

⁷ MELZER, Filip. *Metodologie nalézáni práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 205–207.

To je patrné např. u možnosti použít opravný prostředek proti usnesení policejního orgánu nebo státního zástupce, kterým se řízení končí.

Správnější se jeví „transformovat“ potenciální ohrožení chráněného zájmu v pojmový znak oběti trestného činu. Ostatně převažující (nesprávný) výklad je jakýmsi „dědictvím minulosti“, kdy se v pojmu poškozený ukrývalo „zrnko“ pojmu oběť. Taková interpretace však nyní není, vzhledem ke kodifikaci práv obětí, na místě.

Určitá pochybnost, kdo je poškozený trestným činem, existuje u těch skutkových podstat, kde je chráněn veřejný zájem, avšak následek trestného činu se dotýká práv určité osoby. Např. v případě skutkové podstaty (hospodářského) trestného činu zkreslování údajů o stavu hospodaření a jmění dle § 254 trestního zákoníku (dále „TZ“) je chráněn (veřejný) zájem na řádném vedení účetnictví, avšak objektivní stránka trestného činu je (mj.) spojena s ohrožením „*majetkových práv jiného*“. Je-li skutková podstata spojena s ohrožením určitého práva, lze vnímat hrozbu (chráněnému zájmu), co by zákonný znak trestného činu, podobně jako onu *jinou škodu* ve smyslu § 43 odst. 1 TŘ. Ve skutečnosti ovšem ani zde nelze z hrozby chráněnému zájmu, byť je zákonným znakem trestného činu, usuzovat, že ohrožená osoba je poškozeným trestným činem.

Shora zmíněné upřesnění pojmu poškozený naznačuje diferenciaci poškozených na poškozeného, který může prostřednictvím trestního řízení uplatnit náhradu škody (případně na vydání bezdůvodného obohacení), a na poškozeného bez tohoto práva. To je velmi významné dělítko, neboť práva poškozeného, jak bude rozvedeno dále, se do značné míry odvíjí od možnosti kompenzovat újmu/škodu způsobenou protiprávním jednáním škudce.

Poškozeným, který nemá právo uplatnit náhradu škody (v trestním řízení), tak je především ten, o jehož nároku bylo „*již rozhodnuto v občanskoprávním nebo v jiném příslušném řízení*“ (§ 44 odst. 3 TŘ).⁸

⁸ Např. v případě daňových trestných činů se nárok na náhradu škody uplatňuje v daňovém řízení. Nejvyšší soud však připouští, že lze požadovat v trestním řízení náhradu škody po pachateli/fyzické osobě, jejíž jednání je přičteno osobě právnické, nelze-li, např. z důvodu nedostatku majetku, nárok na právnické osobě vymoci. Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 1. 2014, sp. zn. 15 Tdo 902/2013.

S účinností zákona č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti byl do trestního práva zaveden pojem oběť trestného činu, který pak byl zásadně rozšířen zákonem č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů (dále „ZOTČ“). Oběti se tak nyní rozumí „fyzická osoba, které bylo nebo mělo být trestným činem ublíženo na zdraví, způsobena majetková nebo nemajetková újma nebo na jejíž úkor se pachatel trestným činem obohatil“ (§ 2 odst. 2 ZOTČ). Vzhledem k tomu, že ust. § 3 odst. 1 ZOTČ upřesňuje: „každou osobu, která se cítí být obětí spáchaného trestného činu, je třeba považovat za oběť, nevýjde-li najevo opak nebo nejde-li zcela zjevně o zneužití postavení oběti podle tohoto zákona“, je častokrát dotčená fyzická osoba zároveň poškozeným i obětí.⁹ Nepřevoditelnost práv oběti a naopak převoditelnost práv poškozeného vede ovšem nutně k závěru, že při změně poškozeného (např. postoupením pohledávky) se poškozený a oběť v jedné osobě „rozdvojí“. Práva poškozeného pak vykonává osoba rozdílná od osoby trestným činem dotčené.

Pojem oběť je komplexnějším zhodnocením negativního dopadu situace, která se v důsledku trestného činu vytvoří, tedy včetně neuskutečněných důsledků pokusu/přípravy trestného činu (které může oběť chápat jako hrozbu/nebezpečí), a včetně po usmrcené oběti pozůstalé osoby blízké (viz ust. § 2 odst. 3 ZOTČ).

Oba pojmy, poškozený a oběť, se tak protínají, aniž lze říci, který z nich je užší či širší, množinou či podmnožinou. Pouze poškozeným je totiž právnická osoba i fyzická osoba, která se obětí být necítí (či které objektivně „ublíženo“ nebylo). Pouze obětí je fyzická osoba, které „mělo být ublíženo“, tj. i bez způsobení následku, nebo fyzická osoba, která byla trestným činem zasažena nepřímo.

4 Práva poškozeného v přípravném řízení

Poškozený je ve smyslu § 12 odst. 6 TR v trestním řízení samostatnou procesní stranou, které svědčí řada práv. Rozhodně však nelze rozsah práv poškozeného chápat tak, že by byla obdobná právům obviněného,¹⁰ nebo že by se, spolu s orgány činnými v trestním řízení, podílel na vedení

⁹ Ono subjektivní cítění, že se poškozený cítí být obětí lze stěžejí vyvrátit.

¹⁰ „Fakt, že ustanovení § 12 odst. 6 trestního řádu označuje oba tyto subjekty, obviněného a poškozeného, za strany trestního řízení, neznamená, že jejich postavení je z pohledu garance ústavně zaručených práv a svobod totožné“. Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07.

vyšetřování trestné činnosti pachatele. I přes jakési „dorovnávání“ s právy obviněného proto není možné (jak opakovaně judikoval Ústavní soud) poškozenému přiznat „základní právo, aby proti jinému byla uplatněna (trestně-právní) sankce“.¹¹

Práva poškozeného v přípravném řízení trestním a jejich výklad jsou odvislé od tří skutečností: (A) Účel trestního řízení a role poškozeného v něm, (B) rozlišení, zda se jedná o poškozeného s nárokem na náhradu škody či nikoliv a (C) fáze, ve které se přípravné řízení nachází (prověřování či vyšetřování).

Účelem trestního řízení je zjištění pachatele trestného činu orgány činnými v trestním řízení a jeho spravedlivé potrestání (§ 1 odst. 1 TR). Poškozený přispívá k tomuto účelu svým dílem, přičemž, není-li to na úkor zdárného naplnění uvedeného účelu, reflektuje řízení i uplatnění práv na náhradu škody.

Jak již bylo řečeno v úvodu, posilování práv poškozeného je mj. spojeno se snahou o kontradiktornost řízení. Zde by si ovšem zastánci kontradiktornosti trestního řízení měli uvědomit, že nelze tento pojem chápat úzce jako spor protichůdných stran s protichůdnými tvrzeními, nýbrž jako „*vyjevování sporných skutečností cestou polemiky*“.¹² A právě takto (široce) pojatá kontradiktornost je možným podílem poškozeného na účelu trestního řízení, tedy svým (ovšem ne nutně) protichůdným zájmem k zájmu obviněného „posouvat“ řízení ke spravedlivému řešení.

V souvislosti s tím je na místě zmínit i právo na provedení tzv. účinného vyšetřování, kterým je osobě zasažené trestným činem garantována řádnost postupu příslušného orgánu, nikoliv však výsledek řízení.¹³ Přitom je toto právo vztahováno na případy závažným způsobem zasahující do práva na život, osobní svobodu a důstojnost,¹⁴ tedy spíše korespondující s pojmem obět'. Ve vztahu k poškozenému lze konstatovat, že je dostatečně reflektováno tehdy, je-li

¹¹ Viz např. Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 4. 1999, sp. zn. I. ÚS 84/99 nebo (z poslední doby) Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. I. ÚS 1943/17.

¹² WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 8. vyd. Praha: Leges, 2015, s. 68.

¹³ Viz výklad Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a svobod (Úmluva) v rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva (ECHR) – REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, s. 53. Obdobně Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. II. ÚS 3436/14.

¹⁴ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. II. ÚS 3626/13, Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14 a Nález ÚS ČR, sp. zn. II. ÚS 3436/14.

poškozený o řízení informován, má právo nahlížet do spisu a má reálnou možnost se na kontradiktorně vedeném řízení podílet.¹⁵

Poškozený, který je oprávněn uplatnit nárok na náhradu škody v trestním řízení, má tak možnost působit na trestní řízení v obou naznačených směrech: dosažení účelu trestního řízení a uplatnění práv na náhradu škody. Poškozený, který toto právo nemá, by měl být limitován v možnosti využít svá práva právě v rozsahu podílu na kontradiktornosti řízení.¹⁶

Smysl práv, která jsou poškozenému přiznána v řízení trestním, jsou obrácenou stranou mince uplatňování práv v civilním řízení sporném. Pokud se tedy vychází ze smyslu trestního řízení, měla by být práva poškozeného, tedy zejména právo na náhradu škody, reflektována jen do té míry, nekomplikují-li postup orgánů činných v trestním řízení vůči (potenciálnímu) pachateli trestného činu; a druhou stranou této mince je možnost náhrady škody kompenzačního charakteru v civilním řízení. Není-li na místě, aby poškozený nepřiměřeně ovlivňoval vztah stát – pachatel trestného činu, nelze rovněž řešení civilně procesnímu přiznávat právo trestat škůdce povinného k náhradě škody (tzv. punitive damages). Snahy prolomit limity/účely trestního a civilního práva shledáváme nesouladné s jejich funkcí, a v konečném důsledku rozporné s právní jistotou adresátů práva.¹⁷

Pokud nahlížíme na práva poškozeného z jiného úhlu pohledu, zjistíme, že jednotlivá práva plní rozdílné funkce. V podstatě je lze rozdělit na (1) práva, která jsou informačního rázu a umožňují uplatnění práv jiných, (2) práva (potenciálně) ovlivňující průběh přípravného řízení a (3) práva, která umožňují přímo či nepřímo s řízením disponovat. Toto dělení bude východiskem v dalším textu.

Konečně je nutno zohlednit, že přípravné řízení má své vývojové etapy. Někdy totiž bývá nesprávně nahlíženo na přípravné řízení jako celek, aniž by byla dostatečně reflektována zásadní rozdílnost fáze prověřování a fáze

¹⁵ K tomu REPÍK, op. cit., s. 100.

¹⁶ Práva poškozeného se tak jeví bližší právu účastníka řízení v civilním řízení (soudním) nesporném než žalobci v civilním řízení sporném.

¹⁷ Opačný názor prezentuje např. nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09 nebo vyjádření, že žalobce může získat legitimně částku z titulu sankční náhrady škody jako odměnu „za své odhodlání převzít roli státního zástupce v soukromém právu“ – viz GERLOCH, Aleš a Karel BERAN. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014, s. 54–55.

vyšetřování. Teprve sdělením obvinění konkrétní osobě se přitom stává podezření ze spáchání trestného činu relevantním, což je reflektováno výrazným posílením práv osoby, proti níž je řízení namířeno (obviněného). V případě práv poškozeného by tento „kvalitativní“ rozdíl měl být vnímán obdobně, tedy uvědomit si, že v prověřování je dotčený poškozeným potenciálním, a proto je vhodné vztahovat jeho některá práva až na fázi vyšetřování (po sdělení obvinění).

4.1 „Informační“ práva

Výchozím bodem úvah při vymezení práv poškozeného v přípravném řízení, která mají za účel především informovat poškozeného o průběhu trestního řízení a umožnit tak uplatnění jeho dalších práv, je ust. § 2 odst. 15 TŘ: „Orgány činné v trestním řízení jsou povinny v každém období řízení umožnit poškozenému plně uplatnění jeho práv, o kterých je třeba ho podle zákona vhodným způsobem a srozumitelně poučit, aby mohl dosáhnout uspokojení svých nároků...“ a ust. § 46 TŘ: „Orgány činné v trestním řízení jsou povinny poškozeného o jeho právech poučit a poskytnout mu plnou možnost k jejich uplatnění...“ Kromě posledně zmíněného ustanovení, jež pokračuje i konkrétnějšími povinnostmi – ve vztahu k přípravnému řízení povinností poučit o možnosti uplatnit náhradu škody, lze identifikovat i další „informační“ práva poškozeného. Zatímco o shora zmíněné poučovací povinnosti, nelze mít výraznějších námitek, a odpovídá i účelu řízení, v případě dalších práv to již tak jednoznačné není.

Podle § 65 odst. 1 TŘ je kromě obviněného rovněž poškozený osobou oprávněnou nahlížet do trestního spisu a pořídit si jeho kopii.¹⁸ Nezpochybňují toto právo jako celek, nýbrž v praxi určovaný okamžik, kdy lze právo využít. Vzhledem k nejednoznačné právní úpravě využívá poškozený úspěšně toto právo (ať už sám nebo prostřednictvím zmocněnce) již před zahájením trestního stíhání. Ústavní soud uvádí, že „s ohledem na počáteční fázi trestního řízení“ je třeba pečlivě zvažovat, zda umožnit poškozenému resp. osobě činit si nárok na postavení poškozeného nahlížení do spisu, a to v porovnání „se skutkovým dějem, jak o něm svědčí v dané fázi trestního procesu dostupná zjištění“.¹⁹ To je ovšem řešení nedostatečné. Z tvrzení totiž mj. vyplývá, že právo

¹⁸ Může tak činit i zúčastněná osoba a za určitých podmínek i osoba jiná, avšak to nyní ponechme stranou.

¹⁹ Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07.

poškozeného nahlížet do spisu lze uplatnit již v prověřování. Pokud ovšem řízení nepostoupilo do fáze vyšetřování, kdy se podezření z určitého trestného činu proti určité osobě konkretizovalo a „zpravděpodobnilo“, není zatím nepřilíš verifikované podezření důvodem k uplatnění tak zásadního práva. To by bylo v rozporu s přípustnou interpretací ustanovení § 65 odst. 1 TŘ, jež toto právo přiznává „druhé straně“ až po sdělení obvinění (viz dikce: „*obviněný, poškozený a...*“). Přitom každý extenzivní výklad práva poškozeného může být na úkor práv obviněného.²⁰

V souvislosti s účinností ZOTČ byla změnou trestního řádu poškozenému přidána další „informační“ práva, jež výrazně zvyšují jeho orientaci o průběhu přípravného řízení. To lze určitě shledávat obecně správně, avšak kodifikace těchto práv se jeví poněkud nepřiměřená roli poškozeného (v přípravném řízení). Poškozený má tedy právo: obdržet opis usnesení o zahájení trestního stíhání (§ 160 odst. 2 TŘ), být přítomen – prostřednictvím svého zmocněnce – u vyšetřovacích úkonů, které mohou být použity jako důkaz před soudem (§ 51 odst. 2 TŘ), a poškozený, který (oprávněně) podal návrh na náhradu škody, má právo být seznámen se spisem po skončení vyšetřování (§ 166 odst. 1 TŘ).

Poškozený je v průběhu vyšetřování oprávněně nahlížet do spisu, takže je zřejmé, že se může seznámit s jakýmkoliv dokumentem, který se stane součástí spisu. Pokud toto jeho právo doplníme vyrozumívací povinností policejního orgánu o zahájení trestního stíhání a ukončení vyšetřování, případně i vyrozuměním o shora uvedených vyšetřovacích úkonech, není, z pohledu role poškozeného v trestním řízení a k uplatnění jeho práv (zejména práva na náhradu škody) potřeba poskytovat shora zmíněná práva v tak širokém rozsahu, jak činí nyní platná právní úprava.²¹ To naopak vede k dalšímu prodlužování řízení a k administrativní zátěži policejního orgánu.

²⁰ Připojil bych zde osobní poznatek z objasňování hospodářské kriminality: Běžnou záležitostí je, že potenciální poškozený a jeho právní zástupce využívají/zneužívají trestní řízení k tomu, aby si prostřednictvím nahlížení do spisu v prověřování opatřili důkazní prostředky do civilního řízení sporného a zjistili důkazní situaci protistrany. Přitom jsou si vědomi, že podezření z trestného činu je „mlhavé“.

²¹ Nehleď k tomu, že se tato informační práva pojí v určitých případech i s právy dalšími, jak bude rozvedeno dále.

4.2 Práva ovlivňující průběh trestního řízení

Určitá práva poškozeného mohou vést k mírnému, ale i závažnému ovlivnění přípravného řízení trestního. Zákonodárce tak dal poškozenému možnost do jisté míry posouvat řízení směrem, který je pro něj žádoucí, tedy především tak, aby vedl k úspěšnému uplatnění nároku na náhradu škody. Vhodné je připomenout, že tím se obsah práv poškozeného nevyčerpává resp. že jeho práva jsou rovněž možnostmi, jak se podílet na spravedlivém řešení procesu.

Prvním právem tohoto druhu, které může poškozený uplatnit v průběhu celého přípravného řízení, je právo požádat státního zástupce, „*aby byly odstraněny průtahy v řízení nebo závady v postupu policejního orgánu*“ (§ 157a odst. 1 TŘ). Jedná se o vhodný prostředek, kterým poškozený iniciuje korekci liknavého nebo nezákonného postupu policejního orgánu. Domnívám se, že možnost jeho použití je poměrně široká a lze jej tak aplikovat i v případech, kdy existuje pochybnost o určitém jednotlivém právu poškozeného ovlivňovat řízení. Příkladem toho budiž otázka, zda je poškozený oprávněn vznést námitky proti „*odbornému zaměření znalce nebo proti formulaci otázek položených znalci*“ ve smyslu § 105 odst. 3 TŘ. Lze se tak vyhnout, po mém soudu nesprávné, argumentaci ve prospěch tohoto práva. Ta spočívá v tvrzení, že právo námitky se týká i poškozeného, který nemá právo na náhradu škody, protože poškozený je stranou, která může mít zájem na tom, aby byl obviněný uznán vinným.²² Poškozený sice může mít takový „zájem“, ale právo z toho – jak je patrné z rozboru práv poškozeného – neplyne žádné.²³ Naopak ve smyslu práva poškozeného na odstranění závad v postupu policejního orgánu dle § 157a TŘ nelze najít proti uplatnění práva namítat neodbornost znalce či nesprávně položené otázky žádný výraznější protiargument.

„Tradičním“ právem, kterým poškozený ovlivňuje řízení, je právo navrhnout důkazní prostředky dle § 43 odst. 1 TŘ. Tím se jednoznačně a pochopitelně může podílet na dokazování.²⁴ To lze vnímat jako základní právo vyplývající z účasti poškozeného v řízení a výrazný prostředek kontradiktornosti.

²² JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, s. 55–57.

²³ Toto právo nevyplývá ani z faktu, že je poškozený či jeho zmocněnec o tomto úkonu vrozuměn, jak je nesprávně uvedeno v komentáři k trestnímu řádu. Blíže viz ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář. § 1–156. 7. , dopl. a přeprac. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2013, s. 1575–1576.

²⁴ Toto právo vlastně navazuje na obecně stanovené právo navrhnout a vyhledat důkaz ve smyslu § 89 odst. 2 TŘ.

Stejně jako bylo shledáno nadbytečným/nepřiměřeným právo poškozeného účastnit se prostudování spisu po ukončení vyšetřování (§ 166 odst. 1 TŘ), je nadbytečné poškozenému přiznávat právo při tomto prostudování vznést návrhy na doplnění dokazování. Pokud totiž poškozený v průběhu prověřování/vyšetřování aktivně nevystupoval se svými návrhy ve smyslu § 43 odst. 1 TŘ (s využitím „informačních“ práv, zejména nahlížení do spisu), není na místě mu přiznávat další speciální právo podobného druhu.²⁵ Fakt, že je právo dle § 166 odst. 1 TŘ omezeno pouze na poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody, lze považovat za poněkud zvláštní, a s ohledem na ustanovení § 43 odst. 1 TŘ, jež toto omezení neobsahuje, i schizofrenní.²⁶

Obdobná argumentace platí i k právu dle § 51 odst. 2 TŘ, které umožňuje zmocněnci poškozeného klást při účasti na vyšetřovacím úkonu vyslychanému otázky či uvádět námítky proti způsobu provádění úkonu. V obou případech (§ 166 odst. 1 TŘ a § 51 odst. 2 TŘ) jde o nepřiměřenou ingerenci poškozeného do postupu policejního orgánu, který nevhodně komplikuje přípravné řízení.

Právem zcela jiného charakteru je právo poškozeného navrhnout zajištění majetku obviněného až do výše pravděpodobné škody (§ 47 odst. 2 TŘ). Vzhledem k tomu, že se na rozdíl od ostatních zajišťovacích úkonů,²⁷ jedná o zajištění majetku, který nijak nemusí souviset s trestným činem, je na místě (jak právní úprava činí) vázat zajišťovací postup na sdělení obvinění. Institut zajištění dle § 47 TŘ je nepochybně vhodnou reflexí uplatnění práva poškozeného na náhradu škody již v přípravném řízení.

4.3 Práva umožňující dispozici s trestním řízením

Práva, označená jako ta, jež umožňují dispozici s trestním řízením, lze rozdělit na dvě výrazně odlišné kategorie: práva, která mohou vést ke změně v řízení prostřednictvím působení na rozhodnutí orgánu činného v trestním řízení, a práva, kterými ovlivňuje poškozený existenci/průběh řízení přímo.

²⁵ Argumentace důvodové zprávy, že se toto právo přiznává „k posílení práv poškozeného a zejména k lepší možnosti jejich uplatnění“ je obsahově prázdná a nijak zavedení tohoto práva neodůvodňuje. Viz *Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů*, komentář k bodu 31 – změna § 166 odst. 1 a 2.

²⁶ Ani zde důvodová zpráva zdůvodnění neposkytuje. Ibid.

²⁷ Viz zejména zajištění věcí dle § 78–79g TŘ.

Do první kategorie spadá v přípravném řízení zejména právo stížnosti proti usnesení o odložení věci dle § 159a odst. 1 až 5 TŘ (viz § 159a odst. 7 TŘ), které je variantou ukončení prověřování, právo stížnosti proti usnesení o zastavení trestního stíhání (viz § 172 odst. 3 TŘ) a proti usnesení o postoupení věci jinému orgánu (§ 171 odst. 2 TŘ), která jsou variantou ukončení vyšetřování.²⁸

Společné je těmto rozhodnutí to, že policejní orgán či státní zástupce rozhodují o tom, že trestní řízení se nadále vést nebude. Obecně se jeví vhodným umožnit poškozenému stížnost proti rozhodnutí o skončení řízení, kterým se znemožňuje využít právo na náhradu škody. Není ovšem na místě, aby právo „protestovat“ proti takovému rozhodnutí měl poškozený, jenž nárok na náhradu škody nemá/neuplatnil. Pokud totiž poškozenému nesvědčí právo na stíhání pachatele trestného činu, není logické, aby mohl mít vliv na rozhodnutí příslušného orgánu (nejde-li samozřejmě o uplatnění práva na náhradu škody). Vázat právo stížnosti proti uvedeným rozhodnutím na poškozeného, který uplatnil nárok na náhradu škody, by ostatně bylo v souladu s právem poškozeného odvolat se proti rozsudku. Toto je totiž rovněž přiznáno jen poškozenému, který uplatnil nárok na náhradu škody (§ 246 odst. 1, písm. d) TŘ).²⁹

Navíc by i zde jeho právo mělo být limitováno fází přípravného řízení, v níž se nachází, tedy tím, co bylo řečeno o „potencialitě“ být poškozeným. Stížnostní právo by tak mělo být vázáno na určitý okamžik, kdy z prověřování vyplyne, že potenciální poškozený je velmi pravděpodobným poškozeným. Tímto okamžikem je v přípravném řízení rozhodnutí policejního orgánu nebo státního zástupce, že skutek je (pravděpodobně) trestným činem (tj. vydání usnesení o zahájení trestního stíhání). Stížnost by proto neměla být připuštěna v případech rozhodnutí o odložení věci dle § 159a

²⁸ Ponechme stranou, že je nelogické, proč zákonodárce přiznává právo stížnosti proti rozhodnutí, kterým je skutek vyhodnocen jako přešůpek ve fázi vyšetřování, ale nikoliv ve fázi prověřování – viz srovnání § 159a odst. 1 písm. a) TŘ a § 171 odst. 2 TŘ.

²⁹ Logickou spojitost těchto opravných prostředků vyjádřil již v 60. letech 20. století Antonín Růžek, když uvádí, že dá-li se poškozenému právo podávat opravný prostředek v přípravném řízení, mělo by mu toto právo být přiznáno i ve vztahu ke zprošřujícímu rozsudku, byť neuplatnil nárok na náhradu škody. RŮŽEK, Antonín. *Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964, s. 71.

odst. 1 TRŘ, kdy je policejním orgánem konstatováno, že skutek trestným činem není.³⁰

Uvedené omezení práva stížnosti se jeví korektním i ve vztahu k právu na provedení účinného vyšetřování, neboť to garantuje, jak již bylo řečeno, právo na řádnost postupu nikoliv výsledek řízení.³¹

I v případě tzv. odklonů, tedy podmíněného zastavení trestního stíhání (§ 307 TRŘ)³² a narovnání (§ 309 TRŘ), přísluší poškozenému právo stížnosti proti rozhodnutí (viz § 307 odst. 7 TRŘ nebo § 309 odst. 2 TRŘ).

Vzhledem k tomu, že v případě podmíněného zastavení je náhrada škody vyřešena a stejně tak je všeobecná shoda o tom, že trestný čin byl spáchán obviněným, zdá se toto právo nadbytečné. V podstatě dává poškozenému právo, aby se vyjadřoval ke splnění podmínek institutu podmíněného zastavení trestního stíhání (mimo již uhrazenou škodu), což je však zcela mimo nastíněnou úlohu poškozeného v trestním řízení.

Nutno poznamenat, že zavedením druhé varianty podmíněného zastavení dle § 307 odst. 2 TRŘ, která se realizuje bez vyjednávání s poškozeným, dochází ke „kanibalizaci“ narovnání.³³ Institut narovnání, již tak využívaný oproti podmíněnému zastavení minimálně, v sobě akcentuje i „odpuštění a morální satisfakci“.³⁴ Jeví se proto vhodné, což je jen zvýrazněno § 310a TRŘ, jež práva ve vztahu k narovnání nepřiznává poškozenému, na kterého „pouze přešel nárok na náhradu škody“, spojit tato práva spíše s obětí trestného činu.

Posledním, v této souvislosti poněkud opomíjeným právem, kterým může poškozený významně (nepřímo) ovlivnit průběh přípravného řízení, je podnět k výkonu dohledu (vyššího) státního zastupitelství ve smyslu § 12c-12e zákona č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění

³⁰ Není zřejmé, proč má právo stížnosti potenciální poškozený, avšak prověřovaný nemá ani právo být o odložení věci vyrozuměn.

³¹ Řádnost procesního postupu může osoba dotčená trestným činem kontrolovat např. uplatněním práva žádosti o přezkoumání postupu dle § 157a TRŘ či právy, která se pojí s obětí trestného činu (§ 11 odst. 1 ZOTČ).

³² Případně období podmíněného zastavení, tj. podmíněném odložení návrhu na potrestání dle § 179 g TRŘ.

³³ LICHNOVSKÝ František. Účel využívání odklonů v trestním řízení při postihu trestné činnosti. *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, 2015, roč. 20, č. 3, s. 21.

³⁴ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 94–95.

pozdějších předpisů (dále „ZSZ“). Toto zdánlivě „nevinné“ právo, jehož pravidla jsou nepochopitelně určována podzákonným předpisem (jednací řád státního zastupitelství č. 23/1994 Sb., ve znění pozdějších předpisů, dále „JŘSZ“),³⁵ vede v praxi k tomu, že „práva znalý“ poškozený (resp. jeho právní zástupce) učiní z podnětu druhý opravný prostředek. To zejména v případě podnětu, na základě kterého je vykonáván „*ex post*“ vnější dohled, ústící v pokyn k doplnění důkazů v přípravném řízení (viz § 1 odst. 2 písm. e) JŘSZ). Přitom pokyn, který by měl být reakcí vnějšího dohledu spíše výjimečnou,³⁶ je reakcí vyššího státního zastupitelství pravidelnou.

Právo poškozeného dávat podnět k výkonu dohledu nad činností dozorového státního zástupce se v tomto kontextu jeví nepřiměřenou možností, jak zasahovat do průběhu přípravného trestního řízení, vedeného policejním orgánem. Mám za to, že výkon dozoru státního zástupce je dostatečnou kontrolou řádného prověřování věci a námitky k tomu, zda byly dozorovým státním zástupcem dodržovány a aplikovány předpisy v působnosti státního zastupitelství,³⁷ (potenciálnímu) poškozenému nepřísluší.³⁸ V kontextu toho, co bylo řečeno o právu na provedení účinného vyšetřování, by však mohlo být právo podnětu k výkonu dohledu, obdobně jako u narovnání, přiznáno oběti trestného činu.

Druhá kategorie „dispozičních“ práv tvoří nejvýraznější způsob, jakým poškozený může ovlivnit (přípravné) trestní řízení. Jedná se o právo poškozeného, co by manžela, partnera nebo druhá pachatele, vyslovit nesouhlas s trestním stíháním (§ 163 a § 163a TR).³⁹ Bez tohoto souhlasu je u trest-

³⁵ Nepochopitelně vzhledem ke svému významu pro trestní řízení.

³⁶ RŮŽIČKA Miroslav. Dohled v soustavě státního zastupitelství. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*, 2015, roč. 13, č. 6, s. 17.

³⁷ Viz díkce ust. § 1 odst. 1 JŘSZ.

³⁸ V předchozím volebním období byl sice projednáván návrh zákona o státním zastupitelství (sněmovní tisk č. 789), ve kterém se konstatovalo, že „*dohled nemůže nabrazovat vlastní výkon působnosti státního zástupce a zasahovat neodůvodněně do samostatné činnosti a nezávislosti státního zástupce*“, avšak právo dohledu by poškozenému ve smyslu § 30 navrhované osnovy zákona zůstalo. Lze ovšem předpokládat, že vytýčení pravidel dohledu zákonným rámcem a důraz na nezávislost postupu dozorového státního zástupce by omezilo nadužívání tohoto institutu. *Vládní návrh zákona o státním zastupitelství*, sněmovní tisk č. 789. In: *psp.cz* [online].

³⁹ Teoreticky by do této kategorie bylo podřaditelné i právo nesouhlasit s narovnáním ve smyslu § 309 odst. 1 TR, které lze rovněž považovat, jak vyplývá z toho, co již bylo řečeno o právu stížnosti proti narovnání, za právo nepřiměřené.

ných činů vyjmenovaných v ust. § 163 odst. 1 TŘ trestní stíhání nepřijatelné. Jedná se tak o průlom do zásady legality a oficiality, kdy zájem na trestním stíhání ustupuje zájmu poškozeného, který by byl odsouzením pachatele nepřímo postižen.⁴⁰ Ponecháme-li stranou (oprávněnou) kritiku, že výběr trestných činů v ust. § 163 odst. 1 TŘ je „*nabodilý a nepromyšlený*“,⁴¹ musíme se z hlediska analyzovaného tématu zamyslet zejména nad tím, zda je správně zvolena kategorie poškozených, kteří mohou s řízením disponovat. Pokud se držíme toho, co bylo dosud řečeno o právech poškozeného, lze toto právo vnímat jako právo poškozeného, který uplatnění práva na náhradu škody/újmou považuje za méně výhodné než negativní dopad na jeho život, pokud by byl pachatel odsouzen. V důsledku toho, že se jedná o osobu, se kterou společně žije, má pak právo trestní řízení (neudělením souhlasu) ukončit. Oproti všem ostatním institutům je toto právo poškozeného výhradní. V kontextu ostatních jeho práv jde o nelogický a neodůvodněný zásah do oficiality řízení. Z jakého důvodu je právě ustanovením § 163 odst. 1 TŘ stanovená kategorie osob blízkých považována za tu, která má mít právo disponovat s řízením?⁴² Jestliže se zákonodárce již vydal tímto směrem, bylo by vhodnější přiblížit podmínky pro vázání trestního stíhání na souhlas poškozeného (např.) s podmínkami uplatňování podmíněného zastavení trestního stíhání dle § 307 odst. 1 TŘ. Pokud by tedy jakýkoliv poškozený upřednostnil ukončení trestního řízení před náhradou škody, mohlo by k tomu za určitých podmínek dojít.⁴³

5 Závěr

Podstatou práv poškozeného v (přípravném) řízení trestním je možnost činit kroky, které vedou k náhradě škody, a podílet se na objasnění věci cestou kontradiktornosti řízení. Vzhledem k tomu, že (hlavním) účelem

⁴⁰ ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL, Josef KUČTA, Marek FRYŠTÁK a Věra KALVODOVÁ. *Trestní právo procesní. § 1–156*. 4. přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013., s. 228.

⁴¹ JELÍNEK Jiří. Jak dál s trestním stíháním se souhlasem poškozeného? *Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi*, 2017, roč. 50, č. 1, s. 5–6.

⁴² Zákon tak presumuje, že ostatní poškození mají na trestním stíhání vždy zájem – *Ibid.*, s. 7.

⁴³ Inspirací by mohly být tzv. návrhové delikty v německé právní úpravě – viz STOČESOVÁ Simona. Poškozený v německém trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRÍVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012, s. 107.

řízení je spravedlivé potrestání pachatele, je uplatnění práv poškozeného možné jen do té míry, není-li na překážku postupu orgánu, který řízení vede (orgán činný v trestním řízení). Dalším limitem práv je fáze řízení, ve které se nachází, tedy zejména omezení práv ve stadiu prověřování, kdy je postavení poškozeného (zatím) potenciální.

Při vědomí uvedeného lze, po analýze v předchozím textu, dojít k následujícím závěrům:

Práva poškozeného jsou kodifikována nahodile a nevyváženě, což je podmíněno určitými tendencemi v době novelizací („dovozování“ práv poškozeného s právy obviněného, snahou o kontradiktornost apod.) a nedostačnou diferenciací pojmu poškozeného od pojmu oběť.

V určitých případech jsou, v rozporu s nastíněnou úlohou poškozeného v (přípravném) trestním řízení, i nesprávně interpretovány některé pojmy. Jedná se zejména o nesprávné vztahování pojmu poškozený na osobu, která byla trestným činem pouze ohrožena (v případ pokusu/přípravy trestného činu), a na umožnění realizovat právo poškozeného nahlížet do spisu dle § 65 odst. 1 TŘ již v prověřování.

Bylo by vhodné uskutečnit takové změny trestního řádu, které by přesněji reflektovaly úlohu poškozeného v trestním řízení, tak, aby se proklamovaná snaha vést řízení co nejrychleji a nejekonomičtěji a realizovat dokazování především v řízení před soudem, nestaly pouhou proklamací. Za tím účelem by, z pohledu de lege ferenda, měla být především práva poškozeného zasahovat do vedení řízení v určitých případech změněna na „pouhé“ právo být vyrozuměn. To se týká práva stížnosti proti usnesení o odložení věci dle § 159a odst. 1 TŘ (tj. právo stěžovat si na rozhodnutí, kterým policejní orgán konstatoval, že se trestný čin nestal resp. že skutek není trestným činem), práva dle § 160 odst. 2 TŘ (právo obdržet usnesení o zahájení trestního stíhání), práva dle § 51 odst. 2 TŘ (právo účastnit se vyšetřovacího úkonu, případně dávat vyslychanému otázky), práva na prostudování spisu dle § 166 odst. 1 TŘ (právo umožňující prostudovat spis po skončení vyšetřování a navrhnout důkazy na jeho doplnění) a práva stížnosti proti tzv. odklonům (tj. proti podmíněnému zastavení trestního stíhání dle § 307 TŘ a narovnání dle § 309 TŘ). Rovněž právo podávat podnět k výkonu dohledu nad

činností dozorujícího státního zástupce dle § 12c a násl. ZSZ by poškozenému příslušet nemělo.

Určitou kompenzací, nebo lépe řečeno logickým zpřesněním ve vztahu k vymezení pojmů poškozený a oběť by pak bylo vázat některá zmíněná, poškozenému nepřislušející práva na oběť trestného činu (stížnost proti narovnání nebo podnět k výkonu dohledu nad dozorujícím státním zástupcem).

Konečně je na místě modifikovat právo, kterým může poškozený ovlivnit (přípravné) trestní řízení nejvýrazněji, tedy právo manžela, partnera či druhá podezřelého nesouhlasit s trestním stíháním a tím řízení ukončit (§ 163 a § 163a TŘ). Nejlépe se jeví nahradit toto právo možností poškozených obecně ukončit ve vymezených, méně závažných v případech (např. za podmínek obdobných podmíněnému zastavení trestního stíhání) řízení způsobem, který by byl dostatečně odůvodněným průlomem do principu legality a oficiality.

Literatura

Monografie

GERLOCH, Aleš a Karel BERAN. *Funkce a místo právní odpovědnosti v recentním právním řádu*. Praha: Leges, 2014, 272 s., Teoretik. ISBN 978-80-7502-058-1.

JELÍNEK, Jiří. *Poškozený v českém trestním řízení*. Praha: Karolinum, 1998, 190 s. ISBN 80-7184-618-X.

MELZER, Filip. *Metodologie nalézáni práva: úvod do právní argumentace*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2011, 276 s., Právnícké učebnice. ISBN 978-80-7400-382-0.

REPÍK, Bohumil. *Evropská úmluva o lidských právech a trestní právo*. Praha: Orac, 2002, Výběrové texty. ISBN 80-86199-57-6.

RŮŽEK, Antonín. *Obžalovací zásada v československém socialistickém trestním řízení*. Praha: Nakladatelství Československé akademie věd, 1964.

RŮŽIČKA, Miroslav, František PŮRY a Jana ZEZULOVÁ. *Poškozený a adhezni řízení v České republice*. Praha: C. H. Beck, 2007, Beckova edice právní instituty. ISBN 978-80-7179-559-9.

ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL, Josef KUČHTA, Marek FRYŠTÁK a Věra KALVODOVÁ. *Trestní právo procesní*. 4. přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 1009 s., Academia iuris. ISBN 978-80-7400-496-4.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. (§ 1 až 179h). 6., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Beckova edice komentované zákony. 1501 s. ISBN 978-80-7400-043-0.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. § 1–156. 7. , dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 1898 s., Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0.

ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, Teoretik. ISBN 978-80-87576-93-9.

WINTEROVÁ, Alena a Alena MACKOVÁ. *Civilní právo procesní*. 8. vyd. Praha: Leges, 2015, 621 s., Student. ISBN 978-80-7502-076-5.

Kapitoly v knihách, články (i elektronické), příspěvky ve sbornících

LICHNOVSKÝ František. Účel využívání odklonů v trestním řízení při postihu trestné činnosti. *Trestní právo: odborný časopis pro trestní právo a obory související*, 2015, roč. 20, č. 3, s. 16–22.

JELÍNEK Jiří. Jak dál s trestním stíháním se souhlasem poškozeného? *Kriminalistika: čtvrtletník pro kriminalistickou teorii a praxi*, 2017, roč. 50, č. 1, s. 5–6, s. 3–11.

RŮŽIČKA Miroslav. Dohled v soustavě státního zastupitelství. *Státní zastupitelství: profesní časopis státních zástupců a státního zastupitelství České republiky*, 2015, roč. 13, č. 6, s. 13–25.

STOČESOVÁ Simona. Poškozený v německém trestním řízení. In: JELÍNEK, Jiří a Tomáš GRIVNA. *Poškozený a oběť trestného činu z trestněprávního a kriminologického pohledu*. Praha: Leges, 2012. Teoretik. 251 s., s. 91–107. ISBN 978-80-87576-39-7.

Národní soudy

Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 8. 4. 1999, sp. zn. I. ÚS 84/99.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 9. 6. 2008, sp. zn. I. ÚS 1587/07.

Nález Ústavního soudu ze dne 6. 3. 2012, sp. zn. I. ÚS 1586/09.

Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 8. 1. 2014, sp. Zn. 15 Tdo 902/2013.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 2. 3. 2015, sp. zn. I. ÚS 1565/14.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. II. ÚS 3626/13.

Nález Ústavního soudu ČR ze dne 19. 1. 2016, sp. zn. II. ÚS 3436/14.

Nález Ústavního soudu ze dne 24. 1. 2016, sp. zn. III. ÚS 1293/16.

Usnesení Ústavního soudu ze dne 19. 9. 2017, sp. zn. I. ÚS 1943/17.

Právní předpisy a jiné dokumenty

Důvodová zpráva k zákonu č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, komentář k bodu 31 – změna § 166 odst. 1 a 2. In: *ASPI* [právní informační systém]. WoltersKluwer ČR [cit. 10. 3. 2018].

Jednací řád státního zastupitelství č. 23/1994, ve znění pozdějších předpisů.

Vládní návrh zákona o státním zastupitelství, sněmovní tisk č. 789. In: *psp.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=7 & CT=789 & CT1=0>

Zákon č. 141/1961 Sb., trestní řád, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 209/1997 Sb., o poskytnutí peněžité pomoci obětem trestné činnosti, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 283/1993 Sb., o státním zastupitelství, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Kontakt – e-mail

pavel.kotlan@seznam.cz

Výkon trestu domácího vězení a jeho kontrola

Kateřina Kovářová

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova
univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

V souvislosti s uzákoněním trestu domácího vězení jako druhu trestu muselo zároveň dojít ke změně trestního řádu, a to konkrétně k doplnění právní úpravy v rámci části zabývající se vykonávacím řízením. Ačkoliv je to již 8 let, co je možné v České republice pachateli trestného činu soudem uložit trest domácího vězení, v praxi není tento trest tolik ukládán, přičemž často zmiňovaným problémem bývá nemožnost elektronického monitorování odsouzených. V příspěvku se zaměřím především na právní úpravu a možnosti kontroly výkonu trestu domácího vězení, s čímž jednoznačně souvisí elektronický monitorovací systém, se kterým trestní řád počítá již od zavedení trestu domácího vězení. Jaké jsou vyhlídky a posuny v souvislosti s kontrolou výkonu trestu domácího vězení? Jaká je role Probační a mediační služby ČR při provádění kontroly výkonu trestu domácího vězení? Je třeba provést změny v právní úpravě kontroly výkonu trestu domácího vězení? Ve svém příspěvku se zaměřím na zodpovězení těchto a dalších souvisejících otázek.

Klíčová slova

Elektronický monitorovací systém; Probační a mediační služba; trest domácího vězení; výkon trestů.

1 Úvod

V rámci svého příspěvku se zaměřím na výkon trestu domácího vězení a jeho kontrolu. Důvodem výběru tohoto tématu je skutečnost, že ačkoliv je tento trest v trestním zákoníku upraven již od roku 2010 a v rámci kontroly jeho výkonu je počítáno se zavedením elektronického monitorovacího systému, bylo až v roce 2018, tj. 8 let poté, spuštěno testování elektronického

kontrolního systému. S ohledem na výše uvedené tak stále není zajištěna zcela efektivní kontrola jeho výkonu, z čehož pak zřejmě pramení jeho nízké zastoupení při ukládání trestů pachateli trestného činu, přestože by byly dány zákonné podmínky pro jeho uložení. Ve svém příspěvku se zaměřím na to, jakým způsobem je výkon trestu domácího vězení kontrolován v době, která předchází zavedení elektronického monitorovacího systému do praxe a jaké jsou vyhlídky v oblasti zavedení elektronického monitoringu. Dále zmíním některé další obavy, které jsou s výkonem trestu domácího vězení spojeny a které jsou ze strany odborné veřejnosti nastíněny. V souvislosti s výše uvedeným se také zamyslím nad tím, zda by bylo možné v dané oblasti provést v rámci rekodifikace zaměřené na trestní právo procesní nějaké změny. Krátce se zmíním o norské právní úpravě domácího vězení a na úplném konci příspěvku si neodpustím drobné zamyšlení nad smyslem a účelem trestu domácího vězení ve vztahu k resocializaci odsouzeného.

2 Trest domácího vězení a jeho právní úprava

V rámci rekodifikace trestního práva hmotného nabyl od 1. 1. 2010 účinnosti zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů („trestní zákoník“), který mezi druhy trestů nově zařadil mimo jiné trest domácího vězení. Trest domácího vězení je ve výčtu druhů trestů zařazen na druhém místě, tj. za trestem odnětí svobody. Lze tak mít za to, že z hlediska závažnosti se jedná o jeden z těch závažnějších a citelnějších trestů. Na druhé straně si plně uvědomuji, že určit, který z trestů je citelnější, je mnohdy spíše možno až po zhodnocení konkrétních okolností případu a poměrů pachatele trestného činu.¹ Trest domácího vězení byl „začleněn do systému sankcí jednak z důvodů zachování pozitivních rodinných vazeb, jednak pak z ekonomických důvodů.“² Trest domácího vězení je řazen mezi tzv. alternativní tresty, což znamená, že se jedná o trest, který není spojen s odnětím svobody v nepodmíněné formě.³ „Výhody alternativních trestů záleží v tom, že se s nimi nespojují negativní stránky trestu odnětí svobody (izolace odsouzeného, negativní dopad na rodinu odsouzeného,

¹ K tomu srovnej *Trest domácího vězení* [online]. Probační a mediační služba České republiky, © 2002–2018 [cit. 13. 3. 2018].

² NAVRÁTILOVÁ, Jana. Druhy trestů. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 406.

³ NAVRÁTILOVÁ, Jana. Pojem a účel trestu, systém trestů. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 389.

jeho citové vazby apod.). Výkon alternativních trestů je také spojen s nižšími náklady než výkon trestu odnětí svobody. V průběhu krátkodobých trestů odnětí svobody nelze rozvíjet reedukační a resocializační programy. Alternativní tresty lépe umožňují začlenění odsouzeného pachatele do společnosti. “4 Probační a mediační služba ve svém informačním letáku uvádí mezi výhodami, mimo již výše zmíněné, také udržení zaměstnání, možnost odčinění důsledků trestné činnosti, a to včetně náhrady škody a zmiňuje rovněž například i možnost dodělat si vzdělání.⁵ Co však již nebývá tak často zmiňováno, je skutečnost, že „odsouzený je povinen bradit náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení, jejichž výši upravuje Ministerstvo spravedlnosti vyhláškou.“⁶ Jedná se o vyhlášku č. 458/2009 Sb., kterou se stanoví denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a využitím elektronického kontrolního systému a způsob jejich úhrady a která v § 1 stanoví denní sazbu ve výši 50 Kč.

Trest domácího vězení je blíže upraven v § 60 a 61 trestního zákoníku. „Obecně je možné trest domácího vězení vymezit jako omezení osobní svobody pachatele (musí se v daném časovém rozmezí zdržovat v místě svého obydlí), které ho zároveň ponechává za stanovených podmínek na svobodě, přičemž ho svou podstatou motivuje k vedení řádného života včetně účinného omezení příležitostí k páčání další trestné činnosti.“⁷

Trestní zákoník v § 60 stanoví, že tento trest může být ukládán v trvání až dva roky a v případě, že je pachatel odsuzován za přečin, jestliže uložení tohoto trestu postačí k naplnění účelu trestu jako takového a pachatel dá písemný slib, kterým se zaváže, že se bude v určenou dobu zdržovat v místě obydlí na dané adrese a při prováděné kontrole poskytne součinnost. Podstata trestu domácího vězení dle úpravy v § 60 odst. 3 trestního zákoníku spočívá v tom, že odsouzený k tomuto trestu je povinen se po stanovenou dobu vyskytovat na stanoveném místě, přičemž se obvykle bude jednat o jeho obydlí, pokud mu v tom nebrání důležité důvody, které jsou demonstrativně vyjmenovány v tomto ustanovení.

4 NAVRÁTILOVÁ, Jana. Pojem a účel trestu, systém trestů. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 389.

5 Trest domácího vězení. Průvodce pro pachatele. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. © 2002–2018 [cit. 23. 1. 2018].

6 Trest domácího vězení. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. © 2002–2018 [cit. 13. 3. 2018].

7 VICHEREK, Roman. Přeměna trestu domácího vězení – věc v praxi skoro nemožná. *Státní zastupitelství*, 2015, roč. XIII., č. 6, s. 30–31.

V případě, že se odsouzený bude nástupu výkonu trestu vyhýbat, aniž by měl k tomu závažný důvod, nebo poruší podmínky výkonu trestu či jinak jeho výkon bude mařit, nebo zaviněně trest nevykonává, může mu být dle § 61 trestního zákoníku trest domácího vězení soudem přeměněn na trest odnětí svobody. Podle § 60 odst. 2 a 5 trestního zákoníku může být rovněž ukládán jako trest samostatný a případně mohou být odsouzenému stanovena přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti, které budou navázány na dobu výkonu trestu.

3 Výkon trestu domácího vězení a kontrola jeho výkonu

V této kapitole se zaměřím na procesně právní úpravu, která se vztahuje k trestu domácího vězení, konkrétně k právní úpravě jeho výkonu a následně kontrole jeho výkonu.

3.1 Výkon trestu domácího vězení

Právní úprava výkonu trestu domácího vězení je obsažena v § 334a a následujících zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů („trestní řád“).

Právní úprava vymezuje nařízení výkonu trestu domácího vězení, dále kontrolu jeho výkonu, která je blíže upravena Vyhláškou č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení („Vyhláška“), na což je pamtováno v § 334h trestního řádu a které se budu blíže věnovat v následující podkapitole.

Opět je zajímavé si povšimnout, že i § 334b trestního řádu obsahuje zmínku o elektronickém kontrolním systému a elektronické kontrole. Dále je v § 334c trestního řádu upravena informační povinnost vůči soudu o tom, že odsouzený nedodrжуje stanovené podmínky, případně přiměřená omezení nebo přiměřené povinnosti, pokud byly tyto odsouzenému uloženy. Výkon trestu domácího vězení může být dle § 334d trestního řádu za stanovených podmínek odložen či přerušen a rovněž může být podle § 334f trestního řádu soudem za zákonem stanovených podmínek rozhodnuto o upuštění od výkonu trestu domácího vězení nebo jeho zbytku.

Neméně zajímavá je právní úprava změny (§ 334e trestního řádu) a přeměny (§ 334g trestního řádu) trestu domácího vězení, přičemž změnou se rozumí

změna místa výkonu trestu, doby a přiměřených omezení a přiměřených povinností.

V souvislosti s přeměnou je třeba si povšimnout, že trestní řád v § 334g upravuje přeměnu trestu domácího vězení v trest odnětí svobody⁸, čili se jedná o jisté zhoršení. *Vicherek* upozorňuje na to, že právní úprava je nejednoznačná v tom směru, že přesně nestanoví, od jaké chvíle je počítána délka nevykonaného trestu domácího vězení, která má být přeměněna na trest odnětí svobody.⁹ Trestní zákoník v § 61 stanoví, že *každý i jen započatý jeden den nevykonaného trestu domácího vězení se počítá za jeden den odnětí svobody*. Není však zcela nájisto postaveno, zda má být doba počítána od okamžiku porušení podmínek či zda až od chvíle rozhodnutí o přeměně trestu.¹⁰

Na druhé straně do úvahy přichází možnost opačná, tedy přeměna trestu odnětí svobody na trest domácího vězení, která je upravena v § 57a trestního zákoníku a z procesního hlediska v § 333b trestního řádu. Tato přeměna, kterou jsem zmínila jako druhou, *„má poměrně blízko ke institutu podmíněného propuštění, a to svými podmínkami i cílem – umožnit odsouzeným, kteří splní zákonem stanovené podmínky dřívější propuštění z výkonu trestu odnětí svobody... Využití institutu přeměny trestu odnětí svobody v trest domácího vězení je minimální. V letech 2013–2016 bylo kladně rozhodnuto toliko v 7 případech.“*¹¹

3.2 Kontrola výkonu trestu domácího vězení

Jak jsem zmínila již v úvodu příspěvku, s výkonem trestu domácího vězení souvisí elektronický monitorovací systém, jehož realizace je v případě České republiky zřejmě oním tzv. kamenem úrazu při ukládání tohoto trestu. Do současné doby, tj. počátku roku 2018, tedy osm let od zakotvení právní úpravy tohoto trestu v trestním zákoníku, nebylo docíleno toho, aby byly zajištěny náramky pro monitorování pohybu odsouzeného. Dle zprávy Ministerstva spravedlnosti z konce září minulého roku, tj. roku 2017, bylo uzavřeno výběrové řízení na dodavatele elektronického monitorovacího

⁸ Více k přeměně trestu domácího vězení viz VICHEREK, Roman. Přeměna trestu domácího vězení – věc v praxi skoro nemožná. *Státní zastupitelství*, 2015, roč. XIII., č. 6, s. 30–31.

⁹ Více k tomu viz Ibid.

¹⁰ Ibid.

¹¹ VICHEREK, Roman. Přeměna trestu odnětí svobody v trest domácího vězení. *Státní zastupitelství*, 2017, roč. XV., č. 4, s. 21.

systému.¹² „*Trest domácího vězení ve své moderní podobě je imanentně spjat s kontrolou prováděnou s využitím elektronického monitorovacího zařízení; právě díky tomu je ve světě tento trest vnímán jako velmi efektivní alternativní sankce. Dosavadní způsob kontroly domácího vězení zajišťovaný prostřednictvím namátkových kontrol prováděných probačními úředníky... je nutné jednoznačně považovat za neefektivní a z dlouhodobého hlediska neudržitelný.*¹³

Podrobnosti kontroly výkonu trestu domácího vězení jsou upraveny Vyhláškou, která nabyla účinnosti dnem 1. 1. 2010 a je zajímavé, že v § 1 Vyhlášky mezi způsoby kontroly výkonu trestu domácího vězení je pod písmenem b) zmiňováno užití elektronického kontrolního systému, na jehož dodání bylo výběrové řízení ukončeno až v roce 2017, jak jsem zmiňovala výše v textu. Došlo k uzákonění nového trestu, avšak aniž by byla do současné doby dostatečně zajištěna jeho využitelnost v praxi a především efektivní kontrolovatelnost jeho výkonu.

Vyhláška v § 1 písm. a) stanoví, že namátková kontrola výkonu trestu domácího vězení je prováděna probačním úředníkem, proto i Probační a mediační služba má významné postavení související s výkonem tohoto trestu. „*Namátkové kontroly mohou být doplňovány konzultacemi odsouzeného s probačním úředníkem na středisku Probační a mediační služby. Kontrola probíhá jejím faktickým výkonem probačních úředníků přímo v terénu, kdy títo navštěvují odsouzené v nepravidelných intervalech, samozřejmě bez předcházejícího ohlášení.*“¹⁴ Činnosti Probační a mediační služby, která souvisí s výkonem trestu domácího vězení, se budu věnovat v následující kapitole příspěvku.

4 Probační a mediační služba a její činnost v souvislosti s výkonem trestu domácího vězení

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů v § 2 odst. 1 podřazuje kontrolu výkonu trestů nespojených s odnětím svobody pod pojem probace. Ovšem kontrolu výkonu trestů,

¹² Více k tomu viz Náramky pro domácí vězení míří konečně do praxe. *Justice.cz* [online]. [cit. 22. 1. 2018].

¹³ ŠČERBA, Filip. Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb. *Trestněprávní revue* [online]. 2012, roč. XI., č. 1, s. 2 [cit. 19. 1. 2018].

¹⁴ VICHÉREK, Roman. Přeměna trestu domácího vězení – věc v praxi skoro nemožná. *Státní zastupitelství*, 2015, roč. XIII., č. 6, s. 31.

či snad konkrétně kontrolu výkonu trestu domácího vězení blíže neupravuje, pouze v § 4, který vymezuje činnosti Probační a mediační služby, v odst. 2 pod písm. d) zmiňuje rovněž kontrolu výkonu dalších trestů nespojených s odnětím svobody.

Konkrétní oprávnění Probační a mediační služby k provádění kontroly výkonu trestu domácího vězení obsahuje trestní řád v § 334b. Tento stanoví, že kontrola výkonu trestu domácího vězení je zajišťována Ministerstvem spravedlnosti nebo jím k tomu zřízenou organizační složkou státu ve spolupráci právě s Probační a mediační službou prostřednictvím elektronického monitoringu, který umožňuje detekovat pohyb odsouzeného. Dále je v tomto ustanovení Probační a mediační služba zmíněna v souvislosti s namátkovými kontrolami, prováděnými probačními úředníky. *„Současně probační úředník odsouzenému či propuštěnému pomáhá při řešení jeho problémů formou poskytnutí odborné pomoci a poradenství s cílem vést odsouzeného ke spořádanému životu. Probační úředník je rovněž v kontaktu s rodinou odsouzeného či s osobami sdílející s klientem prostory obydlí, ve kterých odsouzený trest vykonává.“*¹⁵

Probační a mediační služba mimo jiné provádí tzv. předběžné šetření, v rámci kterého zjišťuje, zda jsou dány vhodné podmínky pro uložení trestu domácího vězení.¹⁶ Dochází tak ze strany Probační a mediační služby ke zjišťování *„důležitých okolností pro uložení tohoto trestu nebo povinnosti, tj. aktuálních bytových a sociálních poměrů pachatele a dalších okolností, které mají na případné uložení trestu domácího vězení nebo uložené povinnosti vliv. Spolupráce probačního úředníka a pachatele je podmíněna jeho souhlasem a je uskutečňována v těch případech, u kterých jsou splněny podmínky pro uložení tohoto trestu nebo povinnosti. Probační úředník může na základě provedení základní analýzy rizik a potřeb pachatele a zjištění potřeb a zájmů oběti trestného činu navrhnout soudu uložení přiměřených omezení nebo povinností obviněnému.“*¹⁷

4.1 Koncepce Probační a mediační služby

V souvislosti s Probační a mediační službou je nutno zmínit, že byla vládou schválena Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025 („Koncepce PMS“). Dle vyjádření ředitelky Probační a mediační služby,

¹⁵ Trest domácího vězení. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. © 2002–2018 [cit. 10. 3. 2018].

¹⁶ *Ibid.*, [cit. 13. 3. 2018].

¹⁷ *Ibid.*

Andrey Matouškové, Koncepce PMS „definuje čtyři klíčové strategické cíle, které mají prostřednictvím navrhovaných opatření odčlenit pachatele od dalšího páčání trestné činnosti, rozvinout systém práce s oběťmi trestných činů, zvýšit bezpečnost ve společnosti a zajistit podmínky pro efektivní fungování Probační a mediační služby.“¹⁸

Stejně jako u Koncepce vězňství do roku 2025 je i pro Koncepti PMS zvoleno úvodní motto: „Kriminalitu odstranit nedokážeme, ale při práci s pachateli, oběťmi a jinými lidmi, kterých se zločin dotkl, chceme podpořit začátek nového příběhu. Snažíme se o to, aby to byl příběh pozitivní změny.“¹⁹ Dle mého názoru je toto úvodní motto velice příhodné a vystihuje podstatu činnosti pracovníků Probační a mediační služby, a to nejenom v souvislosti s kontrolou výkonu trestu domácího vězení.

Koncepce PMS zmiňuje rovněž absenci elektronického monitorovacího systému, což s sebou přináší „vyšší časové a personální nároky. Do výkonu namátkových kontrol byli až na výjimky zařazeni všichni zaměstnanci středisek PMS, což je více, než bude nutné v případě využívání EMS. Soudy rovněž z důvodu absence EMS postupně na ukládání tohoto trestu rezignovaly a počet rozhodnutí o uložení tohoto trestu se postupně snižuje... v roce 2016 bylo zaevidováno pouze 169 případů.“²⁰

Probační a mediační služba označuje jako zásadní výzvu pro letošní rok 2018 zavedení elektronického monitorovacího systému do praxe. Z počátku roku 2018 je počítáno s testováním systému a následným využitím jeho ostré verze, ke kterému by mělo dojít v průběhu jara roku 2018.²¹

5 Domácí vězení v Norsku

Pro porovnání jsem vybrala alespoň krátkou zmínku o norské právní úpravě. Důvodem výběru je skutečnost, že právě z Norska je čerpána inspirace v oblasti vězňství, přičemž jako příklad z nedávné doby lze uvést zahájení projektu Otevřená věznice.²²

¹⁸ Novinky – Koncepce probace a mediace v ČR podpoří snížení recidivy a ochranu společnosti. *Probační a mediační služba České republiky* [online], © 2002–2018 [cit. 23. 1. 2018].

¹⁹ Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. © 2002–2018 [cit. 23. 1. 2018].

²⁰ *Ibid.*, s. 30–31.

²¹ Novinky – PMS čeká v roce 2018 zavedení náramků do praxe či rozvoj restorativních programů. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. 2002–2018 [cit. 27. 1. 2018].

²² Více k tomu viz O otevřených věznicích v Norsku. *Vězeňská služba České republiky* [online]. © 2018 [cit. 14. 4. 2018].

Norská právní úprava oproti české právní úpravě neobsahuje sama o sobě trest domácího vězení jako takový, ale trest odnětí svobody, přičemž Norská nápravná služba posléze rozhoduje o tom, zda bude trest vykonáván ve věznici či v domácím prostředí, jakožto domácí vězení. Výkon a jeho kontrola probíhá buď s elektronickým monitoringem, přičemž tato spočívá v technické, ale i namátkové kontrole a dále je doplňována návštěvami odsouzeného na středisku Nápravné služby. Druhou možností je kontrola výkonu bez elektronického monitorování odsouzeného, která je tak logicky „ochuzena“ o onu technickou kontrolu odsouzeného.²³

V Norsku je tento trest „ukládán na kratší dobu, ale v intenzivnější formě. Po dobu několika měsíců odsouzený navštěvuje i několikrát týdně probačního pracovníka, je kontrolován doma a v zaměstnání, nebo ve škole.“²⁴

Z výše nastíněného norského modelu výkonu domácího vězení je zřejmé, že kontrola je prováděna i prostřednictvím elektronického monitoringu, který se Česká republika stále snaží uvést do provozu. Zároveň za zmínku stojí skutečnost, že Norská nápravná služba rozhoduje o způsobu výkonu trestu, tj. zda bude vykonáván ve věznici nebo v domácím prostředí, jak jsem uváděla již výše. V porovnání s Českou republikou je zajímavé, že s účinností od 1. října 2017 došlo ke snížení počtu typů věznic ze čtyř na pouhé dva typy s tím, že v rámci mírnějšího typu, tj. věznice s ostrahou, jsou zřízena oddělení vymezená v § 12a zákona č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů („zákon o VTOS“). Přičemž do těchto oddělení budou odsouzení dle § 12a odst. 2 zákona o VTOS umístováni podle míry vnitřního a vnějšího rizika, které bude vyhodnoceno odbornou komisí (§ 12b odst. 1 zákona o VTOS). O umístění bude s odkazem na § 12b odst. 2 zákona o VTOS rozhodovat ředitel věznice, do které bude odsouzený pro výkon trestu zařazen. Rozhodnutí o zařazení odsouzeného do typu věznice však dle § 9 odst. 1 zákona o VTOS s odkazem na právní úpravu trestního zákoníku a trestního řádu i nadále zůstává v pravomoci soudu. Z tohoto je tak

23 HERICH, Lukáš. Srovnání norského a českého modelu ukládání některých alternativních trestů. *Trestní právo*, 2016, roč. XX., č. 2, s. 11.

24 Ibid.

možno shrnout, že drobné připodobnění zde je, avšak tato problematika je poněkud obsažnější a není cílem tohoto příspěvku se jí blíže věnovat.

6 Smysl a účel trestu domácího vězení ve vztahu k resocializaci odsouzeného

Opět se dostáváme do situace, kdy věznice začínají být přeplněné, otvírají se opětovně věznice, které byly v souvislosti s amnestií prezidenta Václava Klause vyhlášeny ke dni 1. 1. 2013 uzavřeny.²⁵ V publikaci vydané Institutem pro kriminologii a sociální prevenci (dále jen „IKSP“) je však postoj ve vztahu ke snížení počtu vězňů, poté co bude zaveden elektronický monitoring vyjádřen poněkud skeptičtěji.²⁶ „*Může totiž dojít k tzv. net widening efektu, tj. ke změně ve směru snížení podílu méně intenzivních alternativních trestů ve prospěch domácího vězení.*“²⁷ Dále je třeba si klást otázku, jakým způsobem přispět k vyšší úspěšnosti resocializace odsouzeného po jeho propuštění na svobodu.

Ačkoliv se může na první pohled zdát, že toto až tak se zvoleným tématem příspěvku nesouvisí, mám za to, že tomu tak není. Pokud by trest domácího vězení a především následná kontrola jeho výkonu byla efektivní a rovněž v rámci justice by existovalo přesvědčení, že tento trest je opravdu trestem účinným a zajišťujícím naplnění účelu trestního práva, mám za to, že by mnohé problémy spojené s resocializací odsouzeného po jeho propuštění na svobodu odpadly (pokud by však nenastal výše zmíněný efekt). Důvodem je mimo jiné skutečnost, že odsouzený k výkonu trestu domácího vězení je stále ve svém rodinném prostředí, může nadále chodit do svého zaměstnání (nutno však připustit, že ne vždy si zaměstnání musí udržet poté, co se zaměstnavatel dozví o jeho trestné činnosti, za kterou byl pravomocně odsouzen) a nejsou tak zprůtrhány rodinné vazby. Nedochází ani k tomu, že je na něho působeno ve věznici také ze strany ostatních vězňů, což může mít mnohdy také zcela zásadní vliv na jeho další životní postoje a jednání.

²⁵ Znovuotevření věznice v Drahoněch. *Vězeňská služba České republiky* [online]. © 2018 [cit. 10. 3. 2018].

²⁶ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 51.

²⁷ *Ibid.*

Jinými slovy „pachatel může zůstat v přirozeném prostředí bez nutnosti zásadně měnit své základní návyky a zvyklosti, avšak s výrazným omezením na svobodu.“²⁸

Na straně druhé se domnívám, že nelze zapomínat, že ani uložení trestu domácího vězení vše nespasí. Vždy bude záležet i na dalších okolnostech a na prostředí, ve kterém se odsouzený pohybuje, jelikož se může například jednat o rodinné prostředí, jehož rodinní příslušníci nejsou osobami netrestanými a ani nedisponují pevnými morálními hodnotami a životními postoji, kterými by motivovali odsouzeného k vedení řádného života do budoucna. V takovém případě pak lze jen těžko očekávat, že uložení trestu domácího vězení lépe pomůže v rámci resocializace odsouzeného, jelikož ani vazby v rámci rodiny nemusí být mnohdy zcela v pořádku. K tomuto lze podpůrně opět uvést názor IKSP, prezentovaný v již výše citované publikaci, ve které je uvedeno, že „trest domácího vězení musí být ukládán v součinnosti s Probační a mediační službou a měl by být ukládán pachatelům se stálým bydlištěm a zaměstnáním, jinak se úplně míjí smysl a efekt této sankce.“²⁹ S tímto názorem lze bezesporu souhlasit. Vždy je v konkrétním případě na zvážení i efektivnost a naplnění účelu trestu jako takového tím, že takovému pachateli bude uložen trest domácího vězení, ačkoliv podmínky, ve kterých by tento trest vykonával, nejsou zcela vyhovující.

7 Závěr

Ve svém příspěvku jsem se věnovala trestu domácího vězení a to především s ohledem na skutečnost, že je stále diskutováno užití tzv. náramků, prostřednictvím kterých by docházelo ke kontrole výkonu tohoto trestu, avšak teprve po 8 letech od zavedení trestu domácího vězení je spuštěn pilotní provoz elektronického monitorovacího systému, jehož dodavatel byl vybrán teprve v nedávné době. Vymezila jsem trest domácího vězení, právní úpravu jeho výkonu a kontroly výkonu trestu. Ve zkratce, spíše pro zajímavost, jsem zmínila norskou právní úpravu, která dopadá na domácí vězení. Na závěr příspěvku jsem uvedla úvahu ve vztahu k resocializaci odsouzeného, jelikož

²⁸ HERICH, Lukáš. Srovnání norského a českého modelu ukládání některých alternativních trestů. *Trestní právo*, 2016, roč. XX., č. 2, s. 11.

²⁹ MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, s. 51.

mám za to, že jednou z možností, jak „bojovat“ s vysokou mírou recidivy je mimo jiné i zajištění podmínek pro snazší resocializaci odsouzeného.

Co se týká možných změn, jejichž případné návrhy jsem slibovala v úvodu článku, mám za to, že zřejmě není na místě hodnotit efektivnost zavedení trestu domácího vězení do praxe, aniž by byl současně realizován také elektronický monitorovací systém, který je pro výkon tohoto trestu stěžejní. Myslím si, že nejvhodnější bude tuto právní úpravu podrobit případným změnám až s ohledem na to, co přinese zavedení elektronického monitorovacího systému. Z výše uvedeného je zřejmé, že jsme se konečně dočkali posunu v podobě sjednání dodavatele elektronického monitorovacího systému, potažmo elektronických náramků a je tak možno očekávat, že soud bude moci ukládat alternativní trest domácího vězení ve větší míře, než jak tomu bylo doposud a v případě, že se systém osvědčí, dojde tak konečně zřejmě k naplnění očekávání, se kterými byl trest domácího vězení do právní úpravy včleňován. S příchodem elektronického monitorovacího systému bude usnadněna kontrola výkonu trestu, která nebude spočívat pouze ve fyzické namátkové kontrole prováděné probačním úředníkem. Vyhledky jsou slibné. Rovněž i z důvodu přeplněnosti věznic by toto mohl být opět krok, který by tomuto problému ulevil.³⁰ Zda se však tato hypotéza naplní, to se ukáže až po čase fungování elektronického monitorovacího systému. V případě, že ani toto nezajistí větší využitelnost trestu domácího vězení a to, aby byl skutečně naplněn jeho smysl jako alternativy k trestu odnětí svobody, pak by měly být zvažovány změny v této oblasti právní úpravy. Jak jsem již zmínila výše, ale v tuto chvíli si myslím, že je ještě brzy na předčasné závěry a návrhy konkrétních změn související právní úpravy.

Poděkování, dedikace

Tento příspěvek byl napsán v rámci projektu „Vývojové tendence trestní politiky II“, č. MUNI/A/1142/2017.

³⁰ K tomu viz např. Přeplněnost věznic. *Vězeňská služba České republiky* [online]. © 2018 [cit. 25. 1. 2018].

Literatura

- MAREŠOVÁ, Alena a kol. *Výkon nepodmíněného trestu odnětí svobody – kriminologická analýza*. Praha: Institut pro kriminologii a sociální prevenci, 2016, 174 s. ISBN 978-80-7338-157-8. Dostupné z: <http://www.ok.cz/iksp/docs/432.pdf>
- NAVRÁTILOVÁ, Jana. Druhy trestů. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 393–426. ISBN 978-80-87576-64-9.
- NAVRÁTILOVÁ, Jana. Pojem a účel trestu, systém trestů. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo hmotné*. 3. vyd. Praha: Leges, 2013, s. 379–392. ISBN 978-80-87576-64-9.
- HERICH, Lukáš. Srovnání norského a českého modelu ukládání některých alternativních trestů. *Trestní právo*, 2016, roč. XX., č. 2, s. 7–12. ISSN 1211-2860.
- ŠČERBA, Filip. Trest domácího vězení po novele č. 330/2011 Sb. *Trestněprávní revue* [online]. 2012, roč. XI., č. 1, s. 1–5. ISSN 1213-5313. Dostupné z: <http://www.beck-online.cz>
- VICHEREK, Roman. Přeměna trestu domácího vězení – věc v praxi skoro nemožná. *Státní zastupitelství*, 2015, roč. XIII., č. 6, s. 29–35. ISSN 1214-3758.
- VICHEREK, Roman. Přeměna trestu odnětí svobody v trest domácího vězení. *Státní zastupitelství*, 2017, roč. XV., č. 4, s. 20–27. ISSN 1214-3758.
- Koncepce rozvoje probace a mediace do roku 2025. *Probační a mediální služba České republiky* [online]. © 2002–2018. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/download/2017_Koncepce_PM_do_roku_2025.pdf
- Náramky pro domácí vězení míří konečně do praxe. *Justice.cz* [online]. Dostupné z: <http://www.justice.cz/Justice2/MS/ms.aspx?j=33&o=23&k=2375&d=355903>
- Novinky – Koncepce probace a mediace v ČR podpoří snížení recidivy a ochranu společnosti. *Probační a mediální služba České republiky* [online], © 2002–2018. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>
- Novinky – PMS čeká v roce 2018 zavedení náramků do praxe či rozvoj restorativních programů. *Probační a mediální služba České republiky* [online]. © 2002–2018. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/novinky/>

O otevřených věznicích v Norsku. *Vězeňská služba České republiky* [online]. © 2018. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/novinky/o-otevrenych-veznicich-v-norsku/>.

Přeplněnost věznic. *Vězeňská služba České republiky* [online]. © 2018. Dostupné z: <http://vscr.cz/veznice-hermanice/novinky/preplnenost-veznic/>

Trest domácího vězení. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. © 2002–2018. Dostupné z: <https://www.pmscr.cz/trest-domaciho-vezeni/>

Trest domácího vězení. Průvodce pro pachatele. *Probační a mediační služba České republiky* [online]. © 2002–2018. Dostupné z: https://www.pmscr.cz/images/clanky/letak_TDV_CZ.pdf

Znovuotevření věznice v Drahonicích. *Vězeňská služba České republiky* [online]. © 2018. Dostupné z: <https://www.vscr.cz/novinky/znovuotevreni-veznice-v-drahonicich/>

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 169/1999 Sb., o výkonu trestu odnětí svobody a o změně některých souvisejících zákonů, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 257/2000 Sb., o Probační a mediační službě, ve znění pozdějších předpisů.

Zákon č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

Vyhláška č. 456/2009 Sb., o kontrole výkonu trestu domácího vězení.

Vyhláška č. 458/2009 Sb., kterou se stanoví denní sazba připadající na náklady spojené s výkonem trestu domácího vězení a využitím elektronického kontrolního systému a způsob jejich úhrady.

Kontakt – e-mail

348998@mail.muni.cz

K (ne)využívání institutu narovnání a úvaha nad prohlášením obviněného o spáchání skutku

Hana Kúkolová

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Univerzita
Palackého v Olomouci, Česká republika

Abstrakt

Podstatu institutu narovnání v českém trestním právu procesním lze v podstatě vyjádřit tak, že jde o dohodu mezi poškozeným a obviněným, která má přispět k řešení jejich konfliktu a jejímž schválením je ukončeno trestní stíhání, pokud jsou zároveň obviněným splněny všechny podmínky stanovené v ust. § 309 an. TŘ. Ačkoliv je narovnání v trestním řádu upraveno poměrně dostatečně, v praxi dochází k jeho využívání sporadicky. V roce 2016 dle statistických údajů státních zastupitelství vydávaných Ministerstvem spravedlnosti České republiky bylo schváleno v celé České republice pouze 79 dohod o narovnání, což je v poměru k celkovému ročnímu objemu kriminality u nás relativně zanedbatelné číslo. Otázkou je také to, zda tento institut není využíván také proto, že jednou z podmínek pro jeho aplikaci je prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán (tzv. prohlášení o vině), kdy takové prohlášení nelze zaměňovat s doznáním obviněného, které je naopak jednou z podmínek pro aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání dle ust. § 307 an. TŘ.

Klíčová slova

Způsoby trestního řízení; narovnání; prohlášení o spáchání skutku; doznání.

Abstract

The essence of the Institute of settlement in Czech procedural criminal law can be effectively expressed as an agreement between the injured party and the accused, which is to contribute to the resolution of their conflict and whose approval ends the prosecution, provided that the accused met all the conditions laid down in § 309 Criminal Code. Although the Criminal

Procedure Code provides a relatively satisfactory treatment of the settlement, in practice it is used rather sporadically. According to statistical data of state prosecutor's offices issued by the Ministry of Justice of the Czech Republic, only 79 settlements were approved in the whole Czech Republic in 2016. In relation to the total annual volume of crime, such number is relatively negligible. The question is also whether this institute isn't also used because one of the conditions for its application, which is a statement by the accused that he has committed an act for which he is prosecuted (a so-called guilty statement), where such a statement can not be confused with the confession of the accused, which is one of the conditions for the application of the conditional discontinuance of criminal prosecution according to § 307 Criminal Code.

Key words

Special Ways of Criminal Procedure; Settlement; Statement about Committing an Offense; Confession.

1 Úvod

I přes to, že je teorie restorativní justice v českém trestním právu procesním prosazována již několik let a na toto téma vznikla řada odborných příspěvků a prací, mám za to, že jde stále o aktuální téma, neboť i když jsou orgány činné v trestním řízení vedeny k tomu, aby v každém konkrétním případě zvažovaly, zda nepřichází v úvahu alternativní vyřízení trestní věci ve formě odklonu, případně uložení alternativního trestu, po zhodnocení statistických dat je možno konstatovat, že jde stále o nepříliš využívané instituty. V dalším textu tohoto příspěvku se proto pokusím zhodnotit možné důvody pro neužívání alternativních postupů v trestním řízení, a to konkrétně odklonu od standardního trestního řízení ve formě narovnání dle § 309 TŘ. Pro porovnání jsou v textu zmiňovány také důvody pro nevyužívání odklonů dle § 179 g TŘ a § 307 TŘ.

Cílem tohoto příspěvku je zaměřit se na specifika odklonu ve formě narovnání, který je v praxi využíván poměrně sporadicky, kdy důležitým zdrojem k vypracování příspěvku je mimo judikaturu také analýza statistických údajů zveřejňovaných Ministerstvem spravedlnosti České republiky. První část

příspěvku je dále také zaměřena na možný postup obhajoby při vyřízení věci odklonem. Druhá část příspěvku je věnována úvaze nad prohlášením obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán (tzv. prohlášení o vině), dle podmínek pro schválení narovnání, ve vztahu k doznání obviněného, které je naopak jednou z podmínek pro aplikaci podmíněného zastavení trestního stíhání. Mám za to, že zejména u nedbalostních trestných činů (např. u trestných činů páchaných v silniční dopravě), u kterých se odklony v praxi nejčastěji využívají, může mít rozlišení těchto pojmů zásadní význam.

Přesto, že v současnou chvíli není zcela jednoznačné, zda k plánované rekonstrukci trestního řádu vůbec dojde, závěrem tohoto příspěvku nabízím podněty k úvaze nad možnými změnami trestního řádu, které by mohly přispět k rozšíření možnosti aplikace narovnání v praxi.

2 Narovnání

Narovnání je institut, jehož cílem je v podstatě řešení konfliktu obviněného s poškozeným, který vznikl spácháním trestného činu, kdy vzájemná domluva těchto osob vede k uzavření jakéhosi smíru, resp. dohody. Schválením dohody o narovnání je pak trestní stíhání ukončeno, pokud jsou zároveň obviněným splněny všechny další podmínky stanovené v § 309 an. TŘ.¹

K základním podmínkám pro využití této formy odklonu patří v prvé řadě to, že projednávaný skutek je přečinem, tj. jde o nedbalostní nebo úmyslný trestný čin, na který trestní zákon stanoví trest odnětí svobody s horní hranicí trestní sazby do pěti let (§ 14 odst. 2 TŽ). Vzhledem k tomu, že trestní zákoník obsahuje poměrně velké množství skutkových podstat, které lze klasifikovat jako přečiny, musí být proto pro aplikaci narovnání splněny také další podmínky obsažené v § 309 TŘ.

Ačkoliv je následující podmínka pro schválení narovnání zařazena až na úplný konec § 309 odst. 1 TŘ, dle mého názoru je to ve své podstatě jedna ze stěžejních podmínek pro schválení narovnání a z tohoto důvodu si ji dovoluji zařadit naopak na úplný začátek výčtu podmínek pro vyřízení věci odklonem ve formě narovnání. Pro schválení narovnání se vyžaduje, aby soud a v přípravném řízení státní zástupce tento způsob vyřízení věci považovali za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu,

¹ JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 721.

k míře, jakou byl přečinem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům. V případě, že soud či státní zástupce nebudou mít za to, že je tento způsob vyřízení věci dostačující, k vyřízení věci odklonem by nemělo dojít, ani při splnění dalších podmínek.

Další důležitou podmínkou, která musí být při aplikaci narovnání splněna, je to, že obviněný i poškozený musí s vyřízením věci pomocí odklonu souhlasit. Povinností obviněného je dále prohlášení, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně vážně a určitě. Pro aplikaci odklonu ve formě narovnání je rovněž nutné, aby obviněný uhradil poškozenému škodu způsobenou přečinem nebo vydal bezdůvodné obohacení získané přečinem nebo k tomu učinil jiná vhodná opatření (pozn. autorky: jiným vhodným opatřením může být například nahlášení škodné události na pojišťovnu). Poslední podmínkou ke schválení narovnání je pak složení peněžité částky určené státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti na účet soudu.²

V případě, že dojde ke splnění všech výše uvedených podmínek, soud (a v přípravném řízení státní zástupce) usnesením zastaví trestní stíhání a schválí narovnání, kdy současně nebude vyneseno výroky o vině a výroky o trestu. Po schválení narovnání tedy pachatel není ukládán trest jako ve standardním trestním řízení. Velikou výhodou narovnání je to, že schválení dohody o narovnání se eviduje v Rejstříku trestů pouze jako skutečnost významná pro trestní řízení (dle § 313 TR a § 2 zákona č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů) a pachatel nemá v této evidenci záznam o odsouzení. Při sankcionování dopravních deliktů, u kterých přichází v úvahu vyřízení věci pomocí tohoto odklonu nejčastěji, je za velký přínos nutno považovat rovněž to, že pachatel dopravního deliktu nemusí být při schválení dohody o narovnání zbaven možnosti řídit motorová vozidla. Domnívám se, že právě z tohoto důvodu je aplikace narovnání u dopravních trestných činů, spíše výjimkou, jelikož pro soudy či státní zástupce je výhodnější postup, kdy mohou právě například po pachateli trestného činu v dopravě požadovat, aby se zavázal k tomu, že se zdrží během určité zkušební doby řízení motorových vozidel a soud jej tedy po stanovenou zkušební dobu bude mít pod dohledem.

² Blíže k podmínkám narovnání viz např. VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, s. 858–866.

Ze shora uvedených podmínek pro schválení narovnání a rovněž z judikatury³ vyplývá, že narovnání není možné aplikovat v případech, kdy vůbec nebyla způsobena škoda a v řízení nevystupuje žádný poškozený, jelikož ke schválení narovnání je potřebný, již výše uvedený, souhlas poškozeného s tímto postupem. Schválení narovnání nepřichází v úvahu dle § 310a TŘ ani v případech, kdy sice na pozůstalé osoby přecházejí podle § 45 odst. 3 TŘ práva poškozeného, ale tyto osoby újmu přímo neutrpěly a proto těmto osobám nepřísluší práva zakotvená v § 309 a § 311 TŘ, tj. zejména právo udělit souhlas se schválením narovnání (viz např. rozsudek Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 8. 2007, sp. zn. 4 Tz 63/2007).

Při řízení o již zmíněných trestných činech spáchaných v silniční dopravě, u nichž se využití alternativy od potrestání v podobě odklonu přímo nabízí, proto nepřichází v úvahu schválení narovnání například u trestných činů ohrožení pod vlivem návykové látky či maření výkonu úředního rozhodnutí, jelikož v těchto případech nemusí vůbec figurovat osoba poškozeného. Podstatnou nevýhodou institutu narovnání a jednou z možných příčin jeho možného nevyužívání v praxi proto může být to, že aplikace podmíněného zastavení trestního stíhání či podmíněného odložení podání návrhu na potrestání je umožněna na rozdíl od narovnání také v případech, kdy spáchaným trestným činem nevznikla žádná škoda a v řízení nebude vystupovat žádný poškozený.

Schválení narovnání rovněž nepřichází v úvahu v případech, kdy poškozený v trestním řízení sice bude, ovšem bude tento postup výslovně odmítat, anebo bude pro případ možné dohody o narovnání vznášet přemrštěné požadavky, s nimiž nebude souhlasit obviněný.⁴ Domnívám se, že orgány činné v trestním řízení by neměly jakkoliv působit na poškozeného, aby své stanovisko změnil nebo aby své požadavky zmírnil a mohlo tak dojít ke schválení narovnání. Soudce i státní zástupce by v těchto případech tedy mohli dle mého názoru poškozeného neformálně poučit o tom, jaké důsledky by mělo neschválení narovnání. Lze si představit situaci, kdy narovnání schváleno nebude, obviněnému bude uložen trest včetně povinnosti nahradit škodu poškozenému v určité výši, obviněný ovšem bude mít také

³ Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 9. 2008, sp.zn. 11 Tdo 1202/2008.

⁴ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 3507.

záznam v rejstříku trestů a z tohoto důvodu přijde o zaměstnání a nebude schopen dostát svým závazkům a povinnostem dle rozsudku, tj. nebude moci nahradit škodu poškozenému, což by se v případě schválení narovnání stát nemuselo. Uvedení takového příkladu soudem nebo státním zástupcem by dle mého názoru ještě nemuselo být považován za zásah do rozhodovacího procesu poškozeného.

Přesto by soud podle mého názoru neměl pokud možno vůbec zasahovat do jednání obviněného s poškozeným a aktivně se podílet na mimosoudním vyřízení věci, a to zejména s ohledem na zachování nestrannosti soudu. Nelze tedy považovat za správný postup soudu, který by uložil stranám povinnost vyvíjet aktivitu k vyřízení věci odklonem mimo hlavní líčení a nabádal je k mimosoudnímu jednání. Dle *Šámala* naopak požadavek aktivního zapojení soudce do vyřízení věci pomocí odklonu ve formě narovnání signalizuje to, že v takových případech není alternativní forma trestního řízení na místě a jako vhodnějším se jeví konání standardního trestního procesu, jehož výsledkem bude rozhodnutí na základě spolehlivě zjištěného stavu věci.⁵

Nutno podotknout, že i když budou splněny shora uvedené podmínky pro schválení narovnání, jak jsem již uvedla, musí soud a v přípravném řízení státní zástupce tento způsob vyřízení věci považovat za dostačující vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného činu, k míře, jakou byl přečinem dotčen veřejný zájem, k osobě obviněného a jeho osobním a majetkovým poměrům. Jde tedy o fakultativní způsob vyřízení věci a obviněný na něj nemá právní nárok (viz např. Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 8. 2014, sp.zn. 11 Tdo 1029/2014).

Jedním z důvodů, proč není narovnání v aplikační praxi využíváno, může být dále také to, že zákonodárce novelou č. 193/2012 Sb. umožnil u podmíněného zastavení trestního stíhání a u podmíněného odložení návrhu na potrestání, aby pachatel složil na účet soudu a v přípravném řízení na účet státního zastupitelství peněžitou částku určenou státu na peněžitou pomoc obětem trestné činnosti, kdy tento postup, u kterého se nevyžaduje souhlas poškozeného, prakticky supluje institut narovnání v případech, kde nevystupuje poškozený. K využívání tohoto odklonu ve formě narovnání proto dochází méně často, než je tomu u ostatních typů odklonů, jelikož musí

⁵ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 3507.

být dosaženo výše uvedeného souhlasu poškozeného s touto formou vyřízení věci, a proto bývá zřejmě z důvodu absence poškozeného a případně také z důvodu obtížnosti sjednávání dohody o narovnání upřednostňován postup podle § 179 g nebo § 307 TŘ.

2.1 Statistické údaje k využívání institutů podle § 179 g TŘ, § 307 a 309 TŘ

Přesto, že jednou z výhod odklonů je zejména to, že vyřízení věci je rychlejší a *quasi* sankční opatření následuje prakticky bezprostředně po spáchání činu pachatelem na rozdíl od standardního postupu v trestním řízení, jsou odklony v trestním řízení využívány v České republice bohužel poměrně málo, což vyplývá z níže uvedených statistických údajů státního zastupitelství. Statistická data uvedená v tabulce se vztahují k vyřízení trestních věcí prostřednictvím podmíněného zastavení trestního stíhání, podmíněného odložení podání návrhu na potrestání a narovnání v letech 2011 až 2016, a to včetně statistických údajů o využívání kvalifikovaných podmínek odklonů uvedených v § 179 g odst. 2 TŘ a § 307 odst. 2 TŘ, které byly zavedeny novelou trestního řádu provedenou zákonem č. 193/2012 Sb., s účinností od 1. 9. 2012. Cílem této novely bylo umožnit vyřízení trestních věcí pomocí odklonů také v některých specifických případech, pro jejichž povahu se dříve alternativní způsoby trestního řízení v praxi mnoho nevyužívaly (např. dopravní delikty způsobené pod vlivem alkoholu).⁶ Po 1. 9. 2012 se s ohledem na shora uvedené očekávalo, že dojde k navýšení počtu vyřízení věcí odklonem podle § 179 g odst. 2 a § 307 odst. 2 TŘ, kdy se nad rámec základních podmínek pro aplikaci odklonů obviněný dále také zaváže, že se po určitou dobu zdrží té činnosti, v souvislosti s níž se dopustil trestného činu (zejména řízení všech motorových vozidel).

Po zhodnocení statistických údajů lze ovšem konstatovat, že ani shora uvedená novela trestního řádu k většímu využívání odklonů v praxi příliš nepřispěla. S ohledem na zaměření tohoto příspěvku uvádím rovněž počty schválených narovnání dle ust. § 309 TŘ v letech 2011 až 2016,

⁶ Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. S. 27 [cit. 24. března 2018]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6 & CT=510 & CT1=0>

a to pro porovnání s počtem odklonů ve formě podmíněného zastavení trestního stíhání a podmíněného odložení podání návrhu na potrestání, kdy z níže uvedeného jednoznačně vyplývá, že narovnání se využívá v porovnání s ostatními odklony opravdu velmi málo. U počtu schválených narovnání uvádím v závorkách pro představu také počty procent schválených narovnání z celkového počtu stíhaných osob v uvedených letech.

	2011	2012	2013	2014	2015	2016
§ 179 g odst. 1	2124	2952	3126	3194	2408	2169
§ 179 g odst. 2	-	-	173	158	146	206
§ 307 odst. 1	3692	2967	2328	2173	2800	2773
§ 307 odst. 2	-	-	34	50	51	84
§ 309	143 (0,12%)	97 (0,08%)	62 (0,05 %)	57 (0,05 %)	81 (0,08 %)	79 (0,08 %)

Zdroj: Statistický list trestní – Přehled o počtu rozhodnutí⁷

Jak bylo shora uvedeno, před účinností novely č. 193/2012 Sb., nebývaly instituty podle § 179 g a § 307 TŘ v praxi aplikovány v řízeních o trestných činech v dopravě spáchaných pod vlivem alkoholu, kdy jednou z příčin bylo to, že před účinností shora uvedené novely nebylo možné uložit pachateli omezení v podobě zákazu řízení motorových vozidel, kdy takový postup mohl být orgány činnými v trestním řízení vnímán jako nepřiměřeně mírný vzhledem k povaze a závažnosti spáchaného trestného činu. Při sankcionování dopravních deliktů spáchaných pod vlivem alkoholu se bude podle mého názoru jednat zcela jistě o výjimečné případy, když trest zákazu činnosti pachateli uložen nebude.

S ohledem na shora uvedená statistická data si ovšem dovoluji uvést, že byť je možné při odklonech dle § 179 g odst. 2 TŘ a § 307 odst. 2 TŘ po pachateli, který spáchal dopravní delikt pod vlivem alkoholu, požadovat, aby se po stanovenou dobu zdržel řízení motorových vozidel, využití těchto forem odklonů mají v čase poměrně kolísavou tendenci. Mám za to, že tomu

⁷ MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI. Přehled statistických listů. *cslav.justice.cz* [online]. [cit. 8. května 2018]. Dostupné z <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>

tak je z toho důvodu, že pachatelé trestných činů v dopravě důkladně zvažují, jakou obhajobu zvolí a zda vůbec budou s aplikací těchto alternativních postupů souhlasit, jelikož v případě standardního trestního řízení mohou pachatelé docílit pro ně příznivějších důsledků než při využití odklonu. Jedná se zejména o to, že pachatelé dopravního deliktu bude v zásadě ukládán nepodmíněný trest odnětí svobody s podmíněným odkladem spolu s trestem zákazu řízení motorových vozidel. Na rozdíl od zkušební doby v rámci některého z odklonů, může pachatel po výkonu poloviny trestu zákazu činnosti ovšem požádat o podmíněné upuštění od výkonu zbytku trestu dle ust. § 90 TZ. Vzhledem k tomu, že pro mnoho pachatelů má řídicí oprávnění mnohdy existencionální význam s ohledem na to, že jej potřebují k výkonu svého zaměstnání, bude tedy pro ně jistě příznivější zvolit postup, při němž dosáhnou uložení co nejkratšího trestu zákazu řízení motorových vozidel. Tato skutečnost může být tedy jedním z důvodů nevyužívání odklonů v praxi. *De lege ferenda* by tedy mohlo k častějšímu využívání alternativních způsobů trestního řízení přispět, pokud by zákonodárce zvážil, zda by obviněnému v rámci uplynutí poloviny zkušební doby stanovené při vyřízení věci odklonem také neposkytl podobnou možnost jako v ust. § 90 TZ. Vzhledem k tomu, že podmínky pro schválení narovnání jsou na Slovensku podle § 220 zákona č. 301/2005 Z.z., trestný poriadok, prakticky shodné, jako podmínky pro schválení narovnání v České republice, uvádím v následující tabulce také statistické údaje k využívání institutu narovnání podle dostupných údajů Generálnej prokuratúry Slovenskej republiky v letech 2012–2017.

	2012	2013	2014	2015	2016	2017
§ 220 TP	779	848	634	586	469	464

Zdroj: Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti⁸

Ze shora uvedených statistických dat vyplývá, že byt' jsou právní úpravy České republiky a Slovenské republiky týkající se institutu narovnání takřka

⁸ GENERÁLNA PROKURATURA SLOVENSKEJ REPUBLIKY. Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti. *genpro.gov.sk* [online]. [cit. 8. května 2018]. Dostupné z <http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>

totožné, je u nás (tj. v ČR) využití odklonu ve formě narovnání spíše vzácností na rozdíl od aplikační praxe na Slovensku.

3 Prohlášení obviněného o spáchání skutku vs. doznání

Doznání obviněného ani prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, není nijak legálně vymezeno, avšak výkladem lze dojít k tomu, že tyto pojmy není možno zaměňovat, jelikož jejich obsah by měl být rozdílný. V dalším textu tohoto příspěvku se proto pokusím rozlišit obsahové náležitosti doznání a prohlášení o spáchání skutku a jejich význam pro aplikaci odklonů v praxi.

3.1 Prohlášení obviněného, že skutek spáchal

Jednou z podmínek pro schválení narovnání podle § 309 TŘ, jemuž je tento příspěvek věnován, je to, že obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, a nejsou důvodné pochybnosti o tom, že jeho prohlášení bylo učiněno svobodně, vážně a určitě. Souhlas obviněného s vyřízením věci pomocí narovnání spolu s prohlášením obviněného o spáchání skutku nelze v žádném případě chápat jako doznání viny, jelikož je podle čl. 6 odst. 2 EÚLP nutno každého, kdo je obviněn z trestného činu, považovat za nevinného, dokud jeho vina nebyla zákonným způsobem prokázána, tj. dokud nebylo rozhodnuto o vině pachatele trestného činu rozsudkem.

Obviněný svým souhlasem dává vlastně svolení s vyřízením věci pomocí odklonu a tím i souhlas s upuštěním od dalšího stíhání. To, že následně prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, nelze ovšem chápat jako doznání ke spáchání činu, které je nutné pro aplikaci odklonů dle § 179 g TŘ a § 307 TŘ.

V případě, že dojde ke splnění podmínek pro schválení narovnání a obviněný prohlásí, že spáchal skutek, pro který je stíhán, v případě, že ke schválení narovnání nedojde, nemusí se obávat, že by toto prohlášení mohlo být proti němu použito v trestním řízení jako jakýsi hlavní a klíčový důkaz. Dle § 314 TŘ, které bylo do trestního řádu zavedeno s účinností od 1. 1. 2002, je totiž výslovně stanoveno, že nebylo-li narovnání soudem nebo v přípravném řízení státním zástupcem schváleno poté, co obviněný učinil prohlášení podle § 309 odst. 1 TŘ, že spáchal skutek, pro který

je stíhán, nelze k tomuto prohlášení v dalším řízení přihlížet jako k důkazu, kdy v opačném případě by to odporovalo jedné ze základních zásad trestního procesu, a to presumpci nevinu.

„V případě prohlášení viny obviněným totiž nejde o kvalifikované doznání právně relevantních skutkových okolností zakládajících trestní odpovědnost obviněného za konkrétní trestný čin, procesně zachycený ve formě umožňující použití uvedených skutečností jako důkazů o vině obviněného v hlavním líčení.“⁹

Prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, by mělo být učiněno v rámci výslechu obviněného, který má povahu vyjádření obviněného k věci a není tedy nutné, aby se obviněný podrobně vyjadřoval ke skutečnostem, které jsou mu kladeny za vinu. Soud se při výslechu obviněného nezaobírá tím, že v předchozích výpovědích obviněného je rozpor a není tedy nutné číst protokoly o dřívějších výpovědích obviněného. Při výslechu obviněného jde především o to, aby prohlášení, že obviněný spáchal skutek, pro který je stíhán, učinil dobrovolně, zda porozuměl jeho obsahu a zda zná důsledky svého postupu, tj. že se v případě schválení narovnání vzdává svého práva na řádný proces.¹⁰

Co konkrétně by mělo prohlášení o spáchání skutku obsahovat, dovozuje judikatura, která se v tomto směru postupně vyvíjí a lze toliko konstatovat, že prohlášení obviněného o tom, že spáchal skutek, pro který je stíhán, nemusí obsahovat jakési doznání viny v celém rozsahu, kdy by se obviněný musel detailně vyjadřovat k okolnostem naplňujícím všechny znaky skutkové podstaty včetně zavinění na rozdíl od doznání. V případě prohlášení obviněného by mělo být proto dostačující, když obviněný konstatuje, že spáchal skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání podle ust. § 160 TŘ (resp. sděleno obvinění ve zkráceném přípravném řízení). Při prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, je možné, že obviněný skutek v některých podrobnostech vylíčí i jinak, než je uvedeno v usnesení o zahájení trestního stíhání, resp. sdělení podezření. V takovém případě je ovšem nutné, aby byla zachována totožnost skutku (resp. totožnost jednání nebo následku).

⁹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl.* 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 2346.

¹⁰ VANTUCH, Pavel, *Obhajoba obviněného.* 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 562.

3.2 Doznání

Doznání je jednou z podmínek, kterou musí obviněný splnit při vyřízení věci odklonem dle § 179 g TŘ a § 307 TŘ. Doznání obviněného musí být obsaženo v jeho výpovědi podle § 90 an. TŘ, kdy je nutné, aby obsahovalo jak otázku zavinění, tak skutkové okolnosti vztahující se k naplnění zákonných znaků trestného činu. Primárně se doznání týká skutkových okolností a mělo by být dostačující, když obviněný dozná skutečnosti, ze kterých vyplývá, že se trestného činu dopustil, bez toho, aby jednoznačně uvedl, o jaký trestný čin se jedná a jeho právní kvalifikaci.¹¹

V případě, že by se obviněný k činu doznal, ale například uvedl, že byla částečně vina i na straně poškozeného, není možné věc vyřídít pomocí odklonu, jelikož takové prohlášení nelze považovat za doznání v uvedeném smyslu (viz například Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 2. 2012, sp.zn. 6 Tdo 146/2012, Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. 5 Tdo 347/2004 nebo Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. 3 Tdo 263/2008). Lze tedy konstatovat, že doznání obviněného musí bez výhrad zahrnovat celý skutek, pro který bylo zahájeno trestní stíhání a musí tedy obsahovat všechny skutkové okolnosti naplňující zákonné znaky stíhaného trestného činu včetně zavinění a protiprávnosti. Není proto možné, aby se například k části skutku vyjádřil obviněný tak, že toto jednání popírá. Nestačí také, pokud se obviněný dozná ke skutkovým okolnostem, ale popírá své zavinění, ať úmyslné či nedbalostní.

„Za doznání s výhradami lze jistě považovat takovou výpověď obviněného, kterou se snaží v rozporu se skutkovými a právními závěry orgánů činných v trestním řízení zlehčit svoji vinu a tím snížit rozsah své trestní odpovědnosti. Typicky jde právě o situaci, kdy orgány činné v trestním řízení shledávají podle výsledků důkazního řízení vylučně zavinění obviněného, zatímco ten tvrdí, že skutek, který je předmětem trestního řízení, spoluзavinila další osoba či osoby. Pokud ovšem orgány činné v trestním řízení dospějí ke závěru, že na posuzovaném skutku a trestném činu se vedle obviněného podílí svým zaviněním i další osoba či osoby, pak výpověď obviněného, v níž je tato skutečnost uváděna, nutno považovat za doznání ve smyslu ustanovení § 307 odst. 1 písm. a) TŘ a nikoli za doznání s výhradami.“¹²

¹¹ ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. II. díl. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, s. 3480.

¹² Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 2. 2012, sp.zn. 6 Tdo 146/2012.

Jak již bylo výše uvedeno, musí doznání obviněného obsahovat celý skutek, o němž je řízení vedeno. Dle judikatury lze ovšem za doznání ve smyslu § 307 odst. 1 písm. a) TŘ považovat i výpověď obviněného, ve které dozná, že se trestného činu dopustil, bez toho, aby výslovně uvedl, že se cítí vinen určitým činem, přičemž ve věcech, kdy připadá v úvahu zavinění ve formě nevědomé nedbalosti je možno za doznání považovat i výpověď, ve které obviněný neuvádí některé podstatné okolnosti významné pro posouzení trestnosti činu, neboť je právě pro svou nepozornost, v níž lze spatřovat nedbalost, nepostřehl, ale připouští, že tyto okolnosti nastaly, a nevznáší žádné výhrady vůči své trestní odpovědnosti.

Shora uvedený případ nastal tehdy, kdy bylo podmíněně zastaveno trestní stíhání řidičky, která při poslechu hudby ze sluchátek začala předjíždět ve chvíli, kdy ji předjíždělo jiné vozidlo, což řidička vůbec nepostřehla. Řidič předjíždějícího vozidla byl donucen strhnout řízení vlevo, v důsledku čehož vjel na levou krajnici a dále do levého příkopu, přičemž narazil do stromu a havaroval v levém příkopu. Obviněná si při svém výslechu nedokázala vybavit, zda v okolí spáchání skutku předjížděla konkrétní vozidla, uvedla ovšem, že určitá vozidla předjížděla. Řidička dále nedokázala uvést žádné konkrétní skutečnosti potvrzující její zavinění dopravní nehody, toto zavinění ovšem nevyloučila a připustila, že mohla takovou situaci navodit. Nedokázala se vyjádřit, zda v tomto případě použila ukazatel směru jízdy, a své zavinění tedy nepopřela.¹³

K doznání obviněného je nutno podotknout, že trestní řád výslovně neuvádí, tak jako u prohlášení o spáchání skutku v § 314 TŘ, jestli je možno doznání obviněného považovat za důkaz v případech, kdy k vyřízení věci pomocí odklonu nedojde. *Vantuch* ovšem uvádí, že „doznání obviněného ke spáchání trestného činu není samo o sobě důkazem o tom, že se obviněný skutečně trestného činu dopustil, a může být v pozdějším trestním řízení vyvráceno, pokud k podmíněnému zastavení trestního stíhání nedojde.“¹⁴

Do budoucna by mohl zákonodárce zvážit, že by byl shora uvedený problém vyřešen tak, jak navrhuje *Ščerba*, tj. tak, že podmínka doznání obviněného

¹³ Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 3. 5. 2005, sp.zn. 4 To 383/2005; publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí pod sp.zn. Rt 57/2006.

¹⁴ VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, s. 548.

u odklonů dle § 179 g TŘ a ust. § 307 TŘ by byla nahrazena podmínkou prohlášení obviněného, že spáchal skutek, pro který je stíhán, s tím, že i zde by v případě nevyřízení věci pomocí odklonu nemohlo být na prohlášení obviněného nahlíženo jako na důkaz¹⁵. Dlužno dodat, že je poměrně nezvyklé, že pro aplikaci mírnějších forem odklonů je vyžadováno doznání obviněného, které je nutno vztahovat kompletně na celý skutek včetně formy zavinění, na rozdíl od narovnání, u kterého se vyžaduje pouze prohlášení o spáchání skutku, které je s ohledem na vše shora uvedené možno považovat za méně závaznou formu vyjádření obviněného.

4 Závěr

Ačkoliv se v některých případech využití alternativního vyřízení věci přímo nabízí a účelu trestního řízení lze dosáhnout jednodušším způsobem bez potřeby provádění zdlouhavého dokazování, je ze shora uvedených statistických údajů patrné, že využití odklonu ve formě narovnání je v českém trestním řízení (resp. v přípravném řízení) poměrně marginální. Tato možnost při vyřizování trestních věcí byla přitom zavedena do trestního řádu s cílem přispět k rychlejšímu vyřizování trestních věcí v případech, kdy stát na trestním postihu pachatele nemá velký zájem a spáchaný trestný čin má spíše povahu sporu mezi obviněným a poškozeným.

To, že narovnání není v praxi příliš využíváno, jelikož nelze vždy dosáhnout dohody obviněného s poškozeným a jejich souhlasu s vyřízením věci pomocí narovnání, není žádnou novinkou. Zůstává proto otázkou před možnou rekonfigurací, zda by k většímu využití tohoto typu odklonu nepřispěla změna podmínek pro schválení narovnání, případně změna v tom smyslu, že by obvinění měli na vyřízení věci pomocí odklonu ve formě narovnání právní nárok.

K většímu využívání odklonů v praxi by také mohla přispět častější realizace zásady oportunitity v tom smyslu, že například u méně závažné kriminality by k aplikaci odklonů docházelo primárně již v přípravném řízení a k projednání věci ve standardním trestním řízení by docházelo spíše výjimečně. Případně by mohlo dojít ke specifikaci některých trestných činů,

¹⁵ ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, s. 65.

kteře by bylo možné vyřídít pouze pomocí odklonu ve formě narovnání, kdy tyto trestné činy by nebylo možné vyřídít za pomoci jiného z odklonů.¹⁶

Dle Východisek a principů nového trestního řádu by k většímu využití narovnání mohlo dále také přispět to, že v budoucnu by měl soudce z úřední povinnosti zjišťovat, zda by případně nepřicházelo v úvahu uzavření dohody o narovnání. Pokud by bylo možné narovnání aplikovat, měl by soud doručit obžalobu i poškozenému s výzvou o vyjádření, zda je možné očekávat uzavření dohody o narovnání. Obviněný by byl soudem rovněž poučen o možnostech vyřízení věci pomocí odklonů a důsledcích s tím spojených a následně by měl být soudem vyzván, aby ve stanovené lhůtě sdělil, zda s vyřízením věci pomoci odklonu souhlasí, případně aby uvedl, jaké důkazy navrhuje provést pro případ konání hlavního líčení a jaké již provedené důkazy považuje za nesporné a není je třeba v hlavním líčení opakovat.¹⁷ Ačkoliv by tento postup mohl k většímu využívání narovnání nepochybně přispět, jelikož by soud v podstatě nabádal strany trestního řízení k uzavření dohody o narovnání, je třeba si před případnou rekodifikací trestního řádu klást rovněž otázku, zda by tímto postupem ovšem nebyl prolomen shora uvedený princip nestrannosti soudu.

Přesto, že se doznání od prohlášení o spáchání skutku liší, lze ovšem konstatovat, že při vyřizování věci pomocí odklonů půjde jistě také o názor konkrétního soudce a v přípravném řízení státního zástupce, zda prohlášení (či doznání) obviněného bude považovat za dostačující, nebo zda podle něj podmínky pro vyřízení věci pomocí odklonu splněny nebudou. Je ovšem nutno mít na paměti, že hlavním smyslem zavedení alternativních způsobů v trestním řízení byl zejména zájem státu na nekriminalizování některých obviněných s tím, že účelu trestního řízení bude i tak dosaženo a poškozený bude řádně odškodněn. Ačkoliv na vyřízení věci odklonem nemá obviněný právní nárok, s ohledem na shora uvedené skutečnosti by orgány činné v trestním řízení měly primárně brát zřetel na to, z jakých důvodů

¹⁶ MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI. Východiska a principy nového trestního řádu. *portal.justice.cz* [online]. [citováno 12. července 2018]. Dostupné z <https://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4980&d=281460>

¹⁷ MINISTERSTVO SPRÁVEDLNOSTI. Východiska a principy nového trestního řádu. *portal.justice.cz* [online]. [citováno 12. července 2018]. Dostupné z <https://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23&j=33&k=4980&d=281460>

byly odklony od standardního trestního řízení do českého trestního procesu začleněny. Posouzení splnění podmínek pro vyřízení věci pomocí odklonu by tak v žádném případě nemělo podléhat jakési libovůli orgánů činných v trestním řízení.

Literatura

- JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vyd. Praha: Leges, 2011, 750 s. ISBN 8072016415
- VANTUCH, Pavel. *Trestní řízení z pohledu obhajoby*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2014, 1072 s. ISBN 9788074004576
- VANTUCH, Pavel. *Obhajoba obviněného*. 3. vyd. Praha: C. H. Beck, 2010, 672 s., ISBN 9788074003219
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář. II. díl*. 6. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008, 3012 s. ISBN 9788074000430.
- ŠÁMAL, Pavel a kol. *Trestní řád. Komentář*. 7., dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, 4720 s. ISBN 9788074004650
- ŠČERBA, Filip. *Alternativní tresty a opatření v nové právní úpravě*. 2. vyd. Praha: Leges, 2014, 464 s. ISBN 9788087576939.
- Důvodová zpráva k zákonu č. 193/2012 Sb., kterým se mění zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním, ve znění pozdějších předpisů, a některé další zákony, str. 27. In: *Poslanecká sněmovna Parlamentu ČR* [online]. Dostupné z <http://www.psp.cz/sqw/text/tiskt.sqw?O=6 & CT=510 & CT1=0>
- Přehled statistických listů. *Ministerstvo spravedlnosti České republiky* [online]. Dostupné z <http://cslav.justice.cz/InfoData/prehledy-statistickych-listu.html>
- Štatistický prehľad trestnej a netrestnej činnosti. *Generálna prokuratúra Slovenskej republiky* [online]. Dostupné z <http://www.genpro.gov.sk/statistiky-12c1.html>
- Východiska a princípy nového trestního řádu. *Ministerstvo spravedlnosti České republiky* [online]. Dostupné z <https://portal.justice.cz/Justice2/ms/ms.aspx?o=23 & j=33 & k=4980 & d=281460>

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 25. 9. 2008, sp.zn. 11 Tdo 1202/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 29. 2. 2012, sp.zn. 6 Tdo 146/2012.

Usnesení Krajského soudu v Českých Budějovicích ze dne 3. 5. 2005, sp.zn. 4 To 383/2005; publikováno ve Sbírce soudních rozhodnutí pod sp.zn. Rt 57/2006.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 13. 4. 2004, sp. zn. 5 Tdo 347/2004.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 12. 3. 2008, sp. zn. 3 Tdo 263/2008.

Usnesení Nejvyššího soudu České republiky ze dne 27. 8. 2014, sp.zn. 11 Tdo 1029/2014.

Kontakt – e-mail

Kukolova.b@seznam.cz

Zásada kontradiktornosti ve světle probíhající rekodifikace trestního práva procesního

Martin Mičkal

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova
univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

Zásada kontradiktornosti je nepochybně jednou ze stěžejních zásad moderního trestního řízení. Příspěvek se v obecné rovině zabývá jejím vymezením a následně hledá její naplnění v materiálech zpracovaných v rámci probíhající rekodifikace trestního práva procesního.

Klíčová slova

Kontradiktorní výslech svědka; rekodifikace trestního práva procesního; Schatschaschwili; spravedlivý proces; trestní řád; třístupňový test; zásada kontradiktornosti.

1 Úvodem

V červenci 2017 byly členům Komise pro nový trestní řád rozeslány k připomínkám materiály obsahující paragrafové znění částí trestního řádu upravujících dokazování, přípravné řízení a řízení před soudem prvního stupně¹. Tyto materiály byly zpracovány členy užší pracovní skupiny pod vedením profesorky Císařové. V těchto materiálech se počítá se zachováním povinnosti soudu (který je nadále považován za jeden z orgánů činných v trestním řízení) zjistit pečlivým objasněním okolností svědčící ve prospěch i v neprospěch obviněného (zásada vyhledávací²) skutkový stav věci, o němž nebudou

¹ Materiály byly rovněž zpřístupněny široké veřejnosti na stránkách ministerstva spravedlnosti (dostupné z: <http://tpp.justice.cz>), kde je možné komentovat i konkrétní navrhovaná ustanovení.

² Zásadu vyhledávací tato skupina navrhla ve znění: „*Orgány činné v trestním řízení objasňují způsobem uvedeným v tomto zákoně i bez návrhu stran stejně pečlivě okolnosti svědčící ve prospěch i v neprospěch osoby, proti níž se řízení vede.*“

důvodné pochybnosti (zásada materiální pravdy³). Došlo tak v tomto směru ke změně (zásada kontradiktornosti byla zcela vypuštěna⁴) od materiálů zpracovaných ještě pod vedením profesora Šámala⁵, kde příslušné zásady⁶ byly formulovány tak, že by soud neměl žádnou možnost vyhledat nebo provést důkaz v neprospěch obžalovaného.

Vymezení obsahu zásady kontradiktornosti a z ní plynoucích důsledků je problematické, neboť je to otázka, u které nepanuje širší shoda. Lze vysledovat dvě hlavní pojetí této zásady. Za prvé je chápána jako protiklad zásady inkviziční, naplnění zásady kontradiktornosti je tak spojováno se sporným (akuzačním) řízením založeným na procesní aktivitě stran a se soudem v roli zcela nezávislého a nestranného arbitra jejich sporu. Toto pojetí teoreticky rozpracované zejména profesorem Šámalem nalezlo značnou podporu ze strany obhájců⁷, kteří považují často jen sporné řízení bez ingerence soudu do dokazování za jediné řízení odpovídající požadavkům na spravedlivý (*fair*) proces (Sokol například dovozuje s odkazem na „recentní judikaturu“⁸,

³ Zásadu materiální pravdy pak tato skupina navrhla ve znění: „*Orgány činné v trestním řízení postupují v souladu se svými právy a povinnostmi uvedenými v tomto zákoně a za součinnosti stran tak, aby byl zjištěn skutečný stav věci, o němž nejsou důvodné pochybnosti, a to v rozsahu, který je nezbytný pro jejich rozhodnutí, nestanoví-li zákon jinak. Doznání obviněného nezbujuje orgány činné v trestním řízení povinnosti v rozsahu vyžadovaném zákonem zjistit další skutečnosti podstatné pro rozhodnutí.*“

⁴ V tomto smyslu tak jde o odchýlení od dokumentu *Výborového a principy nového trestního řádu* (č. j. OVA 44/15), který byl vzat na vědomí Sobotkovou vládou (jednání schůze vlády konané dne 28. 1. 2015). Tento poslední oficiální ideový záměr rekodifikace trestního práva procesního počítal s výslovným vyjádřením zásady kontradiktornosti (srov. zejména s. 17 a 20).

⁵ Čtenáře lze odkázat na připomínky profesora Šámala k těmto provedeným změnám, které vyjádřil ve svém příspěvku: ŠÁMAL, Pavel. Základní zásady dokazování v připravovaném novém trestním řádu. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Trestní právo procesní – minulost a budoucnost*. Praha: Leges, 2016, s. 45–66.

⁶ K tehdejšímu znění zásad jsem se vyjadřoval v mém příspěvku: MIČKAL, Martin. Základní zásady a rekodifikace trestního práva procesního. In: JELÍNEK, Jiří. *Základní zásady trestního řízení – vůdčí ideje českého trestního procesu: sborník příspěvků z mezinárodní vědecké konference Olomoucké právnické dny, květen 2016, trestní sekce*. Praha: Leges, 2016, s. 80 a 81.

⁷ Z poslední doby srov. např. SOKOL, Tomáš. Soudním aktivismem ke ztrátě nezávislosti. *Soudce*, 2017, roč. 19, č. 4; VEVERKA, Vojtěch. Budoucnost zásady kontradiktornosti v českém trestním procesu a rekodifikace trestního řádu. *Trestní právo*, 2017, roč. 21, č. 3.

⁸ Zřejmě má na mysli nálezy Ústavního soudu ze dne 14. 5. 2008, sp. zn. II. ÚS 2014/07, z kterého jsou však věty vytrhované z kontextu (k rozboru daného nálezu odkazuji na můj výše uvedený příspěvek). Rovněž lze odkázat na „recentnější judikaturu“, která konstatuje, že soud má odpovědnost za náležité objasnění věci (srov. nálezy Ústavního soudu ze dne 26. 4. 2016, sp. zn. I. ÚS 3235/15, a ze dne 3. 4. 2018, sp. zn. III. ÚS 3579/17).

že takovýto proces již máme dnes, jen, jak dodává, o tom namnoze soudy ještě nevědí nebo vědět nechtějí, a máme tak soudce, kteří jsou detektivové amatéři a soudce, kteří jsou adversalisté⁹).

Druhé pojetí vymezuje zásadu kontradiktornosti podstatně užěji a to v souladu s judikaturou Evropského soudu pro lidská práva („ESLP“⁶) jako právo na seznámení se se všemi dokumenty, stanovisky, důkazy s cílem ovlivnit rozhodnutí soudu a právo, resp. možnost o nich diskutovat.¹⁰ Úzké vymezení pojmu kontradiktornost ze strany ESLP vychází z francouzského právního systému a nevyžaduje vytvoření plně adversárních systémů (v oblasti trestního práva akuzčních systémů) podobných těm, které existují v zemích s common-law.¹¹ Toto užší pojetí rovněž více odpovídá starší odborné literatuře, příkladem může být rakouský profesor Glaser: „Kontradiktorní soudní řízení vyžaduje, aby proti sobě stojícím stranám byla poskytnuta stejná práva a stejné možnosti působení na soudce.“¹² Starší čeští autoři nepochybovali o tom, že již v trestním řádu z roku 1873 (zákon č. 119/1873 ř. z.) bylo řízení před soudem v tomto smyslu kontradiktorní, diskuzi vedli pouze o tom, zda kontradiktorní má být i přípravné řízení (není bez zajímavosti, že dospívali k názoru, že přípravné řízení kontradiktorní být nemá).¹³

Hlavním současným zastáncem tohoto užšího pojetí je zejména profesor Fenyk, který k této zásadě uvádí: „Zásada kontradiktorní není totéž co sporné trestní řízení, jež prostřednictvím souboje procesních stran při zachování zásady projednací vyústí v keýřžený výsledek, a rozhodně nemusí být v přímé úměrnosti na posilování

⁹ SOKOL, Tomáš. Zvukový záznam ze semináře ústavněprávního výboru PSP na téma Nový trestní řád očima odborné veřejnosti konaného dne 10. června 2016. Zvukový záznam z tohoto semináře je dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4006&td=19&cu=28> (citováno od 2:27:40).

¹⁰ OLEJ, Jozef, Marta KOLCUNOVÁ a Jozef KOLCUN. *Kontradiktornost' v trestnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2014, s. 33.

¹¹ VITKAUSKAS, Dovydas a Grigorij DIKOV. *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2013, s. 45.

¹² GLASER, Julius. *Handbuch des Strafprozesses*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1883, s. 239. V originále: „Die contradictorische Verhandlung fordert ihrer Natur nach, dass den gegen einander verhandelnden Parteien gleiches Recht, gleiche Möglichkeit geboten sein müsse, auf der Richter einzuwirken.“

¹³ KALLAB, Jaroslav. Několik poznámek o postavení soudce vyšetřujícího a státního zástupce v trestním řízení přípravném (zvláště dle rak. trest. řádu z 23. května 1873 ř. z. č. 119). *Právník*, 1903, roč. 42, s. 693–707; SOLNAŘ, Vladimír. Jaké záruky mají být poskytnuty obviněným během přípravného řízení? *Věstník Československé společnosti pro právo trestní*, 1937, roč. 13, č. 2, s. 21–27.

sporné povahy trestního řízení. Není ani přímo závislá na inkvizičním nebo obžalovacím typu řízení. Příslušné označení se týká všech okamžiků každého spravedlivého trestního procesu, všech nástrojů, umožňujících rovnou/hodnotnou účast obou stran procesu na dokazování a spoluvytváří tak atmosféru „fair trial“ podle článku 6 Úmluvy o ochraně lidských práv a svobod.“¹⁴

Je nepochybné, že aktivita obou stran v hlavním líčení je žádoucí, je však otázkou, zda může být upřednostněn zájem na její posílení na úkor zájmu na zjištění skutkového stavu. Tedy je zde otázka, zda nám postačuje provedení spravedlivého (*fair*) procesu bez ohledu na výsledek. „*Moderní systém*“ – *common law model* – je ten nejprimitivnější obyčejný systém sporu, sporné civilní řízení přenesené do trestního procesu, ať dopadne, jak dopadne.“¹⁵ Domnívám se, že cílem trestního práva musí být spojení spravedlivého výsledku při zachování všech pravidel spravedlivého (*fair*) procesu. Nihilistické názory hodné antických sofistů, že materiální pravda není, je-li snad taková pravda, stejně ji nelze poznat, je potřeba důrazně odmítnout, neboť v takovém případě ztrácí celý trestní proces svoji legitimitu, nestává se ničím jiným než divadlem pro veřejnost, kde nerozhodují fakta, nýbrž argumentační schopnosti stran a sugestibilita soudce (a přísedících). Je důležité zdůraznit, že spravedlivý (*fair*) proces ve smyslu čl. 6 není vázán na ten či onen model trestního řízení, žádná judikatura ESLP neupřednostňuje jeden model před druhým.¹⁶ „*Volba konkrétního systému trestního soudnictví ze strany státu je v zásadě mimo rozsah dohledu*

¹⁴ FENYK, Jaroslav. Zásada kontradiktorní v trestním řízení anglosaského a kontinentálního typu. In: FENYK, Jaroslav. *Pocta D. Císařové k 75. narozeninám*. Praha: Lexis Nexis, s. r. o., 2007, s. 16.

¹⁵ FENYK, Jaroslav. Zvukový záznam ze semináře ústavněprávního výboru PSP na téma Nový trestní řád očima odborné veřejnosti konaného dne 10. června 2016. Zvukový záznam z tohoto semináře je dostupný na: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4006&td=19&cu=28> (citováno od 1:38:37).

¹⁶ Zajímavé v tomto směru bude, jak se ESLP vypořádá se stížností sestry Čecha zabitého v Londýně (*Makarová proti Spojenému království*, stížnost č. 67149/17), která v podstatě žaluje „moderní systém západních demokracií“, neboť při nepochybném zajištění spravedlivého procesu pro obžalovaného nebyl (alespoň dle přesvědčení stěžovatelky, ministra zahraničních věcí a značné části české veřejnosti) naplněn účel trestního řízení, tj. spravedlivé potrestání pachatele. Domnívám se, že s argumentací vycházející z práva na účinné vyšetřování, by stěžovatelka úspěšná být neměla, neboť o dané věci rozhodl soud. Ani absence odůvodnění rozhodnutí poroty (a tedy jeho nepřezkoumatelnost) není podle ESLP problematická (např. *Taxquet proti Belgii*, stížnost č. 926/05, 16. 11. 2010, body 90 a násl.), stejně jako omezené možnosti opravných prostředků v neprospěch obžalovaného. [Pozn. autora – ESLP (první sekce) rozhodl o nepřijatelnosti této stížnosti dne 12. 6. 2018].

vykonávaného Soudem za předpokladu, že zvolený systém není v rozporu se zásadami stanovenými v Úmluvě“ (Twomey a další proti Spojenému království, stížnosti č. 67318/09 a 22226/12, bod 30).

2 Použitelnost nekontradiktorně provedeného výslechu

Právo obviněného na kontradiktorní výslech svědků obžaloby (tj. svědků svědčících v jeho neprospěch) je zakotveno v čl. 6 odst. 3 písm. d) Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod („Úmluva“).¹⁷ Přestože toto ustanovení výslovně nepřipouští žádné výjimky, použití nekontradiktorně provedeného výslechu svědka¹⁸ není absolutně vyloučeno¹⁹, může však při nesplnění podmínek stanovených judikaturou ESLP vést k porušení práva na spravedlivý proces podle čl. 6 Úmluvy. Současný trestní řád judikaturou stanovené podmínky použití nekontradiktorně provedeného výslechu svědka nezohledňuje, pouze stanovuje taxativně případy, kdy lze protokoly o výsledcích přečíst (srov. § 211 TR), případně předestřít (§ 212 TR). V materiálech zpracovaných pracovní skupinou se navrhuje taková právní úprava, která významným způsobem vychází z judikatury ESLP (srov. § 57 odst. 3²⁰).

2.1 Protokol o výslechu osoby

Velkou změnou se jeví nahrazení institutu podání vysvětlení [v prověřování podle § 158 odst. 3 písm. a) TR] a ve vyšetřování podle § 164 odst. 1 věty

¹⁷ Vedle tohoto práva má obviněný tímto ustanovením rovněž garantováno právo na výslech svědků ve svůj prospěch.

¹⁸ Výslech obviněného nekontradiktorní být nemůže, neboť jeho přítomnost je *condicio sine qua non* takového úkonu a z logiky věci si nemůže klást při svém výslechu sám otázky (toto samozřejmě neplatí, má-li být takový důkaz použit proti spoluobviněnému). Problematika použitelnosti raných výpovědí osoby později obviněné tedy vychází zcela z jiných východisek.

¹⁹ Lze tak považovat za nedůvodný častý argument obhájců, založený na starší judikatuře ESLP, že nelze založit odsouzení výlučně nebo v převážné míře na nekontradiktorním výslechu (srov. mimo jiné nálezy Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2867/16, body 21, 49 a 50). Toto nerozlišující pravidlo („*the sole or decisive rule*“) bylo novější judikaturou ESLP překonáno (*Al-Khawaja a Tabery proti Spojenému království*, stížnosti č. 26766/05 a 22228/06, bod 147).

²⁰ Toto ustanovení se navrhuje v následujícím znění: „*Má-li být rozhodnutí o vině obžalovaného založeno výlučně nebo v převážné míře na výslechu osoby v případech uvedených v § 43 a § 44 odst. 1, jehož se obviněný nebo jeho obhájce neměli možnost zúčastnit a klást vyslychané osobě otázky, soud si zřehodnotí, zda výslechu takové osoby v řízení před soudem za účasti obviněného nebo jeho obhájce bránil vážný důvod a zda řízení ve svém celku poskytlo obviněnému nebo jeho obhájci dostatečně vyvažující záruky z hlediska uplatnění práva na obhajobu, které zajišťily, aby řízení jako celek bylo spravedlivé.*“

druhé TŘ] výslechem osoby [§ x7 odst. 1 písm. l) a § x9], který by měl dopadat nejen na svědky, ale rovněž na podezřelé, neboť v praxi bývá v raných fázích spojených s absencí relevantních informací problém rozlišit osoby v postavení svědka od osob, které jsou v postavení materiálně podezřelých. Osoba, která bude předvolána k výslechu pro podezření z jejího protiprávního jednání, bude mít právo nevypovídat, rozhodne-li se však vypovídat, bude její výpověď v dalším řízení použitelná formou předestření²¹ (tedy nikoliv formou čtení²²) za podmínek vymezených v § y40 odst. 2. Lze podotknout, že podle navrhované právní úpravy by bylo možné zvolit taktiku obhajoby k vyloučení byť pouhého předestření takového výslechu podezřelého [v prověřování se osoba dozná, ve vyšetřování změní výpověď a vše popře, konečně v hlavním líčení odmítne vypovídat, poté bude možné pouze číst protokol o výslechu obviněného v souladu s § y40 odst. 1 písm. a), který nebude zřejmě možné vůbec porovnat s protokolem o výslechu osoby, neboť tento by mělo být možné předestřít pouze v případě, že se jeho výpověď v hlavním líčení odchyluje v podstatných bodech]. U svědka však dochází k zásadnějšmu posunu. Použitelnost úředních záznamů je dnes omezena na případy, kdy k jejich čtení dá souhlas obžalovaný i státní zástupce souhlas (§ 211 odst. 6 TŘ, § 314d odst. 2 TŘ). Protokol o výslechu osoby v pozdějším postavení svědka bude použitelný jako důkaz ve všech případech dnešního § 211 TŘ, neboť bude rovnocenný po formální stránce dnešnímu protokolu o výslechu. Nebudou-li dány podmínky použití protokolu o výslechu osoby v pozdějším postavení svědka, bude navíc možné jej předestřít (§ y45). S ohledem na to, že v prověřování není možné zajistit přítomnost obviněného nebo jeho obhájce u výslechu (z prostého důvodu, že obviněný v této fázi trestního řízení nevystupuje), dochází touto změnou k značnému rozšíření použitelnosti nekontradiktorně provedených výslechů.

2.2 Důvody pro čtení protokolu o výslechu z přípravného řízení²³

Protokol o výslechu svědka z přípravného řízení bude možné číst se souhlasem obžalovaného (zde se nic nemění – srov. § 211 odst. 1 a 6 TŘ),

²¹ Protokol o výpovědi, který byl předestřen, nemůže být podkladem o vině, a to ani ve spojení s jinými ve věci provedenými důkazy.

²² Protokol o výpovědi, který byl přečten, je důkazně rovnocenný výpovědím učiněným při výslechu stejné osoby u hlavního líčení.

²³ Totéž platí pro výslech provedený mimo hlavní líčení nebo v dřívějším hlavním líčení.

nedostaví-li se obžalovaný k hlavnímu líčení nebo se vzdálí (zde dochází k rozšíření presumpce souhlasu i na případy dnešních úředních záznamů) a variantně při absenci žádosti o opakování takových výsledků v řízení před soudem, je-li řízení vedeno pro zločin²⁴ (toto je zcela nový důvod rovněž založený na určité presumpci souhlasu). Z pohledu judikatury ESLP lze dovodit, že souhlasí-li obžalovaný se čtením protokolu o nekontradiktorně provedeném výsledku či nevyužije své právo o jeho provedení žádat, není porušeno jeho právo na spravedlivý proces (což samozřejmě neznamená, že by jeho právo na obhajobu mělo být negováno přílišným formalismem, například v případech promeškání lhůty k podání žádosti o opakování výsledku).

Další důvod pro čtení nekontradiktorně provedeného výsledku vychází v podstatě ze stávajícího § 211 odst. 2 písm. a) TŘ, kdy okolnost spočívající v nedosažitelnosti pro dlouhodobý pobyt v cizině byla precizována doplněním slov „přičemž její výsledek nelze v procesně použitelné formě zajistit ani s využitím justiční spolupráce“ a dále byl doposud taxativní výčet důvodů otevřen doplněním slov „výsledek nelze z jiných obdobně závažných důvodů provést“. Zde jde o jednoznačnou reakci na judikaturu ESLP a v kombinaci s § 57 odst. 3 zajišťuje plnou souladnost tohoto důvodu s třístupňovým testem (byť jeho první krok spočívající v existenci závažného důvodu pro nepřítomnost svědka je zdvojený – srov. část věty v § 57 odst. 3 „výsledku takové osoby v řízení před soudem za účasti obviněného nebo jeho obhájce bránil vážný důvod“).

Problematickým se však může jevit důvod pro čtení nekontradiktorně provedeného výsledku provedeného jako neodkladný nebo neopakovatelný úkon [totožné se stávajícím § 211 odst. 2 písm. b) TŘ]. S ohledem na to, že čtení takového protokolu je umožněno bez dalšího, tedy i v případech, kdy není dán závažný důvod v tom smyslu, jak jej vymezuje judikatura

²⁴ Omezení na zločiny mělo zřejmě za cíl tuto presumpci vztáhnout pouze na případy nutné obhajoby, aby nedocházelo k odepření práva na spravedlivý proces pouze pro absenci právní pomoci. Byť stávající § 36 odst. 3 TŘ váže nutnou obhajobu na trestné činy, u kterých zákon stanovuje trest odnětí svobody s horní hranicí převyšující pět let (tj. mimo zločinů jde i o nedbalostní trestné činy s odpovídající horní hranicí), odpovídající ustanovení v předložených materiálech (§ 32 odst. 3) zužuje tento důvod nutné obhajoby pouze na zločiny (tj. úmyslné trestné činy s horní hranicí převyšující pět let).

ESLP²⁵, lze namítat, že pouze při aplikaci korektivu § y57 odst. 3 nemusí být dodržen hned první krok třístupňového testu. Korektiv je totiž formulován tak, že zdůrazňuje význam výsledku pro odsouzení, tj. příkazuje soudu další kroky testu aplikovat pouze v případě, že je takový výslech výlučným nebo rozhodujícím důkazem. ESLP však takovýto postup jednoznačně nevylučuje, když sám uvádí, že v konkrétním případě může být vhodné provést tyto kroky v jiném pořadí, zejména pokud se některý z nich ukáže jako rozhodující pro závěr o spravedlivosti nebo nespravedlivosti řízení (*Schatschaschwili proti Německu*, stížnost č. 9154/10, bod 83).

Dalšími důvody pro čtení protokolu o dřívější výpovědi jsou neoprávněné odepření výpovědi nebo existence podstatných rozporů mezi výpověďmi, a to za předpokladu, je-li dána alespoň jedna ze tří alternativně stanovených podmínek: a) obviněný nebo jeho obhájce měl možnost zúčastnit se takové výsledku a klást svědkovi otázky, b) svědek byl vystaven nepřipustnému nátlaku, c) svědek byl ovlivněn průběhem hlavního líčení. Zde se tedy, co do formulace, ve srovnání se stávajícím § 211 odst. 3 písm. a), b) a c) TŘ nic nemění, ovšem u písmen b) a c) dochází k rozšíření o možnost čtení těch protokolů, které by dnes byly úředními záznamy o podaném vysvětlení [písmeno a) je vyloučeno fakticky, neboť obviněný ani jeho obhájce nemá možnost se v prověřování takových úkonů účastnit].

Důvod podle stávajícího § 211 odst. 4 TŘ se přebírá v podstatě bez formulačních změn, nedojde však k rozšíření na dnešní úřední záznamy, neboť obligatorní podmínkou pro čtení protokolu o dřívějším výsledku svědka je mimo jiné přítomnost obviněného nebo jeho obhájce při takovém úkonu, ovšem obviněný ani jeho obhájce nemají možnost se v prověřování takových úkonů účastnit.

Konečně speciálním důvodem je výslech svědka mladšího osmnácti let. V případě, že svědek mladší osmnácti let je vyslýchán o okolnostech, jež

²⁵ Například smrt nebo strach svědka, zdravotní důvody nebo jeho nedosažitelnost. Pokud však je důvodem svědkova nedosažitelnost, musí nalézací soud pro zajištění přítomnosti svědka učinit vše, co od něj lze přiměřeně požadovat, tedy musí učinit pozitivní kroky s cílem umožnit obviněnému vyslechnout nebo nechat vyslechnout svědky proti sobě, musí aktivně hledat svědka s pomocí vnitrostátních orgánů, včetně policie; zdržuje-li se svědek v zahraničí, zpravidla musí též využít dostupnou mezinárodní právní pomoc (*Schatschaschwili proti Německu*, stížnost č. 9154/10, body 119 až 121).

mohou být příčinou sekundární viktimizace, jde-li o poškozeného, nebo jde o okolnosti, které by obecně mohly mít na něj nepříznivý vliv, je možné číst protokol o takovém výsledku i bez podmínek v § 211 odst. 1 a 2 TŘ.²⁶ Výslech svědka mladšího osmnácti let je úkonem *de iure* zásadně neopakovatelným (srov. § 102 odst. 2 věta první TŘ). Tento důvod pro čtení protokolu o dřívější výpovědi se rovněž přebírá bez podstatných změn.

2.3 Změny u neodkladných a neopakovatelných úkonů

Podle § 158a TŘ je u všech neodkladných nebo neopakovatelných úkonů spočívajících ve výslechu svědka nebo rekognici prováděných před sdělením obvinění stanovena obligatorní přítomnost soudce, tedy nestranný a nezávislý subjekt, který má garantovat zákonný průběh provádění takových úkonů.²⁷ Dané ustanovení mělo umožnit použití v této fázi vždy nekontradiktorně provedeného výslechu svědka či rekognice, tedy přítomnost soudce měla kompenzovat obhajobě její nepřítomnost při provádění těchto úkonů. Vycházejí z této premisy a přesvědčení, že jde o kompenzaci dostatečnou, zákonodárce zakotvil ničím neomezenou použitelnost protokolu o takovém úkonu [srov. § 211 odst. 2 písm. b) TŘ]. Jak známo, pouhá přítomnost soudce nebyla Evropským soudem pro lidská práva považována jako dostatečný vyvažující faktor (*Breukhoven proti České republice*, stížnost č. 44438/06, *Tseber proti České republice*, stížnost č. 46203/08, bod 62²⁸).

Z tohoto důvodu bylo navrženo samotnými soudci omezení přítomnosti soudce u neodkladných nebo neopakovatelných, neboť současná úprava je nastavena příliš široce, tedy je prováděno velké množství neodkladných nebo neopakovatelných úkonů, což je pro soudy zatěžující, aniž by však byl dán zákonodárcem původně zamýšlený efekt. Předložené materiály (§ x10) počítají s tím, že primárně má být přítomen u takovýchto úkonů

²⁶ DRAŠTÍK, Antonín, Jaroslav FENYK a kol. *Trestní řád: komentář. I. díl, (§ 1 až 179b)*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 917.

²⁷ Srov. důvodovou zprávu k novele trestního řádu č. 265/2001 Sb. k bodu 129 (§ 157 až 179f).

²⁸ ESLP v této věci uvedl: „*Jakkoliv je tedy toto opatření zárukou zákonného postupu policie, neumožňuje ověřit hodnověrnost svědka a obsah jeho výpovědi, neboť v okamžiku, kdy takový výslech probíhá, tedy před zahájením trestního stíhání, přítomný soudce neví nic o věci, osobnosti svědka ani o skutečnostech týkajících jeho hodnověrnosti, na které může později poukázat obžalovaný nebo ostatní svědci, jak tomu bylo v tomto případě. Nejedná se tedy o opatření, které by mohlo nabrzdit právo obžalovaného vyslechnout ty, kteří ho obviňují.*“

státní zástupce, který by měl garantovat zákonnost takového úkonu. Pouze v případech, kdy státní zástupce shledá, že bude prováděn úkon důkazně významný pro další fázi řízení, může požádat u takového úkonu o účast soudce (tento postup bude navíc omezen pouze na závažnější trestné činy – srov. § x3 odst. 5). Tato změna, ač jejím smyslem bylo především snížit zatížení soudců, kteří navíc nepředstavují dostatečnou kompenzaci ztíženého postavení obhajoby, se však nesetkala s pozitivní odezvou.

Lze souhlasit, že přítomnost státního zástupce, který se nejen může účastnit každého úkonu, ale sám jej i provést, neposkytne z pohledu judikatury ESLP téměř žádnou kompenzaci obhajobě, neboť v hlavním líčení se stane jejím protivníkem. Navíc, má-li se až na výjimky pořizovat o neodkladném nebo neopakovatelném úkonu alespoň zvukový, v lepším případě zvukový a obrazový záznam²⁹, lze předpokládat, že ve spojení s přítomností soudce, opatrným přístupem k danému důkazu a důkladným posouzením jeho věrohodnosti vyjádřeným v odůvodnění, by mohly být požadavky ESLP na vyvažující faktory splněny. Požadavek na obligatorní pořizování zvukového a obrazového záznamu naráží nejen na nedostatečné finanční prostředky, ale i praktické či technické problémy, proto jej takto přísně stanovit nelze.

Navrhovaná úprava předpokládá, že ne všechny neodkladné nebo neopakovatelné výsledky svědků nebo rekognice budou pro další fáze trestního řízení důkazně významnými a že státní zástupce bude schopen důkazně významné úkony od těch nevýznamných rozlišit. Toto rozlišení může být v prověřování a před provedením samotného úkonu velmi složité, proto lze stejně očekávat, že z opatrnosti budou státní zástupci žádat přítomnost soudců u většiny prováděných úkonů (zde bude podstatné, zda soudce bude muset takové žádosti vyhovět). Domnívám se však, že i samotný předpoklad o existenci nevýznamných neodkladných nebo neopakovatelných úkonů je problematický. Rekognice *in natura* je z povahy věci neopakovatelným úkonem, který může být i neodkladným úkonem, zejména v případech ukázání osob svědkovi, jestliže nejsou k dispozici jiné prostředky, jak objasnit skutečnosti podmiňující zahájení trestního stíhání (srov. náleží Ústavního soudu

²⁹ Důležitou kompenzací již při provádění výsledku je pořízení videozáznamu výsledku, který je možné následně přehrát v hlavním líčení, aby si soud i obhajoba mohly učinit názor na věrohodnost výpovědi (*Schatschaschwili proti Německu*, bod 128).

ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3709/16). Z důvodu neopakovatelnosti rekognice *in natura* bude nezbytné přibrat soudce k jejímu provedení vždy³⁰. Bude-li výše zmíněné podání vysvětlení nahrazeno výslechem osoby, důvody pro neodkladnost či neopakovatelnost výslechů svědků prováděných před sdělením obvinění by měly být dány spíše výjimečně. Budou-li však důvody dány, bude pro potřeby dalšího použití protokolů o takových úkonech přítomnost soudce vždy vhodná.

Fakultativní přítomnost soudce se však jeví alespoň potencionálně problematická ještě z jiného důvodu. Nevyužije-li státní zástupce možnosti požádat o přítomnost soudu při provádění výslechu svědka, ač se v pozdější fázi ukáže, že jeho výpověď je klíčová, ale z objektivního důvodu jej již nelze znovu v hlavním líčení vyslechnout, nevyužití této možnosti může vést i přes existenci dalších vyvažujících opatření k tomu, že jazýček na vahách bude vychýlen ve směru celkové nespravedlnosti řízení (obdobně, byť ve vztahu k neustanovení obhájce nezastoupenému obviněnému, pokud má být klíčový svědek obžaloby vyslechnut vyšetřujícím soudcem za účelem zajištění důkazu a obviněný je z účasti na tomto výslechu vyloučen, srov. *Schatschaschnili proti Německu*, body 23, 24, 120 a 125).

Konečně v rámci rekodifikačních prací byla rozsáhle diskutována i otázka, zda nezajistit kontradiktornost výslechů prováděných v prověřování přibráním advokáta, a to buď namísto soudce či vedle něj. Advokát by byl ustanoven výlučně pro tento úkon (být jeho následné působení ve věci by bylo více než žádoucí, zde však nelze odejmout právo obviněného zvolit si obhájce). Jednalo by se však spíše o kontradiktornost zdánlivou, neboť pouze pro účely tohoto úkonu přibraný advokát by měl ztíženou situaci pro absenci znalosti věci a klienta. Tvzení, že zkušený advokát by jistě ze samotného průběhu úkonu poznal, na co se má ptát (jeho hlavní úlohou by bylo testovat věrohodnost svědka a jeho výpovědi), je jistě pravdivé, stejné otázky by však mohl klást i zkušený soudce. S ohledem na to, že se zajištěním přítomnosti advokáta by byly spojeny nikoliv zanedbatelné finanční náklady a značné organizační potíže (pro včasné zajištění přítomnosti advokáta by bylo zřejmé

³⁰ Lze podotknout, že u rekognice *in natura*, pokud neprobíhá přes jednocestné zrcadlo, může rozpoznávaný pro svoji osobní přítomnost pozorovat počínání rozpoznávajícího (to samozřejmě neplatí u výslechu rekognici předcházejícím).

nezbytné řešit systémově jejich dosažitelnost) a že přítomnost advokáta by negarantovala jistotu plné použitelnosti (tj. možnosti výlučně na něm založit odsouzení) takového úkonu, se tento mechanismus jeví pro praxi jako nevhodný, byť ideově proti němu nelze nic namítat.

Vhodnějším mechanismem, byť pouze pro specifické případy, by bylo setření formálního rozdílu mezi obviněným a konkrétní osobou, která je důvodně podezřelá (například v případech, kdy nepřichází v úvahu jiný pachatel, typicky u domácího násilí, znásilnění nebo sexuálního zneužívání, kdy oběť pachatele osobně zná a za pachatele jej od počátku označuje) a cílem neodkladného úkonu je především zjistit, zda se skutek stal, jestliže nejsou k dispozici jiné prostředky, jak objasnit skutečnosti podmiňující zahájení trestního stíhání. V těchto případech samozřejmě nelze připustit přítomnost podezřelého, ale bylo by vhodné poskytnout mu možnost účasti na neodkladném úkonu prostřednictvím jím zvoleným advokátem, případně možnost klást alespoň zprostředkovaně otázky.

2.4 2.4 Formulace korektivu

Absence závažného důvodu pro nepřítomnost svědka nemůže být sama o sobě rozhodující pro závěr o nespravedlivosti řízení. Neexistence závažného důvodu pro nepřítomnost svědka obžaloby je však velmi významný faktor, který musí být zvážen při posouzení celkové spravedlivosti a který může vychýlit jazýček vah směrem k závěru o porušení čl. 6 odst. 1 a odst. 3 písm. d) Úmluvy. Pokud by však řízení bylo považováno za nespravedlivé pouze kvůli neexistenci závažného důvodu pro nepřítomnost svědka, přestože by neověřený důkaz nebyl důkazem výlučným ani rozhodujícím, nebo že by dokonce byl nepodstatný pro výsledek řízení, jednalo by se pouze o další nerozlišující pravidlo, nezohledňující posouzení spravedlivosti řízení jako celku (*Schatschaschwili proti Německu*, body 76 až 78; **Štulíř proti České republice**, stížnost č. 36705/12, body 61 a 62; *Bátěk proti České republice*, stížnost č. 54146/09, bod 44). Lze tak dovodit, že při aplikaci třístupňového testu není možné k jeho jednotlivým krokům přistupovat formalisticky, ale naopak jejich naplnění nebo nenaplnění (resp. míru) sledovat v jejich vzájemném souhrnu s cílem posoudit spravedlnost řízení jako celku. Být je zcela správné, že obecné pravidlo zaručuje obžalovanému osobní slyšení

svědků svědčících proti němu, je potřeba zdůraznit, že v konkrétním případě může být zcela legitimní i čtení nekontradiktorně provedeného důkazu.

Jestliže síla vyvažujících faktorů nezbytných k tomu, aby bylo řízení považováno za spravedlivé, závisí na významu svědectví nepřítomného svědka, tj. čím větší váhu bude jeho svědectví mít, tím silnější budou muset být vyvažující faktory, aby řízení jako celek mohlo být považováno za spravedlivé (*Schatschaschnili proti Německu*, bod 81), lze se důvodně domnívat, že méně významný důkaz bude moci být čten i v případech, kdy nebudou dány závažné důvody pro nepřítomnost svědka, ale například by byl jeho výslech spojen s nepřiměřenými obtížemi nebo náklady [srov. § 211 odst. 1 písm. b) TRŘ ve znění do 31. 12. 1993³¹]. Proti takovému postupu lze samozřejmě namítnout, že pokud jde o důkaz nevýznamný, není ho třeba pro odsouzení³² vůbec provádět. Takový důkaz však může sloužit k prověření věrohodnosti jiných důkazů nebo se vztahovat k jiné otázce než k vině obžalovaného, například může být důležitý pro rozhodnutí o náhradě škody (pokud by však škoda byla znakem skutkové podstaty, jednalo by se o otázku viny). ESLP nekonstatoval v případech *Bátěk* a *Štulíř* porušení práva na spravedlivý proces stěžovatelů, přestože ani v jednom případě neshledal závažný důvod pro nepřítomnost svědka či využití všech prostředků vnitrostátními soudy včetně mezinárodní právní pomoci. Ostatně samotné připuštění nějakého důkazu by samo o sobě nemělo mít na celkovou spravedlnost řízení vliv, podstatný je jejich význam pro konstatování viny obžalovaného. Takové připuštění však musí být v souladu se zákonem – jakkoli totiž Úmluva v článku 6 zaručuje právo na spravedlivý proces, neupravuje přípustnost důkazů jako takovou, která vyplývá v první řadě z vnitrostátního práva (*Gäfgen proti Německu*, stížnost č. 22978/05, bod 162).

³¹ Dané ustanovení bylo změněno novelou trestního řádu č. 292/1993 Sb. s odůvodněním, že kritérium menšího významu svědecké výpovědi jako podmínky pro přečtení protokolu o výpovědi svědka namísto jeho osobního výslechu v hlavním líčení je hlediskem, umožňujícím značně subjektivní výklad. S ohledem na to, že soudy se v návaznosti na judikaturu ESLP budou muset vypořádat s pojmy „výlučný“ a „rozhodující“ důkaz, kde problém představuje samozřejmě druhý uvedený, u něhož bude rovněž do jisté míry záviset na subjektivním posouzení soudem, je výše uvedené odůvodnění do jisté míry překonáno.

³² Podotýkám, že podle mého názoru by přečtení jakékoliv nekontradiktorně provedeného důkazu ve prospěch obžalovaného nemělo být bráněno. To samozřejmě neznamená, že by se u takového důkazu neměla zkoumat jeho věrohodnost.

Případy Štulíř a Bátěk³³ ukazují, že nastavení legislativy nemůže vycházet ze striktního výkladu třístupňového testu, ale musí jeho kritéria zakotvit tak, aby bylo možné v každé konkrétní věci pružně reagovat na specifické podmínky případu, kritéria by primárně měly být vodítkem soudům, aby si vyhodnotily, zda závěr o vině založeném na nekontradiktorně provedeném důkazu představuje porušení práva obžalovaného na spravedlivý proces. Své závěry soud musí náležitě odůvodnit (srov. nálezn Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2867/16³⁴), za zcela nedostatečné v tomto směru je pouhé poukázání na § 211 odst. 2 písm. b) TR a v něm zákonem předvídanou možnost takového postupu.

Je-li uváděna judikaturou ESLP ještě třetí kategorie významnosti důkazů (tedy kromě „výlučného“³⁵ nebo „rozhodujícího“³⁶ ještě „významný důkaz“), je třeba zdůraznit, že tato kategorie není součástí samotného třístupňového testu (*Schatschaschwili proti Německu*, bod 72), není potřeba ji tedy v rámci právní úpravy zohledňovat. Tato třetí kategorie slouží ESLP pouze v případech, kdy po přezkoumání hodnocení váhy důkazu provedeného vnitrostátními soudy dospěje k závěru, že není jasné, zda byl předmětný důkaz výlučným nebo rozhodujícím základem, avšak bude zřejmé, že měl významnou váhu a jeho připuštění mohlo znevýhodnit obhajobu (*Schatschaschwili proti Německu*, bod 81). Tato situace nastává zejména v případech, kdy vnitrostátní soudy přistoupili k hodnocení nepřijatelně či svévolně, vůbec se nevyjádřili nebo

33 V blízké době lze očekávat další rozhodnutí, jejichž závěry bude třeba rovněž vzít v úvahu (např. *Podlípni proti České republice*, stížnost č. 9128/13; *Sládek proti České republice*, stížnost č. 32671/13; *Schäfer a Todorović proti České republice*, stížnosti č. 43861/13 a 43883/13; *Lázáček proti České republice*, stížnost č. 43676/15; *Barsegian proti České republice*, stížnost č. 6261/16; *Málek a Černín proti České republice*, stížnosti č. 32193/16 a 32637/16).

34 Ústavní soud uvedl: „*Obecné soudy při rozhodování v trestních věcech jsou povinny zabývat se námitkou obviněného, že jejich procesní postup se ocitl v rozporu s konkrétní rozhodovací praxí Ústavního soudu a Evropského soudu pro lidská práva, vztahující se k právu obviněného vyslyšet nebo dát vyslyšet svědky proti sobě. Případné pochybení soudu nižšího stupně je povinná – k námitce obviněného – napravit odvolací či dovolací instance.*“

35 „Výlučný“ důkaz je třeba chápat jako jediný důkaz proti obžalovanému (*Schatschaschwili proti Německu*, bod 88).

36 „Rozhodující“ důkaz by měl být vykládán úžeji jako usvědčující důkaz takové důležitosti nebo významu, že bude pravděpodobně rozhodující pro výsledek řízení. Je-li neověřená svědecká výpověď potvrzena jinými podpůrnými důkazy, bude posouzení, zda je rozhodujícím důkazem, záviset na síle těchto podpůrných důkazů; čím silnější jsou tyto důkazy, tím méně je pravděpodobné, že bude výpověď nepřítomného svědka považována za rozhodující (*Schatschaschwili proti Německu*, bod 88).

se vyjádřili nejasně (*Schatschaschwili proti Německu*, bod 89). Zohlednění tohoto pojmu přímo v zákoně tak nemá žádné opodstatnění, svůj význam může mít jediné při interpretaci a aplikaci pojmu „rozhodující“.

3 Nevyužitá šance?

Je potřeba si klást otázku, zda by se v rámci rekonstrukčních prací nemělo přistoupit k razantnější změně přípustnosti v přípravném řízení provedených výsledech svědků, neboť k zachování stávajících poměrně komplikovaných pravidel, která nezohledňují judikaturu ESLP [s určitou výjimkou § 211 odst. 1 písm. a) TŘ, který v podstatě odpovídá prvnímu kroku třístupňového testu, ovšem to spíše svědčí o „nadčasovosti“ zákonodárce, neboť toto ustanovení se významně neměnilo od doby přijetí trestního řádu] není žádný důvod. Naopak tyto pravidla stojí vedle požadavků ESLP, představují tak druhý filtr, aniž by však byla alespoň potencionálně schopná sama o sobě zajistit obžalovanému spravedlivý proces. Případy *Tseber a Breukhoven*, kde ESLP konstatoval porušení práva na spravedlivý proces, poukázaly, že současný § 211 TŘ připouští něco, co by být připuštěno nemělo. Naopak toto ustanovení nepřipouští to, co by z pohledu ESLP při splnění určitých podmínek porušení práva na spravedlivý proces představovat nemuselo (například v případě oprávněného odepření výpovědi svědka, jehož dřívějšího výslechu se neměl obžalovaný ani jeho obhájce možnost účastnit).

Nastavení pravidel pro použitelnost nekontradiktorně provedeného výslechu svědka³⁷ v novém trestním řádu by mohlo být pojato mnohem jednodušeji³⁸. Primárním pravidlem by bylo v souladu se zásadou bezpro-

³⁷ Lze poznamenat, že podstatnější úpravu by si jistě zasloužil také stávající § 207 odst. 2 TŘ, který omezuje čtení protokolu o dřívější výpovědi obžalovaného na případy jeho nepřítomnosti, odepře-li vypovídat nebo mezi výpověďmi existují podstatné rozpory. Čtení protokolu o dřívější výpovědi obžalovaného je tak zapovězeno pouze v případech, jsou-li obě jeho výpovědi v podstatě shodné a čtení tedy nemá praktický význam, ale zároveň by jeho přečtení, na rozdíl od všech výše uvedených důvodů, nebylo k újmě obžalovaného (samozřejmě toto ustanovení má svůj význam v tom, že stanovuje požadavek zákonnosti, bezprostřednosti, ústnosti a zakazuje čtení protokolů o výslechu provedeném před sdělením obvinění, což by však bylo možné legislativně vyjádřit i bez výše uvedeného).

³⁸ Srov. shodně ŘÍHA, Jiří. Vybrané aspekty použitelnosti protokolů o dřívějších svědeckých výpovědích v hlavním líčení s ohledem na judikaturu ESLP. In: JELÍNEK, Jiří a kolektiv. *Dokazování v trestním řízení v kontextu práva na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2018, s. 250.

střednosti a ústnosti provedení výslechu svědka v hlavním líčení. Byl-li svědek vyslechnut rovněž v přípravném řízení, je možné číst protokol o jeho výpovědi vždy, byl-li proveden v souladu se zákonem (včetně náležitého poučení o právu odeprít výpověď). Přechtení protokolu by však nezbavila soud povinnosti vyslechnout svědka v hlavním líčení. K výslechu svědka nemusí přistoupit v případech, bude-li mít souhlas obžalovaného nebo jeho souhlas bude presumován, bude-li dán závažný důvod znemožňující výslech svědka, byl-li výslech v přípravném řízení proveden kontradiktorním způsobem anebo nepovažuje-li to soud za nutné s ohledem na malý význam daného důkazu³⁹. Následně by byl aplikován korektiv, který by zakazoval soudu odsoudit obžalovaného výlučně nebo v převážné míře na základě výslechu, kterého se obviněný nebo jeho obhájce neměli možnost zúčastnit, aniž by tato skutečnost byla vyvážena dostatečnými zárukami.

Literatura

DRAŠTÍK, Antonín, Jaroslav FENYK a kol. *Trestní řád: komentář. I. díl, (§ 1 až 179h)*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, 1383 s. ISBN 978-80-7552-600-7.

FENYK, Jaroslav. Zásada kontradiktorní v trestním řízení anglosaského a kontinentálního typu. In: FENYK, Jaroslav. *Pocta D. Císařové ke 75. narozeninám*. Praha: Lexis Nexis, s. r. o., 2007, s. 9–16. ISBN 978-80-86920-25-2.

FENYK, Jaroslav. Zvukový záznam ze semináře ústavněprávního výboru PSP na téma Nový trestní řád očima odborné veřejnosti konaného dne 10. června 2016. Zvukový záznam z tohoto semináře je dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4006 & td=19 & cu=28> (citováno od 1:38:37).

³⁹ Posledně uvedený důvod nemusí být vnímán jako kompatibilní se starší judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, např.: „...je Soud tobo názoru, že na rozdíl od případů, kdy obžalovaní namítají, že nedosáhli provedení určitých důkazů, například předvolání některých svědků obhajoby, a kdy je úlohou soudů rozhodnout o účelnosti takového návrhu, jedná se v daném případě o právo obžalovaného vyslechnout nebo dát vyslechnout svědky proti sobě, které zaručuje článek 6 odst. 3 písm. d) a jehož výkon v zásadě nepodléhá uvážení soudů.“ (Balšán proti České republice, stížnost č. 1993/02, bod 34). Jak však bylo výše uvedeno, takový přístup zakládá pouze další nerozlišující pravidlo nezohledňující posouzení spravedlivosti řízení jako celku. Tento závěr lze podpořit rovněž judikaturou Evropského soudu pro lidská práva, když „konstatoval, že článek 6 § 3 písm. d) Úmluvy pouze vyžaduje možnost křížového výslechu takových svědků v situacích, kdy tato výpověď hraje hlavní nebo rozhodující roli pro odsouzení“ (Visser proti Nizozemí, stížnost č. 26668/95, bod 45; Krasníki proti České republice, stížnost č. 51277/99, bod 78).

- GLASER, Julius. *Handbuch des Strafprozesses*. Leipzig: Verlag von Duncker & Humblot, 1883, 756 s.
- KALLAB, Jaroslav. Několik poznámek o postavení soudce vyšetřujícího a státního zástupce v trestním řízení přípravném (zvláště dle rak. trest. řádu z 23. května 1873 ř. z. č. 119). *Právník*, 1903, roč. 42, s. 693–707. ISSN 0231-6625.
- OLEJ, Jozef, Marta KOLCUNOVÁ a Jozef KOLCUN. *Kontradiktórnosť v trestnom konaní*. Bratislava: C. H. Beck, 2014, 215 s. ISBN 978-80-89603-21-3.
- SOKOL, Tomáš. Zvukový záznam ze semináře ústavněprávního výboru PSP na téma Nový trestní řád očima odborné veřejnosti konaného dne 10. června 2016. Zvukový záznam z tohoto semináře je dostupný z: <http://www.psp.cz/sqw/hp.sqw?k=4006&td=19&cu=28> (citováno od 2:27:40).
- SOLNAŘ, Vladimír. Jaké záruky mají být poskytnuty obviněným během přípravného řízení? *Věstník Československé společnosti pro právo trestní*, 1937, roč. 13, č. 2, s. 21–27.
- VITKAUSKAS, Dovydas a Grigoriy DIKOV. *Protecting the right to a fair trial under the European Convention on Human Rights*. Štrasburk: Council of Europe Publishing, 2013, 163 s.
- Nález Ústavního soudu ze dne 20. 6. 2017, sp. zn. I. ÚS 3709/16.
- Nález Ústavního soudu ze dne 7. 11. 2017, sp. zn. IV. ÚS 2867/16.
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 14. 2. 2002, Visser proti Nizozemí, č. 26668/95. In: HUDOC [online]. [cit. 1. 3. 2018].
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 2. 2006, Krasniki proti České republice, č. 51277/99. In: HUDOC [online]. [cit. 1. 3. 2018].
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 18. 7. 2006, Balšán proti České republice, č. 1993/02. In: HUDOC [online]. [cit. 1. 3. 2018].
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 1. 6. 2010, Gäfgen proti Německu, č. 22978/05. In: HUDOC [online]. [cit. 1. 3. 2018].
- Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 21. 7. 2011, Breukhoven proti České republice, č. 44438/06. In: HUDOC [online]. [cit. 1. 3. 2018].

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. 12. 2011, Al-Khawaja a Tahery proti Spojenému království, stížnosti č. 26766/05 a 22228/06. In: *HUDOC* [online]. [cit. 1. 3. 2018].

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 22. 11. 2012, Tseber proti České republice, č. 46203/08. In: *HUDOC* [online]. [cit. 1. 3. 2018].

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 28. 5. 2013, Twomey a další proti Spojenému království, č. 67318/09 a 22226/12. In: *HUDOC* [online]. [cit. 1. 3. 2018].

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 15. 12. 2015, *Schatschaschwili proti Německu*, č. 9154/10. In: *HUDOC* [online]. [cit. 1. 3. 2018].

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 1. 2017, Štulíř proti České republice, č. 36705/12. In: *HUDOC* [online]. [cit. 1. 3. 2018].

Rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva ze dne 12. 1. 2017, Bátěk a další proti České republice, č. 54146/09. In: *HUDOC* [online]. [cit. 1. 3. 2018].

Kontakt – e-mail

martinmickal@mail.muni.cz

Nahradenie väzby elektronickým monitoringom

Martin Orviský, Zoltán Valentovič

Katedra obchodného a hospodárskeho práva, Univerzita Mateja
Bela v Banskej Bystrici, Banská Bystrica, Slovenská republika

Katedra trestného práva, kriminológie, kriminalistiky
a forenzných disciplín, Univerzita Mateja Bela v Banskej
Bystrici, Banská Bystrica, Slovenská republika

Abstrakt

Príspevok sa zaoberá možnosťou nahradenia väzby prostredníctvom elektronického monitoringu osôb podľa súčasne platného právneho poriadku v ČR a SR, pričom poukazuje na prípady z praxe súdov SR, kedy bola väzba elektronickým monitoringom nahradená. Príspevok rozoberá jednak výhody a nevýhody elektronického monitoringu z hľadiska možnosti nahradenia väzby elektronickým monitoringom osôb a jednak analyzuje jednotlivé druhy väzby z hľadiska ich účelu podľa judikatúry súdov, vrátane väzby v rámci konania o vydanie osoby do cudziny a analyzuje, či je možné dosiahnuť nahradenie jednotlivých druhov väzby elektronickým monitoringom v právnom poriadku SR a ČR a odpovedá na otázku, či je vôbec prispútne nahradiť jednotlivé druhy väzby elektronickým monitoringom alebo či je to v rozpore s účelom väzby. Na záver príspevok rozoberá možnosti pre budúcu právnu úpravu v ČR a SR z hľadiska nahradenia väzby elektronickým monitoringom.

Kľúčová slova

Väzba; Nahradenie väzby; Elektronický monitoring.

1 Úvod

Väzba predstavuje zaistovací inštitút slúžiaci k dosiahnutiu účelu trestného konania. Rozhodovanie o väzbe nemožno chápať ako rozhodovanie o vine či nevine obvineného, a je teda prirodzené, že konanie o väzbe je vedené vždy len v rovine pravdepodobnosti, a nie istoty ohľadne dôsledkov, ktoré

môžu nastať, ak nebude obvinený držaný vo väzbe.¹ Väzba teda v rámci trestného konania predstavuje najzávažnejšie zaist'ovacie opatrenie, ktorým sa veľmi citeľným spôsobom zasahuje do ústavou a listinou základných práv zaručenej osobnej slobody občana v čase, keď ešte nebolo právoplatne rozhodnuté o vine obvineného. Z vyššie uvedeného následne vo svojich rozhodnutiach Najvyšší súd SR vyvodzuje, že úprava dôvodov väzby vyjadruje výnimočnosť a fakultatívne použitie tohto procesného prostriedku, pričom Trestný poriadok v SR nikde neustanovuje, že každý obvinený musí byť vzatý do väzby, pričom rovnaké závery je možné vzťahovať aj na Trestní rád. Ako v ČR tak aj v SR jedine súd je oprávnený rozhodovať o väzbe a tento procesný prostriedok môže použiť len vtedy, ak sú zistené konkrétne skutočnosti odôvodňujúce obavu niektorého z následkov uvedených v Trestnom poriadku resp. Trestnom ráde (ide tzv. väzobné dôvody, ktoré sú v ČR aj SR rovnaké a ktorými sú úteková väzba, kolúzna väzba a preventívna/predstihová väzba). Z hľadiska procesných predpisov, rozhodovaniu o väzbe je venovaný prísny formálny pohľad, ktorý má vylúčiť prípadne minimalizovať možnosť vzniku porušení základných práv a slobôd, ktoré sa jej podrobujú.² Vzhľadom na vyššie uvedené môže väzba trvať len nevyhnutne potrebnú dobu a vybavovanie tzv. väzobných trestných vecí musí byť nielen urýchlené, ale musí mať tiež prednosť pred ostatnými trestnými vecami. Väzba by pritom v žiadnom prípade nemala nahrádzať trest odňatia slobody, hoci takýto trest obvinenému podľa očakávania pravdepodobne bude uložený.³ Väzba teda predstavuje výrazný zásah do práv osoby podozrivej zo spáchania trestného činu, ktorý môže mať na túto osobu výrazný dopad. V tejto súvislosti preto vyvstáva otázka, či je možné väzbu vzhľadom na súčasný rozvoj informačných technológií ako výrazný zásah do osobnej slobody jednotlivca určitým spôsobom nahradiť ako je napr. elektronický monitoring, čo je v súčasnosti aktuálne ako v Českej tak aj Slovenskej republike. V tejto súvislosti je možné v právnom poriadku SR poukázať na zákon č. 78/2015 Z.z. o kontrole výkonu niektorých rozhodnutí technickými prostriedkami, ktorý v súčasnosti umožňuje kontrolovať výkon určitých

¹ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 12. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2665/13.

² Pozri Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 8. 3. 2012, sp. zn. 5 Tost 7/2012.

³ ČENTEŠ, J. a kol. *Trestný poriadok Veľký komentár*. Vydavateľstvo EUROKODEX, 2014, 944 s., komentár s. 217. ISBN 978-80-8155-021-8.

rozhodnutí technickými prostředkami, pričom väzba už bola aj v rozhodovacej praxi súdov nahradená práve aj prostredníctvom elektronického monitoringu. Účelom tohto príspevku preto bude analyzovať, za akých podmienok je možné nariadiť jednotlivé typy väzby a následne analyzovať či je nahradenie jednotlivých typov väzby možné prostredníctvom elektronického monitoringu, alebo či je to v rozpore s účelom jednotlivých druhov väzby.

2 Všeobecne o väzbe a elektronickom monitoringu

Do rozhodovania súdov o väzbe v zmysle judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, ktorú do svojej rozhodovacej praxe prebrali ako Ústavný súd ČR tak aj Ústavný súd SR čoraz viac presadzujú aj prvky práva na spravodlivý proces, i keď v tejto veci je potrebné poukázať na názor Ústavného súdu SR, podľa ktorého konanie všeobecných súdov, ktorými sa rozhoduje o väzbe, nie je konaním o trestnom obvinení a ani konaním o občianskych právach alebo záväzkoch, ako to vyžaduje článok 6 ods. 1 Dohovoru o ochrane základných práv a slobôd, ktorý zakotvuje právo na spravodlivý proces. Ako zdôrazňuje Ústavný súd SR väzobným konaním podľa názoru Ústavného súdu SR nemôže dôjsť k porušeniu práva zaručených v čl. 6 ods. 1 dohovoru aj z dôvodu, že túto oblasť ochrany upravuje vo svojich ustanoveniach čl. 5 dohovoru. Článok 6 dohovoru upravuje právo na spravodlivý proces, a teda zásadne sa nevzťahuje na konanie o väzbe, pre ktoré platí špeciálna, pokiaľ ide o procesné záruky poskytnuté osobe nachádzajúcej sa vo väzbe, v zásade prísnejšia právna úprava obsiahnutá v čl. 5 dohovoru upravujúcom právo na slobody a bezpečnosť. Procesné pravidlá týkajúce sa skúmania dôvodnosti ďalšieho trvania väzby sú *ratione materiae* súčasťou čl. 5 ods. 4 dohovoru.⁴ Ústavný súd SR však v tomto smere rešpektuje prax Európskeho súdu pre ľudské práva, podľa ktorého osobnú slobodu chráni v zásade čl. 5 dohovoru, a to najmä pokiaľ ide o zákonnosť väzby vrátane otázky, či k takémuto zbaveniu slobody došlo v súlade so zákonom upraveným postupom, kde dohovor odkazuje primárne na vnútroštátne právne predpisy a upravuje povinnosť dodržiavať ich hmotnoprávne aj procesné právne normy a požaduje zbavenie slobody jednotlivca nebolo arbitrárne (čl. 5 ods. 1 dohovoru).

⁴ Pozri napr. Nález Ústavného súdu SR zo dňa 3. 2. 2016, sp. zn. I. ÚS 67/2016.

Článok 5 dohovoru ďalej chráni právo jednotlivca na primeranú dĺžku väzby v zmysle požiadavky, aby väzba nebola predlžovaná nad primeranú lehotu a aby nedochádzalo v postupe príslušných orgánov počas trvania väzby k zbytočným priet'ahom (čl. 5 ods. 3 dohovoru), a chráni právo jednotlivca domáhať sa periodického prieskumu zákonnosti väzby a žiadať o prepustenie na slobodu, o ktorom musí byť rozhodnuté.⁵

Ako vyplýva aj z judikatúry Európskeho súdu pre ľudské práva, základným predpokladom pre vzatie podozrivého do väzby je existencia dôvodného podozrenia, že obvinená osoba spáchala trestný čin.⁶ Práve aj v konkrétnych prípadoch možného porušenia článku 5 ods. 1 písm. c) Európskeho dohovoru, ktoré upravuje možnosť obmedzenia osobnej slobody jednotlivca prostredníctvom väzby, sa v rozhodovacej činnosti Európskeho súdu pre ľudské práva ako hlavným problémom a rozhodujúcou skutočnosťou ukázalo byť práve preukázanie toho, či podozrenie zo spáchania trestného činu dotyčnou osobou je dôvodné alebo neopodstatnené.⁷ V prípade dôvodného obvinenia zo spáchania trestného činu ide o podmienku sine qua non regulárnosti vzatia a držania vo väzbe. Podľa Ústavného súdu SR je súd rozhodujúci o väzbe povinný dôsledne sa zaoberať otázkou dôvodnosti vzneseného obvinenia, a to vrátane preskúmania vzneseného obvinenia zo spáchania skutku obvineným podľa skutkovej podstaty trestného činu. Zároveň je súd rozhodujúci o väzbe povinný preskúmať, či vedeniu trestného stíhania nebránia zákonné prekážky, ako napr. premlčanie trestného stíhania.⁸ Avšak aj napriek existencii dôvodného obvinenia, aby bolo možné obvineného vziať do väzby, musí okrem formálnych náležitostí existovať aj tzv. dvojité materiálny predpoklad vzatia do väzby, a to dôvodnosť obvinenia a dôvodnosť väzby. Ďalšou podmienkou pre vzatie obvineného do väzby po existencii podozrenia zo spáchania trestného činu sú teda vážne a dostatočné dôvody väzby.⁹ Právny poriadok SR a právny poriadok ČR obsahujú v podstate totožné dôvody väzby, medzi ktoré patrí – úteková väzba, kolúzna väzba a preventívna väzba.

⁵ Pozri rozsudok EŠP z 26. 10. 2006, *Khudobin v. Rusko*, č. 59696/00, body 103 a 115.

⁶ Pozri napr. rozhodnutie EŠP zo dňa 26. 1. 1991, *Letellier c/ a Francúzsko*.

⁷ Pozri Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 430.

⁸ Pozri Nález Ústavného súdu SR zo dňa 18. 2. 2015, sp. zn. III. ÚS 29/2015.

⁹ Pozri Ochrana ľudských práv v troch zväzkoch, s. 430.

Elektronický monitoring v súčasnosti aj v SR a aj v ČR používa GPS technológiu, ktorá dokáže osobu, ktorej bol nariadený elektronický monitoring prostredníctvom náramku lokalizovať, a tak umožňuje vymedziť zóny, do ktorých sledovaná osoba buď nesmie vstúpiť alebo naopak vymedziť zóny z ktorých sledovaná osoba nesmie vystúpiť. Prostredníctvom elektronického je rovnako možné určiť presnú polohu, kde a čas kedy si monitorovaná osoba elektronický náramok bez dovolenia. V ČR sa elektronický monitoring využíva v prípade dozoru uloženého trestu domáceho väzenia. V SR sa elektronický monitoring využíva aj v prípade iných druhoch alternatívnych trestov ako je napr. trest zákazu účasti na športových podujatiach alebo trest povinnej práce, avšak v súčasnosti sa v SR už možno stretnúť aj s rozhodnutiami slovenských súdov, kde sa elektronický monitoring používa ako jedno z primeraných obmedzení umožňujúcich nahradenie väzby. V tejto súvislosti je potrebné zdôrazniť, že väzba v SR nikdy nebola elektronickým monitoringom priamo nahradená ale slúžila vždy len ako jedno z primeraných obmedzení, prostredníctvom ktorých bola väzba nahradená jedným z dôvodov nahradenia väzby, ktorý v SR pozná Trestný poriadok. Otázkou ale zostáva, či je možné elektrnický monitoring takto využiť pri všetkých druhoch väzby alebo len pri niektorých druhoch väzby.

3 Možnosť nahradenia útekovvej väzby elektronickým monitoringom

Úteková väzba je dôvodná v prípade, ak je voči určitej osobe dôvodne vznesené obvinenie a z konania obvineného alebo ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, že obvinený ujde alebo sa bude skrývať, aby sa tak vyhol trestnému stíhaniu alebo trestu najmä v prípade, ak nemožno jeho totožnosť ihneď zistiť, ak nemá stále bydlisko alebo ak mu hrozí vysoký trest.¹⁰ V prípade útekovvej väzby postačuje, ak je naplnený, čo i len jeden z uvedených predpokladov. Dôvody, pre ktoré je možné obvineného zobrať do tzv. útekovvej väzby boli pomerne podrobne judikované ako súdmi ČR tak aj súdmi SR. Jedným z častých argumentov z praxe pre nariadenie útekovvej väzby je najmä hrozba uloženia vysokého trestu obvinenému v trestnom

¹⁰ Pozri ust. § 71 ods. 1 písm. a) zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov alebo ust. § 67 písm. a) zákona č. 141/1961 Sb Trestní řád v znení neskorších predpisov.

konaní. Ústavný súd ČR vo svojej ustálenej judikatúre judikoval, že hrozba vysokého trestu sama o sebe zakladá dôvodnosť obavy pred vyhýbaním sa trestnému konaniu, a tým aj naplnenie dôvodnosti útekovvej väzby. Podľa Ústavného súdu ČR, ktorého právne závery do svojej rozhodovacej praxe prevzal aj Ústavný súd SR sa však jednoznačne musí jednať o konkrétnu hrozbu vysokého trestu, teda hrozbu podloženú jedinečnými špecifickými okolnosťami spáchaného skutku v spojení s ďalšími aspektmi danej trestnej veci, a to v rámci rozpätia trestnej sadzby stanovenej trestným zákonom. Avšak len typová (objektívna) hrozba vysokého trestu sama o sebe bez ďalšieho pre naplnenie väzobného dôvodu pre naplnenie dôvodov útekovvej väzby nepostačuje. Preto s ohľadom na princíp právnej istoty a predvídateľnosti práva bola následne ako súdmi v ČR tak aj súdmi SR prijatá ustálená judikatúra, v zmysle ktorej hrozbou vysokým trestom možno odôvodniť uloženie útekovvej väzby len v tých prípadoch, kedy na základe zistených skutočností opodstatňujúcich dôvodnosť podozrenia zo spáchania zvlášť závažného trestného činu možno predpokladať uloženie trestu odňatia slobody vo výške najmenej osem rokov.¹¹ Na posúdenie toho, či môže byť v trestnom konaní uložený vysoký trest, je vždy pomocným pravidlom základná zákonná sadzba trestu odňatia slobody, ktorú za ten-ktorý trestný čin Trestný zákon vo svojej osobitnej časti umožňuje uložiť. Napriek ustálenej judikatúre sa však možno stretnúť aj s rozhodnutiami súdov, v ktorom sa za vysoký trest, pod hrozbou ktorého možno zobrať obvineného do útekovvej väzby, možno považovať aj trest odňatia slobody vo výmere šesť rokov.¹² Napriek tejto ustálenej judikatúre, Ústavný súd ČR zastáva názor, že ani túto judikatúru nemožno chápať pri rozhodovaní súdov ako „bianko šek“, do ktorého stačí vpísať odhad možného budúceho trestu za konkrétnu stíhanú vec vo výške najmenej osem rokov odňatia slobody a na jeho základe potom odôvodniť vzatie do väzby alebo následné ponechanie vo väzbe, bez prihliadnutia k ďalším konkrétnym okolnostiam posudzovanej trestnej veci.¹³ Preto boli súdmi sformulované aj ďalšie kritériá,

¹¹ Pozri napr. Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13 alebo Nález Ústavného súdu SR zo dňa 9. 3. 2016, sp. zn. I. ÚS 162/2016.

¹² Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 18. 2. 2003, sp. zn. II. ÚS 88/01.

¹³ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13.

ku ktorým musí súd pri rozhodovaní o nariadení útekovvej väzby prihliadať, i keď v praxi k týmto ďalším kritériám súdy nie vždy prihliadajú.

V prvom rade musí súd zvážiť prípadné námietky obvineného, ktorý má právo preukazovať za týchto okolností existenciu konkrétnych skutočností (silných dôvodov), ktoré dôvodnú obavu z následku prípadného útoku obvineného alebo jeho vyhýbania sa trestnému stíhaniu eliminujú a tak vylučujú aplikáciu väzobného dôvodu útekovvej väzby (nakoľko nevyhnutnou podmienkou ústavnej konformity rozhodovania o väzbe je dodržanie princípu kontraktórnosti konania. Tento princíp sa prejavuje dvoma spôsobmi. Povinnosťou orgánov rozhodujúcich o väzbe predostrieť obvinenému všetky konkrétne skutkové zistenia opodstatňujúce dôvodnosť väzby a zároveň musí byť obvinenému a jeho obhajcovi umožnené vyjadrovať sa ku všetkým vykonaným šetreniam a prípadným vykonaným dôkazom. Ďalej musí byť obvinenému umožnené skutkové tvrdenia a dôkazy spochybňovať a vyvracať ich protitvrdeniami a prípadnými protidôkazmi podobne ako je tomu pri hlavnom pojednávaní). Takýmito skutočnosťami môže byť najmä miera celkovej usporiadanej životných pomerov obvineného, mobilita daná jeho zdravotným stavom, rozsah jeho miestne založených citových a dočasných (nielen hmotne) riadne a predovšetkým dlhodobo plnených zaopatrovacích väzieb, rámec obvineným doposiaľ zdieľaného spoločensky konformného konania v spojení s možnými zárukami zo strany iných subjektov a pod. Na toto všetko musí byť podľa judikatúry Ústavného súdu ČR prirodzene nahliadané vo vzájomných súvislostiach so zreteľom na konkrétne okolnosti prípadu.¹⁴ Druhým faktorom pre posúdenie dôvodnosti ďalšieho trvania väzby je plynutie času. Preto musí byť do úvahy pri rozhodovaní o väzbe braná aj tzv. doktrína zosilnených dôvodov. Všeobecné súdy sú povinné rešpektovať požiadavku nevyhnutnosti existencie zosilnených dôvodov pre trvanie väzby, inak nemožno pokračujúce obmedzenie osobnej slobody, aj keď k uvaleniu väzby mohlo dôjsť na základe dôvodného podozrenia, aprobovať. Konkrétne skutočnosti zakladajúce dôvodnosť väzby v počiatočných štádiách trestného konania môžu počas trvania väzby strácať na svojom význame či presvedčivosti a pre ospravedlnenie ďalšieho trvania pozbavenia osobnej slobody obvineného vo väzbe už nemusia postačovať.

¹⁴ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13.

Všeobecne platí, že dlhodobosť trvania väzby znižuje s postupom času konkrétnu relevanciu jej skutkového základu.¹⁵ Teda podľa judikatúry Ústavného súdu ČR a SR trvanie podozrenia zo spáchania trestného činu s hrozbou konkrétnej výšky trestu je podmienkou sine qua non pre zákonosť pokračovania väzby, ale po určitej dobe sama o sebe nepostačuje. V takýchto prípadoch musí súd zistiť, či existujú iné relevantné a dostačujúce dôvody predložené orgánmi činnými v trestnom konaní, ktoré by ospravedlnili pokračovanie odňatia slobody. Riziko úteku alebo skrývania sa obvineného za účelom vyhnutia sa trestnému stíhaniu alebo trestu po prípadnom prepustení z väzby na slobodu nemôže byť v prípade dlhotrvajúcej väzby založený výlučne na skutočnosti, že obvinenému hrozí vysoký trest. Ďalšie trvanie väzby musí byť ospravedlnené ďalšími závažnými konkrétnymi dôvodmi, ktoré vylučujú nahradenie väzby iným opatrením podľa Trestného poriadku resp. Trestného rádu.¹⁶ Ústavný súd ČR však vo svojich rozhodnutiach uvádza príkladmo aj ďalšie faktory, ktoré sú okrem dĺžky hroziaceho trestu spôsobilé odôvodniť relevantnosť útekovej väzby a súdy by ich podľa názoru Ústavného súdu ČR mali tiež brať do úvahy pri rozhodovaní o väzbe. Ide o charakter a morálku obvineného, jeho mravy, domov, zamestnanie, majetok, rodinné vzťahy a všetky druhy pút k určitému štátu, v ktorej je proti obvinenému vedené trestné stíhanie a kontakty v zahraničí¹⁷, ďalej prípravu obvineného na odcestovanie, snahu zaistiť si falošné doklady na cestu do cudzieho štátu, dlhšie opustenie miesta bydliska a zamestnania a zadržanie obvineného na úteku cez štátnu hranicu. Podľa ustálenej judikatúry by teda súd pri rozhodovaní o útekovej väzbe mal z ústavne konformného hľadiska uloženia útekovej väzby prihliadať na všetky vyššie uvedené faktory.¹⁸

Pokiaľ ide o útekovú väzbu, máme za to, že tento druh väzby je možné nahradit' prostredníctvom elektronického monitoringu spolu s uložením ďalších primeraných opatrení. Účelom tejto väzby je zabrániť podozrivému v úteku pred trestným stíhaním, čo je možné vykonať práve prostredníctvom jeho elektronického monitorovania spolu s uložením ďalších primeraných

¹⁵ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 18. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 980/14.

¹⁶ Pozri Nález Ústavného súdu SR zo dňa 9. 3. 2016, sp. zn. I. ÚS 162/2016.

¹⁷ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 18. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 980/14.

¹⁸ Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 22. 5. 2013, sp. zn. I. ÚS 2183/12.

opatření ako je napr. odovzdanie cestovného pasu. Týmto spôsobom sa zaistí monitorovanie pohybu obvineného, teda orgány činné v trestnom konaní ako aj súd budú vedieť, kde sa obvinený nachádza a uložením ďalších primeraných opatrení ako je odovzdanie pasu sa obvinenému môže zabrániť v skrývaní sa pred trestným stíhaním, čím môže byť dosiahnutý práve účel útekovej väzby bez toho aby bola dotknutá osobná sloboda obvineného. V tejto súvislosti tiež chceme poukázať na Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 21. 11. 2017 sp. zn. 3Tpo/62/2017, kedy Krajský súd pristúpil k nahradeniu útekovej väzby prostredníctvom elektronického monitoringu, pričom konajúci súd v rámci rozhodovania o väzby mal za to, že väzbu je možné nahradiť dohľadom probačného a mediačného úradníka za súčasného uloženia ďalších primeraných povinností a obmedzení, medzi ktoré patrili nariadenie elektronického monitorovania, povinnosť odovzdať cestovný pas a zákaz vycestovať do zahraničia.¹⁹ S týmito závermi Krajského súdu sa v plnom rozsahu stotožňujeme. Máme za to, že len nariadením elektronického monitoringu by nebolo možné dosiahnuť účel útekovej väzby, avšak za použitia elektronického monitoringu ako jedného z primeraných povinností a obmedzení, ktoré budú doplnené ďalšími primeranými povinnosťami a opatreniami je možné dosiahnuť účel útekovej väzby a túto aj za použitia elektronického monitoringu nahradiť.

4 Možnosť nahradenia kolúznej väzby elektronickým monitoringom

Ďalším z dôvodov väzby je tzv. kolúzna väzba, ktorá spočíva v konaní obvineného alebo z ďalších konkrétnych skutočností, ktoré odôvodňujú obavu, že obvinený bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mať objasňovanie skutočností závažných pre trestné stíhanie.²⁰ Z jazykového a logického výkladu dôvodov kolúznej väzby plynie, že tento dôvod spočíva alternatívne v dôvodnej obave, že obvinený bude pôsobiť na doposiaľ nevypočutých svedkov alebo spoluobvinených, či v dôvodnej obave, že bude inak mať objasňovanie skutočností dôležitých pre trestné

¹⁹ Pozri Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 21. 11. 2017, sp. zn. 3Tpo/62/2017.

²⁰ Pozri ust. § 71 ods. 1 písm. b) zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov alebo ust. § 67 písm. b) zákona č. 141/1961 Sb Trestní řád v znení neskorších predpisov.

konanie. Z hľadiska ústavnosti však Ústavný súd ČR zdôrazňuje, že dôvodnosť tejto obavy musí byť založená buď konaním obvineného alebo ďalšími konkrétnymi skutočnosťami.²¹

V prípade kolúznej väzby Ústavný súd ČR z hľadiska ústavno-právnych aspektov teda vyžaduje, aby súd pri rozhodovaní o väzbe predložil „konkrétne skutočnosti“, ktoré musia byť dostatočným a rozumným podkladom pre opodstatnenie obavy pôsobenia na svedkov, či iné marenie vyšetrovania. Na druhú stranu však „konkrétne skutočnosti“ nemožno vidieť napr. v inak podrobne neodôvodnenom tvrdení, že ak nebude obvinený vzatý do väzby, bude určite iste napr. pôsobiť na doposiaľ nevypočutých svedkov. To vyplýva aj z jazykového výkladu slov „odôvodnené obavy“. Pri rozhodovaní o kolúznej väzbe nie je reálne sa domnievať, že môže byť naplnená požiadavka istoty „konkrétnych skutočností“, ktoré opodstatňujú väzobné dôvody. V týchto prípadoch totiž nemožno vyčkávať až do okamihu, kedy je už isté, že obvinený napr. bude pôsobiť na doposiaľ nevypočutých svedkov alebo spoluobvinených, pretože by sa už spravidla nepodarilo takémuto konaniu zabrániť. Na druhej strane však nemôže ísť len o akési hmlisté a konkrétnymi skutočnosťami nepodložené podozrenie, nakoľko by to viedlo k neodôvodneným zásahom do osobnej slobody obvineného. Z hľadiska konkrétneho príkladu bude kolúzna väzba prípustná napr. v prípade, ak je potrebné vypočúť niekoľkých svedkov, z ktorých je väčšina vo vzťahu k obvinenému v služobnom alebo profesnom vzťahu a z tohto dôvodu by obvinený mohol svedkov ovplyvňovať.²² Preto z hľadiska ústavno-právnych aspektov kolúznej väzby je obsahovým naplnením pojmu „konkrétne skutočnosti“ nutné rozumieť konkrétnu argumentáciu ohľadne povahy dôkazov, ktoré je nutné vykonať, ako i analýzu okolností, ktoré svedčia pre možnosť pôsobenia na nevypočutých svedkov alebo spoluobvinených alebo iné marenie objasňovania skutočností závažných pre trestné stíhanie z strany obvineného. Len obyčajné domnienky a obavy pritom pre uloženie kolúznej väzby nepostačujú.²³ Teda z ústavno-právneho hľadiska ochrany osobnej slobody obstojí len takto odôvodnená kolúzna väzba.

21 Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 23. 05. 2006, sp. zn. I. ÚS 470/05.

22 Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 15. 3. 2016, sp. zn. I. ÚS 466/16.

23 Pozri Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 23. 5. 2006, sp. zn. I. ÚS 470/05.

Pokiaľ však dôjde k naplneniu dôvodov kolúznei väzby, účelom tejto väzby je zabezpečiť aby obvinený nepôsobil na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mariť vyšetrovanie. Máme za to, že ak sú naplnené dôvody tejto väzby a existujú konkrétne skutočnosti, ktoré opodstatňujú obavu, že obvinený bude pôsobiť na svedkov, znalcov, spoluobvinených alebo inak mariť vyšetrovanie, tento účel nie je možné naplniť len prostredníctvom elektronického monitoringu a ani spojenie monitoringu s ďalšími primeranými povinnosťami a obmedzeniami, nakoľko obvinený by stále mal možnosť zabezpečiť marenie trestného konania, v čo mu je zabránené práve obmedzením osobnej slobody prostredníctvom kolúznei väzby, kedy sa mu jednak zamedzí jeho vlastné konanie ale značne sa obmedzí aj možnosť ovplyvňovať trestné konanie prostredníctvom tretích osôb.

5 Možnosť nahradenia preventívnej väzby elektronickým monitoringom

Posledným z väzobných dôvodov je tzv preventívna väzba, ktorá spočíva v tom, že z konania obvineného alebo z ďalších konkrétnych skutočností vyplýva dôvodná obava, že obvinený bude pokračovať v trestnej činnosti, dokoná trestný čin, o ktorý sa pokúsil, alebo vykoná trestný čin, ktorý pripravoval alebo ktorým hrozil.²⁴ Zmyslom tzv. preventívnej väzby je zaistiť osobu obvineného, u ktorej existuje dôvodná obava vyplývajúca z konkrétnych skutočností, že bude opakovať trestný čin, pre ktorý je stíhaný, dokoná trestný čin, o ktorý sa pokúsil, alebo vykoná trestný čin, ktorý pripravoval, alebo ktorým hrozil. Uvedený väzobný dôvod sa v určitej miere odlišuje od zvyšných dvoch väzobných dôvodov a je založený na predpoklade, že účelom trestného stíhania je i predchádzanie trestnej činnosti.²⁵ V praxi najčastejšie dochádza k obmedzeniu osobnej slobody obvineného z dôvodu preventívnej väzby najmä v prípade, ak obvinený už v minulosti bol trestne stíhaný a právoplatne odsúdený na trest odňatia slobody, teda sa v tomto prípade vo veľkej miere zohľadňuje prípadná recidíva obvineného,

²⁴ Pozri ust. § 71 ods. 1 písm. c) zákona č. 301/2005 Z.z. Trestný poriadok v znení neskorších predpisov alebo ust. § 67 písm. c) zákona č. 141/1961 Sb Trestní řád v znení neskorších predpisov.

²⁵ Pozri Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 8. 3. 2012, sp. zn. 5 Tost 7/2012.

čo potvrdila aj judikatúra Najvyšších súdov.²⁶ Ďalej ako vyslovil Ústavný súd SR z hľadiska ústavnosti je tiež prípustné, ak súd odôvodní preventívnu väzbu na základe rozsahu trestnej činnosti, resp. či bola trestná činnosť páchaná po dlhší čas so vznikom vysokej škody a existuje z tohto dôvodu pretrvávajúce a vysoko odôvodnené podozrenie z možného pokračovania v páchaní ďalšej trestnej činnosti.²⁷ Rovnako súd v praktickej rovine pri posudzovaní preventívnej väzby prihliada aj na to, či je obvinený zamestnaný, či má majetok a je schopný sa žiť alebo bude pre svoje živobytie pokračovať v páchaní trestnej činnosti, čo podľa praxe Ústavného súdu SR súladné s ústavno-právnymi princípmi posudzovania preventívnej väzby. Máme za to, že ani v tomto prípade nie je možné nahradiť tento druh väzby za použitia elektronického monitoringu, nakoľko opäť ide o špecifický väzobný dôvod, kde má obmedzenie osobnej slobody obvineného svoje opodstatnenie, nakoľko v prípade elektronického monitorovania by sa nemuselo podariť zabrániť obvinenému v spáchaní trestného činu, čo je hlavným účelom tohto väzobného dôvodu.

6 Záver

Ako vyplýva z uvedeného väzba predstavuje závažný zásah do osobnej slobody obvineného, a takýto zásah preto vždy musí spĺňať zákonné požiadavky. Rozvoj moderných technológií v súčasnosti dáva priestor zamyslieť sa nad možnosťou nahradenia väzby prostredníctvom elektronického monitoringu, avšak pokiaľ sú splnené predpoklady jednotlivých druhov väzby, máme za to, že len samotným elektronickým monitoringom väzbu nie je možné nahradiť. Elektrický monitoring však môže poslúžiť ako jedno z primeraných obmedzení, čo spolu s uložením ďalších primeraných povinností a obmedzení už môže stačiť pre nahradenie tzv. útekovvej väzby, kedy spolu s monitorovaním obvineného môže byť dosiahnutý bez obmedzenia osobnej slobody účel tohto druhu väzby. Pokiaľ však ide o ďalšie väzobné dôvody, podľa nášho názoru pri ich naplnení nie je možné v týchto prípadoch väzby nahradiť ani v prípade použitia elektronického monitoringu ako jedného z viacerých primeraných obmedzení a uložených povinností.

²⁶ Pozri napr. Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 30. 6. 2015, sp. zn. 6 Tdo 580/2015.

²⁷ Pozri Nález Ústavného súdu SR zo dňa 17. 8. 2016 sp. zn. I. ÚS 485/2016.

Literatura

ČENTEŠ, J. a kol. *Trestný poriadok Veľký komentár*. Vydavateľstvo EUROKODEX, 2014, 944 s. ISBN 978-80-8155-021-8.

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 15. 3. 2016, sp. zn. I. ÚS 466/16.

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 18. 6. 2014, sp. zn. I. ÚS 980/14.

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 12. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2665/13.

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 11. 12. 2013, sp. zn. I. ÚS 2208/13.

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 22. 5. 2013, sp. zn. I. ÚS 2183/12.

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 23. 5. 2006, sp. zn. I. ÚS 470/05.

Nález Ústavného súdu ČR zo dňa 18. 2. 2003, sp. zn. II. ÚS 88/01.

Uznesenie Najvyššieho súdu ČR zo dňa 30. 6. 2015, sp. zn. 6 Tdo 580/2015.

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 17. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 485/2016.

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 3. 2. 2016, sp. zn. I. ÚS 67/2016.

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 18. 2. 2015, sp. zn. III. ÚS 29/2015.

Nález Ústavného súdu SR zo dňa 9. 3. 2016, sp. zn. I. ÚS 162/2016.

Rozhodnutie Najvyššieho súdu SR zo dňa 8. 3. 2012, sp. zn. 5 Tost 7/2012.

Uznesenie Krajského súdu v Bratislave zo dňa 21. 11. 2017, sp. zn. 3Tpo/62/2017.

Kontakt – e-mail

orvisky.martin@gmail.com; Zoltan.valentovic@umb.sk

Permanentní oslabování přípravného řízení

Jan Provazník

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova
univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

Již od sametové revoluce roku 1989 se oslabování přípravného řízení stalo významným a stále se vracejícím motivem probíhající reformy českého trestního řízení. Tento příspěvek usiluje o poskytnutí právní analýzy možností tohoto oslabení s přihlédnutím k celkové koncepci trestního řízení. Současná koncepce českého trestního řízení je totiž založena na tzv. reformovaném (či smíšeném) inkvizičním modelu, jehož charakteristickým vůdčím znakem je snaha nalézt materiální pravdu a zajistit všechny potenciální důkazy předtím, než je případ odevzdán soudu. Jakýkoliv pokus o oslabení právních možností orgánů přípravného řízení vyhledat, zajistit a posoudit důkazy musí být proto zvažován s ohledem právě na zásadu materiální pravdy, což vyvolává otázku, jak ideálně vyvážit povinnost orgánů činných v trestním řízení usilovat o materiální pravdu s kýženým snížením významu a s tím souvisejícím zkrácením délky přípravného řízení. Tento příspěvek vytváří schéma možných řešení a pokouší se vysvětlit úskalí, na něž narážíme při výše popsané snaze vyvažovat.

Klíčová slova

Přípravné řízení; materiální pravda; inkviziční model; dokazování.

1 Úvod

Tento příspěvek si klade za cíl analýzu konstantních snah zákonodárce v posledních třech dekadách zreformovat právní úpravu trestního řízení tak, aby bylo těžiště dokazování přeneseno z přípravného řízení do hlavního líčení, které se, jak se podává již z faktu, že se projevují po dobu již bezmála třiceti let, příliš nedaří korunovat úspěchem.

Tento příspěvek nejprve vymezí teoretické zázemí dalších úvah, tedy vymezí pojem, funkce a účel přípravného řízení. Tato materie je nezbytným východiskem pro další obsah tohoto příspěvku, v němž se jejich závěrů budu dovolávat. V další části příspěvek přiblíží onen proces permanentního oslabování přípravného řízení, tedy jeho průběh a důvody, které zákonodárce vedly k tomu, aby o úspěšné zakončení tohoto procesu usiloval. Následně bude přikročeno k analýze důvodů tohoto procesu, způsobů, jimiž se zákonodárce dosud pokoušel jej zrealizovat, a možností, které při něm má.

2 Pojem, funkce a účel přípravného řízení

Nezbytným předpokladem pro vlastní analýzu jádrového problému tohoto příspěvku je vymezení teoretických souvislostí přípravného řízení, které následně poslouží jako odrazový můstek či referenční kritérium pro další úvahy. Za nutné teoretické souvislosti považují zejména pojem, funkce a účel přípravného řízení.

2.1 Pojem přípravného řízení

Legální definici přípravného řízení nalezneme v ustanovení § 12 odst. 10 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „TR“): „*Trestním řízením se rozumí...a přípravným řízením úsek řízení podle tohoto zákona od sepsání záznamu o zahájení úkonů trestního řízení nebo provedení neodkladných a neopakovatelných úkonů, které mu bezprostředně předcházejí, a nebyly-li tyto úkony provedeny, od zahájení trestního stíhání do podání obžaloby, návrhu na schválení dohody o vině a trestu, postoupení věci jinému orgánu, zastavení trestního stíhání, nebo do rozhodnutí či vzniku jiné skutečnosti, jež mají účinky zastavení trestního stíhání před podáním obžaloby, anebo do jiného rozhodnutí ukončujícího přípravné řízení, zahrnující objasňování a prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a vyšetřování.*“

Byť se jedná o definici poněkud těžkopádně formulovanou, vymezuje pojem přípravného řízení zcela přesně a jednoznačně. Jeho rámec tedy na jedné straně určuje okamžik zahájení trestního řízení, jež může v určitých případech spadat v jedno již s okamžikem zahájení trestního stíhání,¹ a končí

¹ Např. pokud dojde k tzv. rozšíření trestního stíhání postupem dle § 160 odst. 5 TR, při němž všechny relevantní informace byly již zjištěny a prověřeny v rámci probíhajícího trestního stíhání, do nějž příslušný orgán činný v trestním řízení provádějící vyšetřování potřebuje „vtáhnout“ další skutek obviněného.

okamžikem, kdy je věc předána soudu (obžalobou, návrhem na potrestání, návrhem na schválení dohody o vině a trestu) či kdy příslušný orgán činný v trestním řízení učiní rozhodnutí, jímž se zastavuje trestní stíhání či jež má obdobné účinky ještě před tím, než je trestní stíhání zahájeno. K tomu dochází buď tehdy, když orgán činný v trestním řízení dospěje k závěru, že zde vůbec nejsou dány podmínky pro předání věci soudu (bylo vyvráceno, že šlo o trestný čin, trestní stíhání je nepřipustné atd.), nebo by tyto podmínky sice splněny byly, ale příslušný orgán činný v trestním řízení využije některého ze svých oprávnění vyřešit věc jinak (např. podmíněným zastavením trestního stíhání dle § 307 a násl. TŘ, narovnáním dle § 309 a násl. TŘ, podmíněným odložením podání návrhu na potrestání dle § 179 g a násl. TŘ, odstoupením od trestního stíhání dle § 70 zákona č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů, případně využitím svého diskrečního oprávnění dle § 172 odst. 2 TŘ).

2.2 Funkce přípravného řízení

Jedna ze základních didaktických publikací trestního práva procesního uvádí čtyři funkce přípravného řízení – funkci vyhledávací, verifikační, fixační a odklonnou.² Komentářová literatura uvádí funkci kognitivní, zajišťovací, filtrační a odklonnou,³ což v zásadě předchozímu vymezení odpovídá. Jiná základní didaktická publikace uvádí jako funkce přípravného řízení funkci rozhodovací a zajišťovací.⁴ V tomto pojetí se čtyři funkce uvedené ve dvou předchozích pojetí v podstatě prolínají ve dvou funkcích. Jiné základní didaktické dílo stejný problém nepojímá z hlediska funkcí, ale cílů přípravného řízení,⁵ které se opět dle mého názoru v zásadě s jeho prvně uvedenými funkcemi shodují – prověřit podezření ze spáchání trestného činu (funkce vyhledávací), opatřit podklad pro podání obžaloby či jiné

² MUSIL, Jan. In: ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL, Josef KUCHTA a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 469.

³ Srov. ŠTRÍŽ, Igor. In: FENYK, Jaroslav, Antonín DRAŠTÍK a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, s. 1147.

⁴ JELÍNEK, Jiří. In: JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vyd. Praha: Leges, 2011, s. 471.

⁵ FENYK, Jaroslav. In: FENYK, Jaroslav, Dagmar CÍSAŘOVÁ, Tomáš GŘIVNA a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 475.

rozhodnutí (funkce fixační), zabránit nedůvodnému postavení obviněného před soud (funkce verifikační), usnadnit provedení hlavního líčení (funkce fixační). V dalším textu proto budu pro názornost vycházet z prvního uvedeného pojetí funkcí přípravného řízení.

2.2.1 *Funkce vyhledávací*

Tato funkce spočívá v prověřování skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, s cílem příslušných orgánů činných v trestním řízení nabytí vnitřní přesvědčení o tom, že je zde důvodné podezření ohledně spáchání trestného činu či činů konkrétní osobou či osobami, nebo naopak k rozptýlení podezření. Realizuje se tedy především ve fázi tzv. prověřování, trvá však i po zahájení trestního stíhání⁶ a projevuje se především ve vyřazování z dalšího postupu trestního řízení těch věcí, v nichž bylo podáno bezdůvodně trestní oznámení, případně kdy orgány činné v trestním řízení nabyly *sua sponte* poznatky o skutečnostech, z nichž vzešlo podezření, že mohlo dojít ke spáchání trestného činu, ačkoliv po jejich bližším prověření bylo toto podezření vyvráceno.

2.2.2 *Funkce verifikační*

Funkce verifikační slouží k tomu, aby byly co nejdříve identifikovány případy, v nichž se v podezření ocitla nevinná osoba, a trestní řízení v takových případech bylo bez zbytečného odkladu ukončeno.⁷ To na druhou stranu znamená, že tato funkce vyžaduje, aby podezření ze spáchání trestného činu určitou osobou bylo prověřeno natolik, že na závěr přípravného řízení se příslušný orgán činný v trestním řízení, zejména státní zástupce, rozhoduje o dalším postupu s jistotou o skutkových okolnostech relevantních pro rozhodnutí, nebo s vědomím o tom, že této jistoty se mu přes veškeré úsilí dosáhnout nepodařilo a že vyčerpal všechny možnosti, jak ji nabyt.

Tato funkce velmi úzce souvisí s funkcí vyhledávací, chronologicky však přichází na přetřes až po zahájení trestního stíhání, respektive až poté, co orgány činné v trestním řízení dospěly k vnitřnímu přesvědčení, že je zde důvodné podezření ze spáchání konkrétního trestného činu konkrétní osobou. Nejprve totiž musí být toto podezření dáno, pak teprve je možné

⁶ MUSIL, Jan. In: ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL, Josef KUCHTA a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 470.

⁷ Ibid.

jednotlivé skutečnosti, z nichž vyplývá, i jejich souhrn, verifikovat dalším procesem dokazování.

2.2.3 *Funkce fixační*

Smyslem této funkce je zachytit všechny skutečnosti, které jsou relevantní pro rozhodnutí, jímž se přípravné řízení končí, v takové procesní formě, aby se o ně toto rozhodnutí mohlo opírat. Hlavní význam má tedy pro státního zástupce při podávání obžaloby či návrhu na potrestání, který si musí v tomto okamžiku být jistý, že v hlavním líčení nedojde ke zproštění obžaloby pouze z formálních důvodů, tedy proto, že by na základě provedených důkazů nabyt soud vnitřního přesvědčení o vině obžalovaného, procesní pochybení při opatrování či zajišťování důkazů v přípravném řízení vedla k jejich důkazní neúčinnosti či dokonce nedostupnosti. Někdy se v této souvislosti hovoří o tzv. materiálním či faktickém důkazním břemenu státního zástupce, ne zcela přesně, jak vysvětluje *Fenyk*.⁸

Jde tedy o to, aby orgány činné v trestním řízení nejen dospěly k vnitřnímu přesvědčení o tom, zda se skutek, v němž je spatřován trestný čin, stal a kdo je jeho pachatelem, nýbrž i o to, aby následně toto své vnitřní přesvědčení, které je kategorií psychickou, dokázaly vtělit do příslušného rozhodnutí, jímž se přípravné řízení končí, případně aby dokázaly procesně řádným způsobem v rámci hlavního líčení vyvolat v samosoudci či senátu stejné vnitřní přesvědčení, k němuž samy dospěly.

2.2.4 *Funkce odklonná*

Funkce odklonná má zabezpečovat možnost identifikování vhodných případů, v nichž nejsou pochybnosti o vině obviněného a v nichž není nezbytné ani účelné k dosažení účelu trestu, který by mu pravděpodobně byl uložen, aby trestní řízení dospělo až k vydání odsuzujícího rozsudku v hlavním líčení, neboť ke stejnému konci postačí uplatnění některého z tzv. odklonů. Tato funkce tedy posiluje hospodárnost a rychlost řízení, jakož i restorativní působení trestní justice. Dlužno na tomto místě podotknout, že i naplnění funkce odklonné vyžaduje dosažení vnitřního přesvědčení orgánů činných v trestním řízení, že trestný čin byl obviněným spáchán, a to po provedení dokazování v takovém rozsahu, že na tomto vnitřním

⁸ FENYK, Jaroslav. K postavení státního zástupce v trestním řízení po novele trestního řádu. In: *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11–12, s. 48.

přesvědčení neulpívá ani stín pochybnosti, přestože daný orgán dostatečně prověřil všechny relevantní skutečnosti.

2.3 Účel přípravného řízení

Vydeme-li ze shora popsaných funkcí přípravného řízení, zjistíme, že význam vyhledávací a verifikační funkce tkví ve sféře skutkové, zatímco význam zásady fixační je procesní, a tedy můžeme shrnout, že účel přípravného řízení je v zásadě dvojitý.

Za prvé, má poskytnout orgánům činným v trestním řízení možnost zorientovat se v daném případě, shromáždit a prověřit všechna fakta pokud možno co nejvolnějším způsobem a na základě toho nabýt kvalifikované přesvědčení o tom, zda se stal skutek, v němž je spatřován trestný čin, zda tento skutek spáchala konkrétní osoba a zda je na místě její postavení před soud, případně zda odpověď alespoň na jednu z těchto tří postupně pokládaných otázek je záporná.

Tento dílčí účel může být vyčerpán již tím, že bude využito kriminalistických metod, na jejichž základě příslušný orgán činný v trestním řízení má sám pro sebe případ za vyřešený. To však samo o sobě k naplnění účelu trestního řízení nestačí, neboť při tomto přístupu rozhoduje fakticita, nikoliv právní úprava. Tento účel tak bude naplněn i tehdy, pokud orgány činné v trestním řízení nabydou vnitřní přesvědčení na základě skutečností, které zjistily protizákonným způsobem, případně kriminalistickou metodou, která je z procesního hlediska důkazně nepoužitelná (např. tzv. fyziodetekčním vyšetřením).

Proto je možné identifikovat i druhý dílčí účel, a to umožnit orgánům činným v trestním řízení, pokud mají za to, že je nezbytné postavit obviněného před soud, případně rozhodnout o odklonu či jiném obdobném způsobu vyřízení věci (např. postoupení jinému orgánu k přestupkovému, kárnému či jinému řízení), aby případ procesně podchytily tak, že výsledné rozhodnutí bude moci bezesbýtku odrážet jejich vnitřní přesvědčení, jež nabyly realizací prvního dílčího účelu. Lakonicky řečeno, být si jistý tím, že někdo je pachatelem trestného činu, neznamená automaticky ještě být schopen to dokázat před nezávislým a nestranným soudem.

Již na první pohled spolu tyto dva dílčí účely úzce souvisí. To vyplývá už ze samotné podstaty našeho současného trestního řízení, řadícího se mezi kontinentální úpravy, jež jsou vesměs založeny na tzv. reformovaném

či smíšeném inkvizičním modelu.⁹ Pro něj je charakteristická právě úzká sepatost obou těchto dílčích účelů, jejich současným naplněným dochází svého naplnění i zásada materiální pravdy. Tento model předpokládá v zásadě současné naplňování obou těchto dílčích účelů a jejich jen omezenou vzájemnou limitaci. Není tedy pro něj typická přísná formalizace, respektive podrobná úprava procesu dokazování, jak jsme zvyklí např. v modelu adversárního trestního procesu.¹⁰

3 Oslabování pozice přípravného řízení

Poté, co jsme si vymezili relevantní charakteristicky současné koncepce trestního řízení, můžeme přikročit k analýze oslabování pozice přípravného řízení. Za tím účelem je nejprve nutno přiblížit, jaký je dosavadní průběh tohoto oslabování a jaké jsou jeho deklarované důvody.

3.1 Oslabování pozice přípravného řízení v legislativě od roku 1989

Prakticky každá významnější novela dokazování a přípravného řízení v TR za poslední tři dekády uváděla jako jeden ze svých cílů oslabování pozice přípravného řízení ve prospěch řízení před soudem.¹¹

Nejvýraznější deklarace oslabení pozice přípravného řízení nastala v souvislosti s tzv. velkou novelou TR provedenou zákonem č. 265/2001 Sb. (dále jen „velká novela“). Tendence k tomuto oslabení se však objevovaly již od samého počátku devadesátých let minulého stolení, přičemž dle veřejně dostupných výstupů Komise pro nový trestní řád přetrvávají i v době nově zamýšlené rekodifikace hlavního trestněprocesního kodexu.¹²

⁹ K pojmu srov. PROVAZNÍK, Jan. *Bilance trestního řízení* (rukopis). Brno: Masarykova univerzita, 2017, s. 21 a násl. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/amcbw/Rigorosni_prace_-_Jan_Provaznik.pdf [cit. 20. 3. 2018].

¹⁰ KRISTKOVÁ, Alena. Adverzární, inkviziční a smíšený trestní proces – koncepce a širší souvislosti. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, č. 3, s. 373.

¹¹ Srov. např. SOTOLÁŘ, Alexandr a Helena VÁLKOVÁ. Trestní spravedlnost na přelomu tisíciletí. In: *Právní rozhledy*, 1999, roč. 7, č. 12, s. 2. Citováno dle www.beck-online.cz; ŠÁMAL, Pavel a Josef BAXA. K návrhu novely trestního řádu, trestního zákona a souvisejících předpisů. In: *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 3, s. 3, 5. Citováno dle www.beck-online.cz; či DOLENSKÝ, Adolf. Novelizace trestního řádu. In: *Všehrd*, 1994, roč. 26, č. 1, s. 21.

¹² Srov. východiska a principy nového trestního řádu, s. 22. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha_4_Material_cj-44-15.zip [cit. 20. 3. 2018].

Z hlediska předmětu tohoto příspěvku je významné, že velká novela především zavedla současné formy přípravného řízení a odstranila institut vyšetřovatele, který byl v podstatě nejdůležitějším orgánem činným v trestním řízení v přípravném řízení, na němž se podílel spolu se státním zástupcem a policejním orgánem. Právě tato komplikovaná struktura a vzájemné vztahy mezi orgány činnými v trestním řízení ve stadiu přípravného řízení s sebou do značné míry nesla potřebu opakování některých procesních úkonů a zbytečné průtahy.

Další významnou modifikací, kterou velká novela přinesla, byla možnost požadovat i po zahájení trestního stíhání od svědků v materiálním slova smyslu místo jejich svědecké výpovědi v procesním postavení svědka toliko podání vysvětlení na úřední záznam, což umožnilo nezatěžovat se procesními náležitostmi svědecké výpovědi již v přípravném řízení, ale ponechat je až na soud v hlavním líčení. Tento legislativní krok byl pak následně podpořen novelou TŘ provedenou zákonem č. 459/2011 Sb., jíž byla zavedena možnost v hlavním líčení číst úřední záznamy o podaných vysvětleních jako důkaz, souhlasí-li s tím státní zástupce a obžalovaný.

3.2 Deklarované důvody pro oslabování

Proces oslabování přípravného řízení ve prospěch hlavního líčení se prolíná legislativním procesem posledních tří dekad jako červená nit a *expressis verbis* bývá i v důvodových zprávách zmiňován, zejména v podobě přenesení těžiště trestního řízení či dokazování z přípravného řízení do hlavního líčení. Výslovně a ucelené uvedení důvodů na jednom místě však zpravidla v důvodových zprávách chybí, a proto je nutno je hledat v obecněji formulovaných cílech těchto legislativních změn, případně je vyvozovat z různých pasáží důvodových zpráv. Mám za to, že lze vymezit přinejmenším tři tyto důvody. Jsou jimi zvýšení legitimacy dokazování, odformalizování přípravného řízení a zrychlení trestního řízení.

3.2.1 Zvýšení legitimacy dokazování

Nejčastěji uváděným důvodem, patrně tím nejvýznamnějším, je vyšší legitimita výsledku dokazování provedeného v hlavním líčení. Právě v hlavním líčení, tedy před soudem, může obžalovaný realizovat naplno své právo na obhajobu, které je charakteristické pro „řádný proces“.¹³

¹³ Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 265/2001 Sb. (tzv. „velká novela“ TŘ), s. 105. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=28656> [cit. 20. 3. 2018].

Právní úprava vytváří přinejmenším teoreticky nejlepší podmínky pro provádění dokazování v hlavním líčení. Státní zástupce a obžalovaný zde mají postavení stran, v plné míře se zde uplatní zásady ústnosti a bezprostřednosti, jakož i zásada veřejnosti, dokazování probíhá, s výjimkou možných odročení, plynule v jednom celku, a to na rozdíl od dokazování v přípravném řízení, kde se provádí jednotlivé úkony dokazování postupně a ani při nejlepší vůli a plánu nelze přesně předvídat, které úkony další úkony dokazování bude třeba provést. To vyplývá opět z vyhledávací a verifikační funkce, neboť nemá-li v tomto stadiu (zejména na jeho počátku) ještě příslušný orgán činný v trestním řízení sám ve věci jasno, neví, jaké všechny konkrétní skutečnosti bude všechny třeba prokazovat, jaké prameny důkazů je schopen objevit a jaké důkazy bude moci provést. V hlavním líčení již toto vše známo je.

Je ostatně logické, že pokud podle čl. 40 odst. 1 Listiny základních práv a svobod (dále jen „Listina“) o vině a trestu za trestné činy rozhoduje jen soud, mělo by toto jeho rozhodnutí být založeno na skutkovém stavu zjištěném v dokazování, které před tímto soudem proběhlo. Tento důvod se tak vymezuje proti dřívější praxi trestního řízení, v níž přípravné řízení bývávalo popisováno jako jakási „generálka“ na hlavní líčení,¹⁴ případně kdy hlavní líčení bylo vnímáno jen jako jakási „dekorace“ dokazování provedeného v přípravném řízení.¹⁵ Vzhledem k výše uvedenému záměru přesunout těžiště dokazování do hlavního líčení i v rámci zvažované rekonstrukce hlavního trestněprocesního kodexu se však zdá, že tento problém přetrvává i nadále.

3.2.2 Odformalizování přípravného řízení

Tento důvod vyplývá z fixační funkce přípravného řízení v pojetí, jež jsem nastínil výše. Pokud tak orgány činné v trestním řízení musí již v přípravném řízení myslet na řádné procesní podchycení dokazování tak, aby jeho výsledky mohly sloužit jako podklad pro rozhodnutí buď již v přípravném řízení, nebo pro rozhodnutí soudu o vině a trestu v hlavním líčení, klade to na ně požadavky, aby se věnovaly formě příslušných procesních úkonů dokazování, což je pochopitelně zatěžuje. Tento důvod mimo jiné vedl

¹⁴ FRYŠTÁK, Marek. *Dokazování v přípravném řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 18.

¹⁵ FENYK, Jaroslav. K postavení státního zástupce v trestním řízení po novele trestního řádu. In: *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11–12, s. 39.

k odstranění duplicity postupu v přípravném řízení před velkou novelou, v němž docházelo k opakování příslušných úkonů před policejním orgánem a následně před vyšetřovatelem,¹⁶ jak bylo připomenuto výše.

Tento důvod pro oslabení přípravného řízení tak považuje za ideální, pokud v rámci přípravného řízení budou pouze vyhledány potenciální důkazy (respektive jejich prameny) a tyto budou maximálně zajištěny, následně až v hlavním líčení soud tyto důkazy procesně předepsaným způsobem provede.¹⁷

S ohledem na výše uvedené funkce přípravného řízení jej lze tedy vystihnout tak, že funkce vyhledávací a verifikační bude posílena na úkor funkce fixační, která se omezí pouze na zajištění potenciálních důkazů, případně na provedení těch, jež nebude vzhledem k jejich povaze možno provést až v řízení před soudem. V přípravném řízení se tak orgány činné v trestním řízení budou moci plně věnovat vyšetřování v kriminalistickém slova smyslu a nebudou se muset „zatěžovat“ řádným procesním prováděním důkazů.

3.2.3 Zrychlení trestního řízení

Tento důvod se do značné míry překrývá s předchozím uvedeným důvodem. Zabráněním dublování procesních úkonů, a to pochopitelně především v rámci dokazování, se trestní řízení zrychluje,¹⁸ či přinejmenším zrychlovat má. Obecněji by tento poznatek bylo možno formulovat jako nepřímou úměrou mezi náročností procesní formy úkonů dokazování v rámci přípravného řízení a celkovou délkou trestního řízení.

Zrychlení trestního řízení je přitom jedním z nejčastěji se opakovaných motivů zákonodárce pro přijímání novelizací trestněprocesní regulace, a to již od počátku 90. let minulého století,¹⁹ nicméně s neutuchající silou ani v dalších letech, přičemž tento akcent nebyl vždy přijímat odbornou

¹⁶ Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 265/2001 Sb. (tzv. „velká novela“ TR), s. 104, s. 130. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=28656> [cit. 20. 3. 2018].

¹⁷ Srov. důvodovou zprávu k zákonu č. 265/2001 Sb. (tzv. „velká novela“ TR), s. 107, s. 130. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=28656> [cit. 20. 3. 2018].

¹⁸ Srov. např. JANKOVSKÝ, Zdeněk. Jak naložit s nepřiměřenou délkou trestního řízení? In: *Bulletin advokacie*, 2009, č. 12, s. 38.

¹⁹ Srov. např. DOLENSKÝ, Adolf. Novelizace trestního řádu. In: *Všehrd*, 1994, č. 1, s. 21nn.

veřejností s nadšením.²⁰ Tento motiv přetrvává i v současných rekonstrukčních úvahách.²¹

4 Analýza možností oslabení přípravného řízení

Vydeme-li ze shora nastíněných úvah, které vedly zákonodárce k tomu, aby opakovaně a v podstatě již skoro třicet let konzistentně usiloval o oslabení pozice přípravného řízení, naznáme, že tyto úvahy obsahují několik velmi podstatných úskalí, pro něž se zdá, že jejich kýženého cíle nebude vůbec možno dosáhnout.

4.1 Oslabení přípravného řízení a jeho funkce

Výše jsem nastínil úzkou souvislost funkce vyhledávací a fixační jak jedné ku druhé, tak obou v jejich spojení k zásadě materiální pravdě. Naznačil jsem rovněž, že tato souvislost vyplývá z kontinentálního reformovaného smíšeného trestního procesu. Jako taková je velmi úzce spjata se samotnou koncepcí trestního řízení, a proto si lze jen velmi těžko představit, že by mohla být odstraněna.

V tom spatřuji první problém. Každé oslabení přípravného řízení totiž nutně musí vést i k omezení realizace jeho funkcí či přinejmenším některé z nich. Které funkce přípravného řízení je však možno omezit, aby současně stále mohlo plnit svůj účel? Na následujících řádcích demonstruji, že je to velmi problematické u každé jedné z nich.

4.1.1 Oslabení funkce vyhledávací a verifikační

Oslabení těchto dvou funkcí považuji z hlediska výše nastíněného účelu přípravného řízení za zcela nežádoucí. Ve scénáři jejich výraznějšího oslabení by se aktivita orgánů činných v trestním řízení v rámci přípravného řízení redukovala v podstatě jen na to, aby byly vyhledány indicie, že byl spáchán trestný čin, případně jen omezený počet důkazů, a následně by věc byla předána soudu, který by se musel o dokazování ve zbytku postarat.

²⁰ VANTUCH, Pavel. Novela trestního řádu. In: *Právní rádce*, 2004, č. 4, s. 51; JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. In: *Bulletin advokacie*, 2012, č. 10, s. 24.

²¹ MUSIL, Jan. Nekončící reforma trestního řízení. In: *Právníké listy*, 2017, č. 1, s. 9. Citováno dle www.noveaspi.cz [cit. 20. 3. 2018]. Dostupný z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/7/236817/1/2?textu=zrychlen%C3%AD%20trestn%C3%ADho%C5%99%C3%ADzen%C3%AD#lema0>

To by dle mého názoru vedlo v podstatě k anihilaci smyslu přípravného řízení. Jak bylo uvedeno výše, jeho účelem je umožnit orgánům činným v trestním řízení, aby měly dostatečný prostor a možnosti se samy v případě zorientovat natolik, aby mohly nabýt kvalifikované vnitřní přesvědčení o tom, zda je na místě postavit určitou osobu či osoby před soud.

Tento prostor se řídí rčením „všechno, nebo nic“. Buď je dostatečný, a pak mohou orgány činné v trestním řízení nabýt kvalifikované vnitřní přesvědčení, nebo dostatečný není, a pak připouštíme situaci, v níž před soud bude postavena osoba, u níž si ani samy orgány činné v trestním řízení nejsou jisty, zda se nějakého trestného činu vůbec dopustila. Takový postup by ostatně byl dle mého názoru v rozporu i s ústavní zásadou šetřit podstatu a smysl lidských práv, zakotvenou v čl. 4 odst. 4 Listiny, konkrétně v rozporu s podstatou a smyslem práva na soudní ochranu garantovaným čl. 36 odst. 1 Listiny i s podstatou a smyslem presumpce nevinny garantované čl. 40 odst. 2 Listiny.

Nelze odhlédnout ani od toho, že by tím byly narušeny přinejmenším dva ze tří výše identifikovaných důvodů pro oslabení přípravného řízení. Jediný, kterému by bylo učiněno za dost, by bylo odformalizování přípravného řízení. Jak zvýšení legitimacy, tak i zrychlení řízení by však tímto utrpěly, a tato újma by byla sdílená, neboť by vznikla ze stejných příčin pro oba tyto důvody.

Hlavním přínosem přípravného řízení pro celkovou rychlost trestního řízení je totiž skutečnost, že všechny rozhodné skutečnosti jsou zjištěny a důkazně podchyceny komplexně v jednom intervalu, nadcházejícím bezprostředně po zjištění skutečností nasvědčujících tomu, že byl spáchán trestný čin, a tedy že jsou zjišťovány kontinuálně a posloupně tak, jak se prověřování a následně vyšetřování rozvíjí. Díky tomu je v hlavním líčení možno provést dokazování v koncentrované podobě, neboť okruh dokazovaných skutečností i dostupných důkazů již je znám. Pokud by došlo k narušení tohoto přístupu a k soudu by měly putovat i případy dosud nedostatečně prověřené a vyšetřené, vedlo by to k tomu, že až v hlavním líčení by postupně byla zjišťována potřeba doplnit dokazování např. výslechem dalších svědků, provedením dalších znaleckých posudků atd. To by s sebou neslo potřebu dalšího odročování atd. Je zcela zřejmé již na první pohled, že toto nelze připustit.

Již jen tím by totiž byla narušena i legitimita dokazování v řízení před soudem. Tu totiž nelze odvodit pouze od skutečnosti, že dokazování probíhá před soudem za přítomnosti stran, které mají možnost se k prováděným důkazům vyjádřit a do procesu dokazování zasáhnout, ale i od faktické efektivity dokazování. Pokud by dokazování mělo probíhat takto přerušovaně a s určitým odstupem od spáchání skutku, tato efektivita by byla silně narušena. Konceptním předpokladem pro úspěšnost vyšetřování v kriminalistickém slova smyslu (tj. z hlediska vlastního postupu, nikoliv fáze procesního stadia přípravného řízení) je jeho provedení co nejrychleji, aby nedocházelo k přirozenému či umělému odstraňování či pozměňování kriminalistických stop (smytí krvavého otisku deštěm, likvidace svědka či jeho navedení ke křivé výpovědi), pokud možno nepřetržitě a s notnou dávkou utajení, aby skutečný pachatel nemohl vyšetřovací taktiku předvídat a přizpůsobovat jí své počínání. Žádnému z těchto konceptních předpokladů podstatnější prvotní provádění dokazování až v hlavním líčení nevyhovuje.

Domnívám se však, že k takovéto extrémní změně se nehlásí žádný z dosavadních porevolučních novelizačních záměrů. Ty totiž stále předpokládají, že z kriminalistického hlediska bude vše v přípravném řízení probíhat stejně jako dosud, byť důkazy by měly být provedeny až v hlavním líčení. Lze tedy z hlediska funkcí přípravného řízení dospět k závěru, že oslabení vyhledávací a verifikační funkce přípravného řízení dost dobře není možné, respektive žádoucí. To je neodstranitelným důsledkem modelu reformovaného smíšeného inkvizičního modelu trestního procesu. Mají-li totiž odpovědnost za všestranné objasnění všech relevantních skutkových okolností, tedy za nalezení materiální pravdy, orgány činné v trestním řízení, nelze jim odejmout možnost věc komplexně vyšetřit za současného dodržení všech kriminalistických zásad, jimž nebude právní úprava trestního řízení klást zbytečné překážky.

Oslabení, k němuž dle názoru směřují výše uvedené novelizační a rekonfigurační snahy porevoluční doby, se tak týká funkce fixační.

4.1.2 Oslabení funkce fixační

Oslabení funkce fixační může na první pohled naplnit všechny tři výše zmíněné důvody novelizačního i rekonfiguračního úsilí, tedy zvýšení legitimacy dokazování (důkazy provádí až soud v hlavním líčení, kde mají strany

kontradiktorní postavení), odformalizování přípravného řízení (nemusí-li se orgány činné v trestním řízení v rámci řízení přípravného starat o procesní použitelnost důkazů, mají volnější ruce k provádění vlastního vyšetřování v kriminalistickém slova smyslu) a zrychlení trestního řízení jako celku (časová úspora odpadnutím ohledu na řádnou procesní formu úkonů).

Koncepce nenarušující vyhledávací a verifikační funkci přípravného řízení, ale umenšující funkci fixační, předpokládá, že přípravné řízení bude skutečně pouze neformálním nasazováním a uplatňováním kriminalistických metod, při nichž bude třeba procesně relevantně zachytit jen ty z nich, které nelze zajistit k provedení důkazu až v hlavním líčení (neodkladné a neopakovatelné úkony), případně ty, u nichž je vyžadován souhlas soudu či alespoň státního zástupce, neboť jsou spojeny se zásahem do některého ústavně zaručeného práva či svobody.

Z teoretického hlediska je tato koncepce ideální. V přípravném řízení mají orgány činné v trestním řízení možnost velmi flexibilně provádět vyšetřování v kriminalistickém slova smyslu a jejich jediným ohledem je právě kriminalistická taktika, nemají tak svázané ruce potřebou provádět úkony v procesní formě, vyžadující často participaci většího okruhu subjektů (zejména obhájce obviněného). Orgány činné v trestním řízení tak věc objasní fakticky tak, aby si o ní vytvořily kvalifikované vnitřní přesvědčení, procesně však k provádění důkazů zásadně nedochází. Úkolem soudu v hlavním líčení je pak dodat faktickým výsledkům vyšetřování příslušnou procesní formu.

Z hlediska praktického má však tato koncepce vestavěnou chybu, která její uplatnitelnost podstatně snižuje. Distinkce mezi úkonem vyšetřování v kriminalistickém slova smyslu a mezi provedením důkazu ve smyslu procesním je totiž do značné míry omezená. Vzhledem k relativně malé formalizaci dokazování v trestním řízení si totiž požadavky na řádné provedení určité kriminalistické metody a jí odpovídajícího důkazního prostředku (např. ohledání místa, věci či osoby, rekonstrukce atd.) v zásadě odpovídají. Oslabení funkce fixační by tak dalo smysl pouze v tom okruhu kriminalistických metod, jejichž řádné provedení z hlediska kriminalistického neodpovídá požadavkům na určitý důkazní prostředek předepsaným TŘ. Typicky se to bude týkat svědeckých výpovědí, respektive podání vysvětlení. I z hlediska kriminalistického perfektně provedený výslech může z hlediska

procesního odpovídat toliko podání vysvětlení dle § 158 odst. 3 písm. a) TŘ, a tedy mít pouze podmíněnou, tedy omezenou důkazní použitelnost.

4.1.3 Oslabení funkce odklonné

Funkce odklonná není pro předmět tohoto příspěvku stěžejní, nicméně jen na okraj je možno uvést, že i ona by oslabením přípravného řízení utrpěla. Funkce odklonná má sloužit především k ulehčení soudům ohledně případů, u nichž lze naplnit účel trestního řízení i bez toho, aby byl obviněný, o jehož vině není pochyb, postaven před soud. Pokud by tedy i v těchto případech mělo být dokazování z podstatné části přenecháno soudům, musely by se zabývat i těmito případy, a tedy tato funkce by postrádala smyslu.

4.2 Faktické možnosti oslabení přípravného řízení

Výše jsem učinil závěr, že mělo-li by oslabení přípravného řízení s sebou nést oslabení vyhledávací a verifikační funkce přípravného řízení, šlo by o trend zcela nežádoucí, neboť tyto funkce jsou stěžejní pro naplnění zásady materiální pravdy, což je typickým prvkem reformovaného smíšeného inkvizičního modelu trestního procesu. Tento závěr si zasluhuje bližší vysvětlení. Historie vykryštovala dva hlavní modely trestního řízení – model inkviziční, typický pro kontinentální Evropu, a model eristický, převládající v zemích angloamerické právní kultury.

Pro inkviziční model je příznačné, že je výhradní povinností orgánů činných v trestním řízení odhalit skutečnosti nasvědčující tomu, že byl spáchán trestný čin, a tyto skutečnosti všestranně a současně nestranně objasnit tak, aby výsledek nevzbuzoval důvodné pochybnosti. To se vztahuje jak na řízení před soudem, tak na přípravné řízení.²² Tato povinnost je poměrně ambiciózní, neboť klade na orgány činné v trestním řízení velmi vysoké nároky.

Eristický model oproti tomu sází na hledání pravdy sporem. Předpokládá tedy soupeření dvou stran, jejichž zájmy jsou protichůdné, a proto lze očekávat, že tvrzení a důkazy vznesené stranami se budou vzájemně korigovat tak, že na základě jejich konfrontace bude rozhodující orgán schopen dospět k závěru o tom, co je pravda. Tento model tedy vůbec nepředpokládá dominantní a všezahrnující aktivitu jedné z (budoucích) stran v řízení před

²² DEBOVE, Frédéric, François FALLETTI a Emmanuel DUPIC. *Précis de droit pénal et de procédure pénale*. 6. vyd. Paříž: Presses Universitaires de France, 2016, s. 401.

soudem, která by měla odpovědnost za úplné a nepochybné zjištění skutkového stavu.

Již jen z tohoto telegrafického srovnání vyplývá, že inkviziční model nemůže fungovat tam, kde orgány činné v trestním řízení nemají dostatečné procesní i faktické nástroje na to, aby zjistily materiální pravdu a byly schopny k ní dospět i v rámci dokazování. Jakékoliv oslabování vyhledávací či verifikační funkce přípravného řízení by právě k takovéto nefunkčnosti vedlo. Jedinou reálnou možností oslabení přípravného řízení ve prospěch hlavního líčení tak představuje omezení fixační funkce tak, jak bylo nastíněno výše.

Ideální podobou by tedy bylo flexibilní a volné provádění vyšetřování z hlediska kriminalistického bez ohledu na procesní formu příslušných úkonů v přípravném řízení s tím, že ohled k formě by nastupoval pouze tehdy, jestliže by nebylo možno vyčkat s řádným procesním provedením důkazu až do hlavního líčení, případně jestliže by bylo třeba rozhodnout o některém z institutů, který zasahuje do ústavně zaručených základních práv či svobod.

Tato ideální podoba je však ve skutečnosti značně omezená, což vysvítá hned, jakmile zauvažujeme nad tím, jak konkrétně by se mohla při změně současné právní úpravy projevit, tj. které instituty důkazního práva by bylo možno rozdělit na neformální či minimálně formalizované (a tedy důkazně nepoužitelné) v přípravném řízení a zformalizované (a tedy důkazně použitelné) až následně v hlavním líčení.

Pokud se totiž blíže zamyslíme na tím, které kriminalistické metody již svým po technické či taktické stránce řádném provedení nespĺňují požadavky TR na přípustnost či použitelnost důkazu, případně které není nutno provést jako neodkladný a neopakovatelný úkon či na základě soudního příkazu či souhlasu, zjistíme, že jde o relativně malou skupinu. Obsah jakýchkoliv důkazů, které odpovídají tzv. materiálním stopám, je v řádné procesní formě zachycován již pro kriminalistické účely. Zpravidla se jedná o protokol o ohledání věci, případně o znalecký posudek či odborné vyjádření, protokol o provedení pitvy atd. Všechny takto zachycené důkazy jsou od okamžiku tohoto zachycení součástí spisu a v nezměněné podobě v něm zůstávají bez ohledu na to, kdo je čte, respektive provádí jako listinný důkaz.

Velmi blízké jsou si rovněž kriminalistické a procesní požadavky na zvláštní způsoby dokazování, přičemž zde z povahy věci půjde většinou o úkony neodkladné či neopakovatelné, a proto vůči nim rovněž nelze fixační funkci oslabit. To není možné ani u všech úkonů vyžadujících schválení či příkaz soudu, tj. např. domovní prohlídka, odposlech a záznam telekomunikačního provozu atd. Obdobně to bude platit pro tzv. metodu pachové identifikace, neboť byť zde rozhodovací praxe klade na její procesní použitelnost poměrně přísné a detailní požadavky,²³ při bližším zamyšlení zjistíme, že většina těchto požadavků se týká spolehlivosti této metody, tedy vyplývá z požadavků kriminalistických, nikoliv procesních. Tím se tato metoda neodlišuje např. od požadavků na provedení znaleckých posudků obecně uznávanými vědeckými a přezkoumatelnými metodami v souladu s nejvyšším stavem dostupného dosaženého vědeckého poznání.

Rozdílné standardy tak vznikají v zásadě toliko výslechů. U těch, jak naznačeno výše, může skutečně docházet k tomu, že kriminalisticky řádně provedený výslech neodpovídá procesním požadavkům na odpovídající důkazní prostředek a pochopitelně i *vice versa*. Provádění výslechů po zahájení trestního stíhání je samozřejmě poměrně značně časově i procesně náročné, zejména tam, kde jde o společné trestní řízení proti většímu počtu spoluobviněných, případně kde je nutno některé tyto výsledky opakovat kvůli zahajování trestního stíhání vůči dalším, původně nestíhaným osobám.

Seznámení se s informacemi, které mohou poskytnou osoby, jež svými smysly vnímaly skutečnosti důležité pro trestní řízení, je však nutné již v přípravném řízení. Přes všechny snahy o omezení fixační funkce tak bude muset nutně docházet k opakování výslechů. Při přílišném oslabení fixační funkce přípravného řízení, typicky tak, že v něm budou i po zahájení trestního stíhání orgány činné v trestním řízení toliko požadovat podání vysvětlení a až v hlavním líčení bude docházet k výsledkům, se navíc otevírá riziko pozdějších změn výpovědi v důsledku zapomínání, zastrašení atd., přičemž podcenění fixační funkce povede k tomu, že soud bude moci důkazně přihlídnout jen k této nově učiněné výpovědi.

²³ Srov. zejména nálezy Ústavního soudu České republiky ze dne 22. 3. 2016, sp. zn. IV. ÚS 1098/15 (N 47/80 SbNU 573).

Bude-li o ní mít pochybnosti, může jí nanejvýš neuvěřit, nemůže však vycházet v zásadě z dříve podaných vysvětlení. Tím opět narážíme na limity materiální pravdy v trestním řízení. I z tohoto hlediska je tedy nutno, aby již v přípravném řízení bylo možno procesně zachytit výsledky alespoň ve stávající podobě, tj. za účelem jejich možné předestření za podmínek § 212 odst. 1 TRŘ či jeho přečtení coby listinného důkazu dle § 211 odst. 1 až 4 TRŘ.

Uzavírám tedy, že utlumování fixační funkce při současném zachování vyhledávací a verifikační funkce přípravného řízení dosáhlo svého optima již za současné právní úpravy a žádný další prostor pro konkrétní změny, usnadňující orgánům činným v přípravném řízení trestním koncentrovat se toliko na provádění kriminalistických metod s ponecháním provedení důkazu až na hlavní líčení, se nenabízí. Udržení zásady vyhledávací a verifikační ve shora nastíněném smyslu pak považuji za esenciální pro zachování zásady materiální pravdy, jež je úhelným kamenem trestního řízení založeného na tzv. smíšeném reformovaném inkvizičním procesu.

5 Závěr

Tento příspěvek se zabýval problematikou deklarovaných legislativních snah oslabit pozici přípravného řízení trestního ve prospěch hlavního líčení. Nejprve vymezil nutné teoretické souvislosti přípravného řízení, zejména vymezením jeho funkcí. Následně přiblížil dosavadní průběh a důvody procesu oslabování přípravného řízení ve prospěch hlavního líčení. Tyto důvody pak podrobil analýze a dospěl k závěru, že možnosti tohoto oslabování jsou podstatně omezenější, než jak by se mohlo na prvý pohled zdát. Již ze samotné podstaty přípravného řízení v kontinentální právní kultuře, založeného na tzv. reformovaném smíšeném inkvizičním modelu trestního procesu, totiž vyplývá, že přípravné řízení nelze co do fakticity omezit v rozsahu úkonů prováděných v souvislosti s dokazováním, neboť již v tomto stadiu si musí příslušné orgány činné v trestním řízení vytvořit kvalifikované vnitřní přesvědčení o rozhodných skutečnostech. Toho nemohou dosáhnout, jestliže jsou omezeny v možnostech zjistit materiální pravdu.

Takové omezení je pak krajně nežádoucí i co do procesní formy a z ní plynoucí důkazní použitelnosti výsledku těchto úkonů, neboť i zde

se projevuje inkviziční povaha našeho trestního řízení a v případě takového omezení hrozí diskrepance mezi skutečnostmi zjištěnými v přípravném řízení a skutečnostmi zjištěnými v hlavním líčení jen proto, že některý důkaz zajištěný či provedený v přípravném řízení nebylo z formálních důvodů možno provést. To v důsledku vede k oslabení zásady materiální pravdy, bez jejíž centrální pozice však nelze trestní řízení založené na inkvizičním modelu (byť reformovaném a smíšeném), mít.

Dedikace

Tento příspěvek vznikl v rámci projektu specifického výzkumu Masarykovy univerzity MUNI/A/1143/2017 „Recentní překážky efektivního naplnění cílů trestního řízení“.

Literatura

DEBOVE, Frédéric, François FALLETTI a Emmanuel DUPIC. *Précis de droit pénal et de procédure pénale*. 6. vyd. Paříž: Presses Universitaires de France, 2016.

DOLENSKÝ, Adolf. Novelizace trestního řádu. In: *Všehrd*, 1994, roč. 26, č. 1.

Důvodová zpráva k zákonu č. 265/2001 Sb. Dostupné z: <http://www.psp.cz/sqw/text/orig2.sqw?idd=28656> [cit. 20. 3. 2018].

FENYK, Jaroslav. K postavení státního zástupce v trestním řízení po novele trestního řádu. In: *Bulletin advokacie*, 2001, č. 11–12.

FENYK, Jaroslav, Dagmar CÍSAŘOVÁ, Tomáš GRIVNA a kol. *Trestní právo procesní*. 6. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015.

FENYK, Jaroslav, Antonín DRAŠTÍK a kol. *Trestní řád. Komentář. I. díl*. Praha: Wolters Kluwer, 2017.

FRYŠTÁK, Marek. *Dokazování v přípravném řízení*. Brno: Masarykova univerzita, 2014, s. 18.

JANKOVSKÝ, Zdeněk. Jak naložit s nepřiměřenou délkou trestního řízení? In: *Bulletin advokacie*, 2009, č. 12.

JELÍNEK, Jiří a kol. *Trestní právo procesní*. 2. vyd. Praha: Leges, 2011.

JELÍNEK, Jiří. Dohodovací řízení v trestním procesu a otázky související. In: *Bulletin advokacie*, 2012, č. 10.

KRISTKOVÁ, Alena. Adverzární, inkviziční a smíšený trestní proces – koncepce a širší souvislosti. In: *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2013, č. 3. Dostupné z: <https://journals.muni.cz/cpv/article/view/5701>

ŠÁMAL, Pavel, Jan MUSIL, Josef KUČHTA a kol. *Trestní právo procesní*. 4. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013.

MUSIL, Jan. Nekončící reforma trestního řízení. In: *Právnícké listy*, 2017, č. 1. Citováno dle www.noveaspi.cz [cit. 20. 3. 2018]. Dostupné z: <https://www.noveaspi.cz/products/lawText/7/236817/1/2?vtextu=zrychlen%C3%AD%20trestn%C3%ADho%20%C5%99%C3%ADzen%C3%AD#lema0>

Nález Ústavního soudu České republiky ze dne 22. 3. 2016, sp. zn. IV. ÚS 1098/15 (N 47/80 SbNU 573).

PROVAZNÍK, Jan. *Bilance trestního řízení* (rukopis). Brno: Masarykova univerzita, 2017. Dostupné z: https://is.muni.cz/auth/th/amcbw/Rigorosni_prace_-_Jan_Provaznik.pdf [cit. 20. 3. 2018].

SOTOLÁŘ, Alexandr a Helena VÁLKOVÁ. Trestní spravedlnost na přelomu tisíciletí. In: *Právní rozhledy*, 1999, roč. 7, č. 12, s. 2. Citováno dle www.beck-online.cz.

ŠÁMAL, Pavel a Josef BAXA. K návrhu novely trestního řádu, trestního zákona a souvisejících předpisů. In: *Právní rozhledy*, 2000, roč. 8, č. 3. Citováno dle www.beck-online.cz.

VANTUCH, Pavel. Novela trestního řádu. In: *Právní rádce*, 2004, č. 4.

Východiska a principy nového trestního řádu, s. 22. Dostupné z: https://www.vlada.cz/assets/urad-vlady/poskytovani-informaci/poskytnute-informace-na-zadost/Priloha_4_Material_cj-44-15.zip [cit. 20. 3. 2018].

Kontakt – e-mail

jan.provaznik@law.muni.cz

Procesní podmínky zahlazení odsouzení

Zdeněk Jiří Skupín

Katedra trestního práva, Právnická fakulta, Masarykova
univerzita, Brno, Česká republika

Abstrakt

Zahlazení odsouzení, ač je odbornou veřejností a justičními orgány spíše přehlíženo, protože je považováno za okrajovou výseč problematiky trestního práva, je pro samotného odsouzeného velmi důležité, neboť obnovuje jeho relativní bezúhonnost, což se projevuje např. při hledání nového zaměstnání nebo při další trestné činnosti odsouzeného. Trestní řád věnuje zahlazení odsouzení čtyři ustanovení, která nejsou nikterak obsáhlá, avšak procesní podmínky, ač nesystémově, jsou zařazeny i mimo jiné v ustanovení § 105 odst. 3 trestního zákoníku. Příspěvek se věnuje analýze jednotlivých procesních podmínek nezbytných k rozhodnutí o zahlazení odsouzení. Výsledkem analýzy je identifikace nedostatků současné procesněprávní úpravy de lege lata a v návaznosti na tato zjištění si autor klade za cíl navrhnout úpravu de lege ferenda, která by se mohla promítnout v případné novele (rekodifikaci) trestního řádu. Autor se zejména zaměří na oblast okruhu osob oprávněných k podání žádosti/návrhu, pravomoci a příslušnosti soudu k rozhodnutí, doručování rozhodnutí o zahlazení odsouzení aj.

Klíčová slova

Návrh a žádost o zahlazení odsouzení; pravomoc a příslušnost soudu k zahlazení odsouzení; doručování usnesení o zahlazení.

1 Úvod

Přestože zahlazení odsouzení není v teorii trestního práva věnován velký prostor, a je tudíž z hlediska zájmů odborné veřejnosti spíše odsunováno na „druhou kolej“, je z pohledu odsouzeného velmi důležitým institutem. Odsouzenému totiž umožňuje znovu nabýt soudní bezúhonnost, a v mnoha případech nabýt příležitosti získat lepší zaměstnání nebo získat příslušné

zaměstnání (např. protože je podmíněno soudní bezúhonností). Druhou významnou skutečností pro odsouzeného je zánik jeho recidivy v právním pojetí¹.

Procesní podmínky zahlázení odsouzení upravují ustanovení § 363 až § 365 zákona č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní řád“), která obsahují obecné podmínky a dále též ustanovení § 105 odst. 3 zákona č. 40/2009 Sb., trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákoník“), které stanovuje rozsah osob, jež mají pravomoc k podání žádosti, resp. návrhu, o předčasné zahlázení odsouzení.

Článek se věnuje procesním podmínkám obsaženým ve výše uvedených ustanoveních, přičemž důraz klade na hlubší analýzu těch podmínek, které v praxi mohou působit a rovněž působí jak výkladové, tak aplikační obtíže, a to absencí příslušné úpravy nebo její kvalitativní nedostatečností. Mezi nedostatky současné úpravy tak náleží např. problematický výčet osob oprávněných k podání žádosti nebo návrhu k zahlázení odsouzení, s tím související problém tkívící v postupech (spíše „nepostupech“) některých subjektů v současné právní praxi. Dále lze identifikovat jako problematický element současného nastavení příslušnosti soudu k projednání žádosti o zahlázení, a to at' věcné, at' místní, zejména široký a v některých případech i nejasný určovatel místa bydliště odsouzeného. V neposlední řadě lze nedostatky taktéž spatřovat v doručování usnesení o zahlázení, zejm. otázka doručování do vlastních rukou nebo otázka náhradního doručování.

Na základě provedené analýzy příslušných ustanovení, ve spojení s praktickými zkušenostmi autora ze soudní praxe, budou identifikované nedostatky vyvěrat v návrhy *de lege feranda*, které by mohly sloužit jako inspirace připravované rekodifikaci trestního řádu.

2 Návrh/žádost k zahlázení odsouzení

Základem zahlázení odsouzení rozhodnutím soudu je žádost (respektive v případě některých subjektů návrh), bez níž není možné zahájit řízení. V tomto je možno spatřovat zásadu dispoziční, která není vlastní pro trestní

¹ Srov. KUCHTA, J. In: KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část*. 2. vyd. Praha: C. H. Beck, 2012. Právnícké učebnice, s. 405–408.

právo procesní. Výjimku tvoří pouze zahlazování odsouzení mladistvých, nebo opravné prostředky.

Oprávněnou osobou k podání žádosti podle § 363 trestního řádu je odsouzený (zákonný zástupce odsouzeného, příp. jeho obhájce), dále pak osoby, které by mohly v prospěch odsouzeného podat odvolání,² s výjimkou případů, kdy se jedná o žádost o předčasné zahlazení. Avšak zákonodárce není v tomto ustanovení zcela důsledný, neboť opomenul v § 363 trestního řádu upravit odkaz na trestní zákoník, místo toho účinné znění trestního řádu stále odkazuje na původní ustanovení § 69 odst. 3³ zákona č. 140/1961 Sb., trestní zákon, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „trestní zákon z roku 1961“), který již není platný ani účinný od 1. 1. 2010. Otázkou je, bude-li se ustanovení moci vykládat tak, že se na něj nahlíží jako by odkazoval na § 105 odst. 3 trestního zákoníku, (které je stejné v současnosti s odkazovaným ustanovením trestního zákona z roku 1961), nebo zda již v takovém případě půjde o nepřipustnou analogii a výklad. Při bližším pohledu je možno tuto otázku obejít, a to tak, že se k příslušnému odkazu nebude přihlížet vůbec a při řešení otázky, zda osoby, které mohou podat ve prospěch odsouzeného odvolání, mohou také podat návrh na předčasné zahlazení se užije trestního zákoníku jako předpisu speciálního (příp. též *lex posteriori*), jelikož tento výslovně vyjmenovává osoby, které mohou podat žádost o předčasné zahlazení⁴. Tudiž odpověď ve vztahu k osobám vyjmenovaným v ustanovení § 363 trestního řádu (kromě samotného odsouzeného) je, že tyto nemohou podat žádost o předčasné zahlazení.

Dalšími oprávněnými osobami k podání návrhu na zahlazení (nikoliv žádosti) jsou zájmová sdružení občanů, kterými podle § 3 odst. 1 trestního řádu jsou: „*Odborové organizace nebo organizace zaměstnavatelů a ostatní občanská*

² § 246 odst. 2 trestního řádu: „*Ve prospěch obžalovaného mohou rozsudek odvoláním napadnout kromě obžalovaného a státního zástupce i příbuzní obžalovaného v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh. Státní zástupce může tak učinit i proti vůli obžalovaného. Je-li obžalovaný omezen ve svéprávnosti, může i proti vůli obžalovaného za nebo v jeho prospěch odvolání podat též jeho opatrovník a jeho obhájce.*“

³ „*Jestliže odsouzený prokázal po výkonu nebo prominutí trestu anebo promlčení jeho výkonu svým vzorným chováním a poctivým poměrem k práci, že se napravil, může soud zahladit odsouzení na žádost odsouzeného nebo toho, kdo je oprávněn nabídnout záruku za dovršení nápravy odsouzeného i před uplynutím doby uvedené v odstavci 1.*“

⁴ § 105 odst. 3 trestního zákoníku: „*...zahladit odsouzení na žádost odsouzeného nebo toho, kdo je oprávněn nabídnout záruku za dovršení nápravy odsouzeného...*“

sdrúžení (v dnešní době spolky⁵) s výjimkou politických stran a politických hnutí, církve, náboženské společnosti a právnické osoby sledující v předmětu své činnosti charitativní účely (dále jen „zájmová sdrúžení občanů“) mohou působit při zamezování a předcházení trestné činnosti způsobem uvedeným v tomto zákoně.“ Tato sdrúžení mohou podávat i návrhy na předčasné zahlázení (srov. výše).

K osobám oprávněným podat žádost o zahlázení komentářová literatura⁶ taktéž řadí státního zástupce. V závislosti na toto oprávnění může vyvstat nejjasnost, zda tomu podle současné právní úpravy tak skutečně je. Ustanovení § 363 trestního řádu výslovně oprávnění státního zástupce k podání návrhu, resp. žádosti nezmiňuje přímo, používá pouze pojmu osob, které mohou podat ve prospěch obžalovaného odvolání (mezi které však státní zástupce náleží). Nad zmíněnou situací visí otázka úmyslu zákonodárce, tj. zda zákonodárce zmíněnou formulací myslel všechny osoby uvedené v ustanovení § 247 odst. 2 trestního řádu⁷, nebo zda směřoval svůj úmysl vypočítat pouze osoby se samostatným odvolacím právem⁸, k nimž již státní zástupce nenáleží. Ani důvodová zpráva⁹ k trestnímu řádu se o tomto nezmiňuje. Jednou z možností, jak vykládat zákonodárcův úmysl je ten, že kdyby chtěl mezi osoby oprávněné k podání žádosti zařadit i státního zástupce, učinil by tak přímo, stejně jako v případě odsouzeného a zájmového sdrúžení. Podle tohoto výkladu by státní zástupce k podání žádosti k zahlázení nebyl oprávněn, avšak tímto způsobem by došlo k neúměrnému zúžení okruhu osob, které jsou oprávněny k podání žádosti, resp. návrhu. Proto je vhodné přihlížet k jazykovému výkladu a ustanovení vykládat tak, že toto právo náleží i státnímu zástupci. Přes výše argumentované lze vyslovit názor, že tato otázka je spíše akademického charakteru, neboť si lze obtížně představit situaci,

⁵ Srov. zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů.

⁶ ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář*. III, § 315-471. 7. , dopl. a přeprac. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013. Velké komentáře. S. 4030, stejně tak DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář*. II. díl, (§ 180 až 471). Praha: Wolters Kluwer, 2017. Komentáře Wolters Kluwer. Kodex. S. 1075.

⁷ Odsouzený, státní zástupce, příbuzní obžalovaného v pokolení přímém, jeho sourozenci, osvojitel, osvojenec, manžel, partner a druh, příp. opatrovník nebo obhájce.

⁸ Srov. FENYK, Jaroslav, Dagmar ČÍSAŘOVÁ a Tomáš GRIVNA. *Trestní právo procesní*. 6., aktualiz. vyd. Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 605.

⁹ Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), Národní shromáždění Československé socialistické republiky, 1960–1964, Sněmovní tisk č. 66. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0066_01.htm

v níž by i státní zástupce uvolil a rozhodl se podat žádost k zahlázení odsouzení, zejména s ohledem na současné tendence postupů státních zástupců, kdy jejich prioritou je podání obžaloby spojené s následujícím odsouzením („obžalovací úchylka“), stejně tak z důvodu např. zaneprázdněnosti jinou agendou (směřující primárně do přípravného řízení) aj.

S ohledem na výše zmíněný okruh, je možné zvážit, zda návrhové právo také nepřiznat např. zaměstnavateli odsouzeného, samozřejmě za předpokladu, že je odsouzený zaměstnán. Neboť je bezpochyby v zájmu zaměstnavatele mít bezúhonné zaměstnance, a to jak z pohledu vně příslušnou společnost, nebo organizaci (tj. z pohledu veřejnosti na příslušnou společnost, zejména z pohledu její důvěryhodnosti), tak z pohledu dovnitř (tj. v zájmu vnitřního uspořádání, vztahů a procesů, zejm. vztahů na pracovišti mezi jednotlivými zaměstnanci), přestože k informacím o odsouzení nemá přístup širší veřejnost¹⁰ (nedojde-li k jejich medializování, např. již v průběhu trestního řízení).

3 Příslušnost soudu

K rozhodnutí je pravomocný vždy soud, věcně a místně příslušný je poté okresní soud¹¹, v jehož obvodu má odsouzený bydliště, případně měl naposledy bydliště. Pojem bydliště je nutno vykládat v rámci ustanovení § 80 zákona č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů (dále jen „občanský zákoník“), který za bydliště pokládá místo, v němž se člověk zdržuje s úmyslem žít tam trvale. Za takovéto místo nelze pokládat věznici, v níž odsouzený vykonává trest odnětí svobody (a to ani na doživotí) nebo v níž je vazebně držen, neboť zde chybí úmysl odsouzeného trvale na tomto místě bydlet.¹² Taktéž není možno zaměňovat bydliště za pojem trvalého pobytu podle zákona č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel, ve znění pozdějších předpisů, přestože u nich může docházet k překryvu (zpravidla tak bude¹³), bydlištěm bude zejména „...*místo, kde má fyzická osoba svůj byt,*

¹⁰ Srov. komu může být vydán opis a výpis z evidence Rejstříku trestů. § 10 a násl. zákona č. 269/1994 Sb., o rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů, dále speciální zákony např. zákon o myslivosti (449/2001 Sb.), zákon o zbraních (119/2002 Sb.), živnostenský zákon (455/1991 Sb.) atd.

¹¹ Případně také obvodní soudy v Praze nebo Městský soud v Brně.

¹² Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2011, sp. zn. 11 Td 26/2011, obdobně také usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 4. 2015, sp. zn. Nad 87/2015-40.

¹³ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2011, sp. zn. 11 Td 26/2011.

*rodinu, popř. kde pracuje, jestliže tam také bydlí. Okolnosti dočasného charakteru, jako např. pobyt v nemocnici, výkon trestu odnětí svobody, studium, vojenská služba, nic nemění na bydlišti fyzické osoby, nejsou-li současně doprovázeny takovými okolnostmi, z nichž lze s jistotou usuzovat, že fyzická osoba se v místě původně dočasného pobytu zdržuje s úmyslem zde trvale bydlet.*¹⁴ Nejvyšší soud dále připustil, že fyzická osoba může mít i více bydlišť.¹⁵ Vzhledem k tomu, že z podání nemusí být vždy patrné, kde má odsouzený bydliště, bude muset soud vycházet primárně z údajů uvedených v podání, sekundárně (podpůrně) z evidence obyvatel.

Zmíněné lze demonstrovat na následujících příkladech: bez problému bude řešitelná situace, v níž odsouzený uvede v podání jedinou adresu, soud může předpokládat, že tato je také adresa jeho bydliště. Situace se však komplikuje v případě, kdy odsouzený uvede více adres, z nichž není jasné, kterou lze pokládat za bydliště, za předpokladu, že jsou v obvodech různých soudů. Soud bude muset postupovat podle následujícího vzorce. Rozhodné pro určení příslušnosti bude označení adresy v návrhu jako „bydliště“, příslušný pak bude soud, v jehož obvodu se toto nachází. V případě, že odsouzený uvede pouze adresu trvalého pobytu a adresy pro doručování, tak v tomto případě bude muset s největší pravděpodobností soud odsouzeného vyzvat k upřesnění místa jeho bydliště, i když se zde nabízí druhá možnost, vzhledem k možnosti více míst bydliště, a to příslušnost obou soudů. Otázkou však zůstává, neuvede-li odsouzený žádnou adresu, zda může soud pro určení místní příslušnosti vycházet z centrální evidence obyvatel, nebo zda může užít adresu odesílatele. V této situaci by měl soud postupovat obdobně jako v předchozím případě. Pro větší komplikaci je možné například uvést případ, kdy má odsouzený nahlášeno trvalé bydliště na obecním úřadě a jiné bydliště neuvede, zde není jiných možností než odsouzeného vyzvat k doplnění podání, neboť vůbec nelze usuzovat, kde má úmysl se trvale zdržovat. Z těchto situací jasně plyne problém spojený s prodlužováním samotného řízení o zaházení odsouzení.

Polední možností je situace, v níž odsouzený nemá a nikdy neměl na území České republiky bydliště, místně příslušný tak bude soud, který rozhodl o odsouzení, případně kterýkoliv soud, který rozhodl o některém z odsouzení.¹⁶

¹⁴ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004.

¹⁵ Ibid.

¹⁶ Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 10. 2010, sp. zn. 11 Td 44/2010.

Jako otázku si lze klást, zda současné nastavení místní příslušnosti soudu je vhodně zvoleno, a to jednak z důvodu „problematického“ obsahu pojmu bydliště, kdy samotný obviněný si nemusí být jistý, jestli je obsahem pojmu trvalé bydliště, místo, v němž se zrovna nachází (např. věznice), nebo místo, kde běžně přebývá, přičemž nesprávně zasláná žádost je sice postoupena, avšak s následkem prodloužení řízení. Dále z důvodů těch, že místně příslušný soud nezbytně nemusí být ten, který rozhodl, tudíž nemá přítomen rozhodný spis, jenž je pro další rozhodování nezbytný, proto je potřeba vyžádat spis od soudu, u něž je tento přítomen. To vede taktéž k prodloužení řízení, a to nehledě k tomu, že i řízení o zahlázení u příslušného soudu jistou dobu trvá. Kombinace zmíněného má bezpochyby za následek zbytečné prodloužení řízení, což je pro odsouzeného velmi palčivé, neboť mnohdy potřebuje zahladit odsouzení v co možná nejkratší době, např. z důvodu, že se uchází o zaměstnání.

Proto by bylo vhodné změnit místní, resp. i věcnou, příslušnost soudu, jak tomu je např. v Polské republice¹⁷, případně jak tomu bylo v České republice v případě zahlázení odsouzení mladistvých do roku 2004 (srov. níže), na soud, který rozhodoval o věci v prvním stupni, a pro případ více odsouzení ten, který rozhodoval v prvním stupni o posledním z odsouzení, což by znamenalo v případě rozhodování o závažnější trestné činnosti¹⁸ přesun příslušnosti na krajské soudy. Tento přesun by byl příznivější jak pro odsouzené, neboť tito velmi často zasílají svá podání právě soudu, který rozhodl o jejich odsouzení, tak pro soudy, neboť tyto nebudou muset zdlouhavě vyžadovat spisy od jiných soudů a budou tak moci rovnou rozhodnout.

4 Postup soudu ve vybraných otázkách

Trestní řád nevyžaduje zvláštní formální ani obsahové náležitosti žádosti, případně návrhu, na zahlázení odsouzení. Pro určení minimálního obsahu je nutno vycházet z ustanovení § 59 odst. 3 trestního řádu, musí tak být patrné, komu je určeno, kdo jej činí, jaké věci se týká, co sleduje, musí být datováno a podepsáno, avšak nezáleží na tom, jak je označeno, návrh se vždy posuzuje podle obsahu. Vzhledem k tomu, že návrh nemusí být odůvodněn, v mnoha

¹⁷ Kodeks karny wykonawczy ze dne 6. června 1997 (Dz.U.1997 Nr 90 poz. 557).

¹⁸ Srov. § 17 trestního řádu.

případech se tak stává, že žádost obsahuje pouze nezbytné minimum osobních údajů odsouzeného a je uvozena větou: „žádám o zahlázení všech svých odsouzení“ a následně podepsána¹⁹. Nežádka kdy dochází taktéž k situaci, že žádost není datována, přestože se jedná o zákonný požadavek, dle názoru autora není nutno vyzívat podatele k doplnění, v odůvodnění usnesení poté dojde k navázání na datum doručení soudu.

Vzhledem k tomu, že k rozhodnutí o zahlázení je příslušný předseda senátu, případně samosoudce²⁰, jde o tzv. rozhodování od stolu, trestní řád nevyžaduje veřejné zasedání, a neveřejné zasedání není taktéž třeba nařizovat, jelikož nerozhoduje senát. Posun nastává u mladistvých, kde je příslušným k rozhodnutí předseda senátu, případně samosoudce soudu pro mládež, který rozhodoval v prvním stupni (dochází zde ke změně místní příslušnosti soudu), a to i bez žádosti nebo návrhu. Zvláštní případ nastává, byla-li na mladistvého podána obžaloba před účinností zákona o soudnictví ve věcech mládeže²¹, tj. do 1. 1. 2004, trestní řád totiž svěřoval rozhodování o zahlázení odsouzení mladistvého tomu soudu, který rozhodoval o odsouzení v prvním stupni [tj. senátu (nikoliv jeho předsedovi) nebo samosoudci], proto bude příslušný tento.

Rozhodnutí má formu usnesení, proti němuž může být podána stížnost, která má odkladný účinek. To stejné platí proti rozhodnutí soudu o zahlázení odsouzení mladistvého. Na rozdíl od předešlé argumentace, podle níž lze pochybovat, zda státní zástupce má oprávnění podat žádost o zahlázení odsouzení, opravný prostředek podat bezpochyby může, zde totiž zákon nevytváří žádnou překážku. Naopak je zcela vhodné, aby mu bylo právo stížnosti přiznáno, zejména jako kontrolní mechanismus soudu pro případy pouze mechanického zahlazování odsouzení.

Pokud evidence Rejstříku trestů vede záznam o odsouzení cizím soudem nebo soudním orgánem, nehledě na to jde-li o soud jiného státu nebo např. soud mezinárodní, na základě jeho uznání nebo z rozhodnutí Nejvyššího soudu, že se na toto odsouzení hledí jako na rozhodnutí českého soudu, je k jeho zahlázení pravomocný a příslušný předseda senátu,

¹⁹ Vlastní zkušenost autora.

²⁰ Ve věcech podle § 314a a násl. trestního řádu.

²¹ Srov. § 98 zákona o soudnictví ve věcech mládeže.

těž samosoudce, podle výše zmíněných kritérií. Za stejných podmínek jsou zahlazována odsouzení občanů Slovenské republiky, stejně tak přetrvávající odsouzení z dob federace s tím, že spolupráce je založena mezinárodní smlouvou²², která podrobně upravuje vzájemné poskytování informací o odsouzení občanů druhé strany, evidenci těchto odsouzení a jejich zahlazení. Soud zahlazuje tato odsouzení podle českého hmotného a procesního práva, účinky takového rozhodnutí se vztahují pouze na území České republiky, pokud mezinárodní smlouva nestanoví něco jiného.

Usnesení o zahlazení se doručuje odsouzenému, státnímu zástupci a osobě, která podala návrh na zahlazení²³, dle § 64 odst. 1 písm. b) trestního řádu se doručuje do vlastních rukou. Na druhou stranu podle § 64 odst. 4 a odst. 5 trestního řádu není vyloučena fikce doručení. Avšak v případě zamítnutí žádosti z důvodů nesplnění podmínek v podobě nevedení řádného života, lze uvažovat nad tím, zda nepostupovat podle § 64 odst. 5 písm. b) trestního řádu, neboť, jak uvedeno dále, je možné žádost podat znovu až po uplynutí jednoho roku, za předpokladu, že nebyla žádost podána před tím, než uplynula doba stanovená podle § 105 odst. 1 trestního zákoníku. Přičemž stížnost je nutno podat do tří dnů od doručení, což je velmi krátká doba. Avšak dle názoru autora ani přihlédnutím k nálezu Ústavního soudu ze dne 18. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3026/2016²⁴, se nelze vyslovit, že by u zmíněného usnesení bylo nezbytné postupovat tak, jak uvádí citovaný náleze, tj. nedochází zde k tak výraznému zásahu do ústavních práv odsouzeného (neboť zamítnuta byla žádost z důvodu, že odsouzený nevedl řádný život, srov. dále), proto není důvodu postupovat podle § 64 odst. 5 písm. b)²⁵ trestního řádu.

²² Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 136/1995 Sb., o sjednání Smlouvy mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o výměně údajů z informačních fondů obsažených v rejstříku trestů.

²³ Tato skutečnost se zakládá na ustanovení § 142 odst. 2 trestního řádu, neboť taková osoba může proti usnesení podat stížnost.

²⁴ Ústavní soud vyslovil názor, že nařízení výkonu podmíněně odloženého trestu odnětí svobody nemůže být doručeno náhradním způsobem, tedy fikcí doručení, neboť se jedná o tak důležitou písemnost s velmi závažnými důsledky a opravný prostředek je možné podat ve velmi krátké době, čímž se snižuje reálná možnost k jeho podání.

²⁵ Rozhodnutí předsedy senátu, státního zástupce, policejního orgánu, že písemnost nemůže být doručena náhradním způsobem.

Na druhou stranu, rozhodne-li soud kladně o zahlázení, případně zamítne pouze z důvodu, že ještě neuplynula lhůta k zahlázení, v takovém případě nelze sledovat tak výrazný zásah do práv odsouzeného, zejména v druhém případě, neboť zaprvé předčasné zahlázení odsouzení není nárokové a zadruhé nové podání žádosti není omezeno žádnou lhůtou, aby předseda senátu (samosoudce) nařídil doručování do vlastních rukou.

Jak už bylo naznačeno, zamítnutá žádost z důvodu nesplnění podmínky vedení řádného života může být znovu podána teprve po uplynutí jednoho roku od právní moci zamítavého usnesení, v opačném případě soud žádost nepřezkoumává a zamítne ji bez dalšího. Tato podmínka se neuplatní, byla-li žádost podána před uplynutím doby nezbytné pro zahlázení a zamítnuta pouze z tohoto důvodu. Obdobně se podmínka neuplatní při zamítnutí žádosti o předčasné zahlázení, což může vést k zatížení soudů konstantními žádostmi o předčasné zahlázení, což by se dalo vyřešit stanovením doby, do níž nelze novou žádost o předčasné zahlázení podat (obdobně jako např. v případě žádosti o propuštění z vazby podle § 71a trestního řádu), druhá možnost je kompletní zrušení ustanovení o předčasném zahlázení odsouzení. Ve vztahu k množství žádostí o předčasné zahlázení odsouzení u Okresního soudu v Blansku²⁶ je nutno podotknout, že těchto je minimum a za dobu posledních tří let nelze vykázat jedinou.

Po právní moci usnesení o zahlázení předseda senátu (samosoudce) vyrozumí odsouzeného, státního zástupce, navrhovatele a Rejstřík trestů, praxe je taková, že předseda senátu (samosoudce) dá pokyn vedoucí/mu trestní kanceláře, aby dotyčné osoby vyrozuměl. Zahlázené odsouzení pak nesmí být vykazováno ve výpisu z rejstříku trestů

5 Závěr

Práce byla zaměřena na některé procesní otázky spojené s rozhodováním o zahlázení odsouzení. V hlavním textu se autor soustředil na otázku osob oprávněných k podání žádosti o zahlázení, byla zdůrazněna otázka formální možnosti a faktické praxe státního zástupce k podání této žádosti, přičemž zákon formální překážku nečiní, avšak je nutno zdůraznit pochybnost vzniku reálných situací, v nichž státní zástupce k podání přistoupí, zda

²⁶ Autor u tohoto soudu vykonával stáž a vychází ze svých praktických zkušeností.

ve své podstatě příslušné oprávnění státního zástupce není pouze prázdnotou možností, která není využívána a je tudíž zcela mrtvá. Na druhou stranu, toto nelze jednoznačně konstatovat u stížnostního práva státního zástupce proti rozhodnutí soudu o zahlazení odsouzení, kdy i v budoucí úpravě by bylo toto právo vhodné ponechat, přinejmenším jako kontrolní mechanismu případných soudních excesů, a to i takových, které jsou ve prospěch odsouzeného.

Současná úprava váže příslušnost soudu na místo bydliště, jehož výklad je upraven zejména judikatorně, přičemž i tak zavdává možnost velmi širokého výkladu, což může vést jak samotné odsouzení, tak soudy k neshodám a průtahům v řízení. Proto autor navrhuje vydat se cestou, kterou zvolila Polská republika, případně kterou lze nalézt u zahlazování odsouzení mladistvých do roku 2004. Konkrétně současný určovatel místní příslušnosti, který spočívá v místě bydliště odsouzeného, nahradit soudem, který rozhodoval o věci v prvním stupni, případně, který rozhodoval o posledním odsouzení v prvním stupni. Tímto by však nedošlo pouze k případné změně místní příslušnosti, ale ve vybraných případech i ke změně příslušnosti věcné.

Mezi další nedostatky současné úpravy náleží taktéž absence úpravy formálních náležitostí žádosti o zahlazení, zejména bližší identifikace odsouzení, která mají být zahlazena, případně též dodání příslušného výpisu rejstříku trestů, neboť samotné zkoumání toho, která odsouzení jsou či nejsou zahlazena může taktéž způsobovat průtahy. Například se jedná zejména o situace, kdy soud z opisu Rejstříku trestů uváží, že na základě zákona musí některá odsouzení být bezpodmínečně zahlazena, přičemž opak je pravdou.

Dále poté v zákoně výslovně vyřešit některé otázky doručování, tj. zda a kdy doručovat do vlastních rukou, případně zda a kdy založit možnost náhradního doručení a nenechávat pouze tuto otázku na zvážení soudce.

V neposlední řadě stanovit přesnější podmínky předčasného zahlazení odsouzení, zejména stanovit lhůty do jejichž uplynutí nebude moci odsouzený, případně též zájmové sdružení, podat žádost (návrh) o předčasné zahlazení odsouzení v případech, kdy dojde již k zamítnutí předešle podané žádosti o předčasné zahlazení.

Dedikace

Tento příspěvek vznikl v rámci projektu Recentní překážky efektivního naplňování cílů trestního řízení, MUNI/A/1143/2017.

Literatura

DRAŠTÍK, Antonín. *Trestní řád: komentář. II. díl, (§ 180 až 471)*. Praha: Wolters Kluwer, 2017, xxi, 1117 s., Kodex, Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7552-600-7.

FENYK, Jaroslav a Ladislav SMEJKAL. *Zákon o trestní odpovědnosti právnických osob a řízení proti nim: komentář*. Praha: Wolters Kluwer Česká republika, 2012, xiii, 169 s., Komentáře Wolters Kluwer. ISBN 978-80-7357-720-9.

KRATOCHVÍL, Vladimír. *Trestní právo hmotné: obecná část. 2. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2012, xl, 921 s., Právnické učebnice. ISBN 978-80-7179-082-2.

ŠÁMAL, Pavel. *Trestní řád: komentář. III, § 315–471. 7., dopl. a přeprac. vyd.* Praha: C. H. Beck, 2013, s. v-xii, 3731-4654, Velké komentáře. ISBN 978-80-7400-465-0.

Zákon č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1961, částka 66, s. 513–576, ISSN 1211-1244.

Zákon č. 269/1994 Sb., o Rejstříku trestů, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1994, částka 80, s. 3067–3069, ISSN 1211-1244.

Zákon č. 133/2000 Sb., o evidenci obyvatel a rodných číslech a o změně některých zákonů (zákon o evidenci obyvatel), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2000, částka 39, s. 1865–1871, ISSN 1211-1244.

Zákon č. 218/2003 Sb., o odpovědnosti mládeže za protiprávní činy a o soudnictví ve věcech mládeže a o změně některých zákonů (zákon o soudnictví ve věcech mládeže), ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2003, částka 79, s. 4030–4052, ISSN 1211-1244.

Zákon č. 40/2009 Sb., Trestní zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2009, částka 11, s. 354 – 464, ISSN 1211-1244.

Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník, ve znění pozdějších předpisů. In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Praha: Ministerstvo vnitra, 2012, částka 33, s. 1026–1365, ISSN 1211-1244.

Důvodová zpráva k zákonu č. 141/1961 Sb., o trestním řízení soudním (trestní řád), Národní shromáždění Československé socialistické republiky, 1960–1964, Sněmovní tisk č. 66. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1960ns/tisky/t0066_01.htm

Nález Ústavního soudu ze dne 18. 11. 2016, sp. zn. III. ÚS 3026/2016. *Ústavní soud* [online]. Ústavní soud, © 2006. Dostupné z: <http://nalus.usoud.cz/Search/Search.aspx>

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 2. 6. 2005, sp. zn. 30 Cdo 444/2004. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2010. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf?opendatabase&lng=CZ

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 13. 10. 2010, sp. zn. 11 Td 44/2010. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2010. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf?opendatabase&lng=CZ

Usnesení Nejvyššího soudu ze dne 25. 5. 2011, sp. zn. 11 Td 26/2011. *Nejvyšší soud* [online]. Nejvyšší soud, © 2010. Dostupné z: http://www.nsoud.cz/JudikaturaNS_new/ns_web.nsf?opendatabase&lng=CZ

Usnesení Nejvyššího správního soudu ze dne 24. 4. 2015, sp. zn. Nad 87/2015-40. *Nejvyšší správní soud* [online]. Nejvyšší správní soud, © 2003–2010. Dostupné z: <http://www.nssoud.cz/Uvod/art/1>

Sdělení Ministerstva zahraničních věcí č. 136/1995 Sb., o sjednání Smlouvy mezi vládou České republiky a vládou Slovenské republiky o výměně údajů z informačních fondů obsažených v rejstříku trestů. In: *Sbírka zákonů: Česká republika*. Praha: Ministerstvo vnitra, 1995, částka 36, s. 1885–1888, ISSN 1211-1244.

Kodeks karny wykonawczy ze dne 6. června 1997 (Dz.U.1997 Nr 90 poz. 557). *Internetowy System Aktów Prawnych*. © 2009–2018 Kancelaria Sejmu RP. Dostupné z: <http://prawo.sejm.gov.pl/isap.nsf/DocDetails.xsp?id=WDU19970900557>

Kontakt – e-mail

Zdenek_Jiri.Skupin@lam.muni.cz

Vědecká redakce MU

prof. Ing. Petr Dvořák, CSc.; PhDr. Jan Cacek, Ph.D.;
Mgr. Tereza Fojtová; Mgr. Michaela Hanousková;
prof. MUDr. Lydie Izakovičová Hollá, Ph.D.; doc. RNDr. Petr Holub, Ph.D.;
doc. Mgr. Jana Horáková, Ph.D.; doc. PhDr. Mgr. Tomáš Janík, Ph.D.;
doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D.; prof. PhDr. Tomáš Kubíček, Ph.D.;
doc. RNDr. Jaromír Leichmann, Dr.; PhDr. Alena Mízerová;
doc. Ing. Petr Pirožek, Ph.D.; doc. RNDr. Lubomír Popelínský, Ph.D.;
Mgr. Kateřina Sedláčková, Ph.D.; doc. RNDr. Ondřej Slabý, Ph.D.;
prof. PhDr. Jiří Trávníček, M.A.; doc. PhDr. Martin Vaculík, Ph.D.

Ediční rada PrF MU

doc. JUDr. Josef Kotásek, Ph.D. (předseda);
prof. JUDr. Josef Bejček, CSc.; prof. JUDr. Jan Hurdík, DrSc.;
prof. JUDr. Věra Kalvodová, Dr.; prof. JUDr. Vladimír Kratochvíl, CSc.;
doc. JUDr. Petr Mrkvývka, Ph.D.; doc. JUDr. Radim Polčák, Ph.D.;
prof. JUDr. Petr Průcha, CSc.; doc. JUDr. Markéta Selucká, Ph.D.

COFOLA 2018

Část VI. – Permanentní reforma trestního řízení (koncepční a nekoncepční změny na půdě trestního práva procesního)

**Eds.: doc. JUDr. Marek Fryšták, Ph.D., Mgr. Dominik Fojt,
Mgr. Marcela Lukášová, Mgr. Zdeněk Jiří Skupin,
JUDr. Michal Janovec, Ph.D.**

Vydala Masarykova univerzita, Žerotínovo nám. 617/9, 601 77 Brno

Spisy Právnické fakulty MU č. 627 (řada teoretická)

1. vydání, 2018

ISBN 978-80-210-9070-5 (online : pdf)